

POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE
ZAGREB

LELJA DOBRONIĆ

ISTRAŽIVANJA
MATERIJALNE KULTURE FEUDALIZMA
(ISMAF)

I

PO STAROM MORAVČU

Pokušaj povijesne topografije

Urednik
mr Milan Kruhek

Urednički odbor
dr Lelja Dobronić, mr Marija Šercer, mr Maja Škiljan

Zagreb 1979.

Tlocrti sl. 24, 32, 36, 41 ing, arh. Zorislav Horvat
 Crteži sl. 43 i priložena karta Janko Jeličić
 Fotografije sl. 33, 40, 42 Milan Kruhek
 Ostale fotografije Lelja Dobronić

Sredstva za ovu publikaciju dodijelile
 RSIZ u oblasti kulture i SIZ kulture općine Sesvete

S A D R Ź A J

Moravče — ime i kraj — — — — — — —	9
Zupne crkve u srednjovjekovnom Moravču — — —	13
Zupna crkva Svih svetih u Bedenici — — — —	14
Zupna crkva »Sv. Ivana Krstitelja u Moravču« (Zelina)	17
Zupna crkva sv. Trojstva u Glavnici-Moravču — —	22
Kapele u srednjovjekovnom Moravču	
Kapela sv. Jurja u Psarjevu Gornjem — — — —	32
Kapela sv. Apostola u Psarjevu Gornjem — — —	34
Kapela sv. Barbare — Barbarišće — — — —	35
Srednjovjekovne župne crkve i kapele uz rubove Moravča	38
Sv. Petar u Kašini — — — — — — —	39
Sv. Juraj u Planini — — — — — — —	41
Sv. Andrija u Lazu — — — — — — —	43
(Marija) Bistrica — — — — — — —	45
Sv. Matej Stubički — — — — — — —	46
Sv. Nikola u Donjoj Zelini — — — — — — —	50
Sveta Helena — — — — — — —	52
Sv. Juraj u Rakovcu — — — — — — —	54
Sv. Petar u Novom Mjestu — — — — — — —	57
Sv. Marija Magdalena u Bisagu — — — — — — —	62
Pitanja oko »Sv. Kuzme i Damjana« — — — — —	65
Srednjovjekovni utvrđeni gradovi u Moravču	
Uvod — — — — — — —	71
Pregled povijesnih podataka	
Glavnica i Moravče — — — — — — —	73
Blaguša — — — — — — —	75
Pihina — — — — — — —	75
Zelina — — — — — — —	76

Tisak:
 Jugoslavenska medicinska naklada, Zagreb, Šalata bb

Bistrica	—	—	—	—	—	—	—	—	76
Psar	—	—	—	—	—	—	—	—	78
Bunjak	—	—	—	—	—	—	—	—	80
Stanje na terenu	—	—	—	—	—	—	—	—	81
Kašina	—	—	—	—	—	—	—	—	81
Blaguša	—	—	—	—	—	—	—	—	82
Kamenica	—	—	—	—	—	—	—	—	85
Grohot	—	—	—	—	—	—	—	—	86
Kozolin	—	—	—	—	—	—	—	—	87
Psar	—	—	—	—	—	—	—	—	91
Zelina ili Zelingrad	—	—	—	—	—	—	—	—	94
Kladišćica	—	—	—	—	—	—	—	—	97
Podgrađe — Bistrica — Hum	—	—	—	—	—	—	—	—	98
Pihina	—	—	—	—	—	—	—	—	100
Zaključak	—	—	—	—	—	—	—	—	101
Srednjovjekovni utvrđeni gradovi oko Moravča									
»Castrum Nicola«	—	—	—	—	—	—	—	—	104
Rakovec	—	—	—	—	—	—	—	—	105
Bisag	—	—	—	—	—	—	—	—	108
Utvrđeni gradovi 16. stoljeća	—	—	—	—	—	—	—	—	110
Brokunjevec-Moravče	—	—	—	—	—	—	—	—	111
Belovar	—	—	—	—	—	—	—	—	113
Ladomer	—	—	—	—	—	—	—	—	114
Paukovec	—	—	—	—	—	—	—	—	115
Bukovec	—	—	—	—	—	—	—	—	116
Berislavec	—	—	—	—	—	—	—	—	119
Beloslavec	—	—	—	—	—	—	—	—	120
Trgovišta i važnija mjesta									
Zelina i Donja Zelina	—	—	—	—	—	—	—	—	122
Četvrtkovec	—	—	—	—	—	—	—	—	123
Biškupec	—	—	—	—	—	—	—	—	126
Moravče	—	—	—	—	—	—	—	—	126
Rakovec	—	—	—	—	—	—	—	—	127
Novovjeka sela i srednjovjekovni posjedi	—	—	—	—	—	—	—	—	128
Abecedni popis sela	—	—	—	—	—	—	—	—	131
Moravče — između Prigorja i Zagorja	—	—	—	—	—	—	—	—	163
Kazalo lokaliteta	—	—	—	—	—	—	—	—	167
Popis ilustracija	—	—	—	—	—	—	—	—	172
Prilog: Pregledna karta									

Kratice povijesnih izvora, literature i institucija

- CD — Codex diplomaticus regnorum Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae, sv. II—XV T. Smičiklas, sv. XVI J. Stipčević i M. Šamšalović
- p. — stranica, doc. — redni broj isprave
- MCZ — Monumenta historica civitatis Zagrabiae, sv. I—XI I. Tkalčić, sv. XII—XVII E. Laszowski
- JAZU — Arhiv Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, Strossmayerov trg 2
- Arhiv Hrvatske, Zagreb, Marulićev trg 21
- Buturac, Popis župa — J. Buturac, Popis župa zagrebačke biskupije od god. 1334, Kulturno-povijesni zbornik Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb 1944, str. 426
- Rački, Popis župa — F. Rački, Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501 god., Starine I JAZU, Zagreb 1872.
- Nadb. arh. — Arhiv Nadbiskupije zagrebačke
- Barle, Zagr. arc. — J. Barle, Zagrebački arhidakoniat do god. 1642, Zagreb 1903.
- ELU — Enciklopedija likovnih umjetnosti, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod
- PMH — Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
- MZZ — Muzejska zbirka u Zelini

Pregledana arhivska građa i objavljeni izvori

- Arhiv JAZU, Isprave (regesta)
- Arhiv Hrvatske, Acta mediaevalia
- Arhiv Nadbiskupije zagrebačke, Kanonske vizitacije arhidakonata zagrebačkog i kalničkog
- Muzejska zbirka u Zelini, isprave 15. i 16. stoljeća
- Codex diplomaticus Regnorum Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae, sv. II—XVI
- F. Šišić, Hrvatski saborski spisi, sv. I—V
- V. Glavina, Lexicon historicum Illyrici (Arhiv JAZU)
- P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU Zagreb 1971—1974.

MORAVČE — IME I KRAJ

Moravče kao riječ današnjem čovjeku tako malo kaže da se najprije mora postaviti pitanje: Sto je Moravče?

Danas je naziv Moravče sastavni dio imena autobusne postaje Belovar-Moravče na cesti Zagreb—Zelina, i ime sela udaljenog 6 km u smjeru prema sjeveru od tog autobusnog stajališta. Međutim, na kućama tog lijepog povećeg sela (kuća ima oko 240) čitamo uz kućne brojeve stari naziv sela: Crkvena ves. To ime sela, Crkvena ves, ubilježeno je i u najstarijoj katastarskoj mapi katastarske općine Blaškovec, izrađenoj 1861. godine.¹ Naziv Moravče upisan je tada samo na zemljištima sjeverno, odnosno sjeveroistočno od sela Crkvena ves, pa bi se moglo smatrati samo imenom rudine. Pedantni sakupljač topografskih podataka Vinko Sabljarić u svom »Miestopisnom rječniku«² zabilježio je 1866. godine da selo »Moravče (Morača) utielovljeno selu Čerkvena ves, ima 6 kuća sa 65 stanovnika i župnu crkvu sv. Trojstva«. Prema tome bi se moglo zaključiti da se ime jednog zaseoka i rudine protegnulo na najbliže selo. Takav bi se utisak mogao dobiti kad bismo se zadržali samo na navedenim podacima koji potječu iz šezdesetih godina prošlog stoljeća. Njima treba dodati ono što donose nešto noviji priručnici. Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika što ga je izdavala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: »Moravče, n. sela u Hrv. u županiji zagrebačkoj. Razdjel. hrv. i slav. 164. Plebanuš cirkve sv. Ivana na Moravču (u kajk. ispravi iz svršetka XVI vijeka) Mon. croat. 300«.³ U Stanojevićevoj Narodnoj enciklopediji može se pročitati nekoliko redaka iz pera geografa Josipa Modestina koji glase: »Moravče-Belovar, općina u Hrvatskoj, u oblasti zagrebačkoj, srezu zelinskom; u istočnom prigorju Zagrebačke gore. Ima 7.214 stanovnika. — Moravče, zaselak u vinorodnoj gorskoj dolini, od Sv. Ivana Zeline 6 1/2 km (pravac) k

jugozapadu, sjedište je rimokatoličke župe. — Belovar, selo, od Moravča 6 km k jugu, uz potok Glavničicu (k Zelini — Lorji), gdje ga prelazi drum Sv. Ivan Zelina — Sesvete. Ima 222 stanovnika, općinsko poglavarstvo, pučku školu. — Područje općine Moravče-Belovar bilo je u srednjem vijeku plemenska županija Moravče s gradom Moravčem kome se spomen nalazi već u doba kralja Kolomana. Neki stanovnici su bili seljaci plemići, čiji su se plemićki listovi vremenom izgubili; kraj Matija Korvin opet im je priznao plemstvo, i još na saboru 1752. ponovno su proglašeni plemićima.«⁴ Naši noviji leksikoni i enciklopedije Moravče uopće ne spominju. Jedino je na etimologiju tog naziva ukazao lingvist Petar Skok dovodeći ga u vezu s riječju »Morava, lat. Margus, njem. March ... Sa sjevernom Moravom kao imenom zemlje stoji u vezi toponim *Moravče* (Zagorje), pridjev na jugu od *Moravac*, stanovnik te zemlje, i možda *Moravice* (Gorski kotar).«^{4a} U vezi s ovim Skokovim izvodom smije li se nabaciti pitanje ne ukazuje li tako protumačeno porijeklo riječi Moravče na zemlju, tj. sjevernu Moravu (Moravska ČSSR), odakle bi stanovnici Moravča nekad bili došli u svoj današnji kraj?!

Proučavanje starijih povijesnih izvora unosi ipak više svjetla u pitanja vezana uz naziv »Moravče«. To se ime, naime, pisano u latinskim ispravama u nekoliko međusobno sličnih oblika (Moravcha, Morocha, Marocha i sl.) u srednjovjekovnim ispravama javlja relativno često. Vrlo je zanimljivo u kakvom kontekstu ono dolazi i što zapravo označuje. Ako krenemo na pregledavanje povijesnih izvora kronološkim redom (prema Codex diplomaticus Tadije Smičiklase), prvi spomen Moravča naći ćemo prije sredine 13. stoljeća. Godine 1245.⁵ spominje se comitatus Moraucha, a zatim 1252.⁶ Abram comes de Moroucha, 1256.⁷ isti Abram comes de Moraucha, a i rivus Moraucha, a 1258.⁸ opet comitatus de Morocha. Prema tome, Moravče je oko sredine 13. stoljeća bilo župa ili županija, što zavisi od toga kako se prevodi riječ »comitatus«, i imalo je svog župana (comes). I jedan je potok imao isto ime. Gotovo u isto doba tj. 1260. spominje se i »castrum de Morocha in comitatu eiusdem.«⁹ Godinu dana ranije (1259)¹⁰ javlja se u jednoj ispravi i castrum Glavnicza, da bi sami povijesni izvori mlađi tek nekoliko godina (1275)¹¹ objasnili da se zemlja Glavnica nalazi »in comitatu de Moroucha«. (I doista, i danas postoje sela Gornja i Donja Glavnica koja leže samo oko 2 km zapadno od Moravča.) — Tako smo doznali da je župa ili županija Moravče u 13. sto-

ljeću imala i dva utvrđena grada (castra): Moravče i Glavicu. Time se potvrđuje već davno izneseno mišljenje povjesničara Ivana Kr. Tkalčića da »po tadanjem običaju (tj. 13. st. — op. aut.) ne možemo ni pomisliti županije bez županijskog grada (castrum) koj je bivao i sijelo županovo i stjecište cijele županije.«¹² Povjesničar Ferdo Šišić smatra Moravče plemenskom župom kad veli: »Već za Kolomana, ako ne još prije u doba hrvatskih kraljeva, uređene su hrvatske županije: zagrebačka, varaždinska i križevačka, ali tako da su i dalje živjele male plemenske župe sa središtima u Moravču, Rovištu, Garešnici ... (To je veoma vjerojatno, ma da nemamo za to potvrde u izvorima).«¹³ Prema mišljenju povjesničarke Nade Klaić¹⁴ utvrde su bile središta kraljevskih posjeda, a ti »čine osnovu i jezgru županija« u 13. st., a samo Moravče u 13. st. treba smatrati jednom od »kraljevskih županija organiziranih na patrimonijalnom principu.«¹⁵ Tek kasnije u 14. st. riječ »županija« (comitatus) označuje velika područja, a za ove male stare županije sve se više upotrebljava naziv »distrikt«. Izraz »distrikt Moravče« susreće se češće u ispravama 14. st.: 1354., 1359.¹⁶ i 1390.,¹⁷ a uporedo s njime i naziv »provincia Glaunicha« za isti kraj: 1353.¹⁸ i 1375.¹⁹ Izgleda da su u 14. stoljeću Glavnica i Moravče dva naziva za isti kraj, jer je 1334.²⁰ u vezi s ubiranjem desetine obuhvaćena »Glavnicha tota cum locis vicinis omnibus ex ista parte montium, usque decimationem de Kemluk, scilicet Moraucha« (u prijevodu: čitava Glavnica sa svim susjednim mjestima s ove strane brda, sve do kalničkog područja ubiranja desetine, to jest Moravče).

U vrijeme Arpadovića, prema N. Klaić, županija »nije zatvoren, cjelovit posjed, nego raštrkan, a samo u administrativnom, sudskom, gospodarskom i crkvenom smislu čini cjelinu.«¹⁴ Ipak, iako se ne može govoriti o nekim čvrstim granicama, ima isprava gdje je riječ o zemljama koje »graniče sa županijom Moravče«; tako na primjer 1245. »terra Rakouc (Rakovec) ... conterminatur ipsius comitatus Moraucha«²¹ i 1258. međa posjeda Belca u »comitatus de Hrosna« ... »deinde per Crapinam inferius eundo iungitur ad comitatum de Morocha«²² (prijevod: u županiji Hrašćini ... zatim idući nizvodno po rijeci Krapini spaja se sa županijom Moravče). Sam teritorijalni pojam Moravča bio je tadašnjim ljudima toliko jasan da je bilo dovoljno napisati za neki komadić zemlje da se nalazi u Moravču da bi svi znali gdje je to; na primjer: 1256. »quaedam terra que vocatur Scalatina in Moraucha«²³

i sl. Prema tome, Moravče je ipak na neki način označavalo zao-kruženo područje. Danas, kad je sve to već davno zaboravljeno, poseban je zadatak utvrditi odakle se dokle staro Moravče steralo da se stvori kao neki okvir za makar krnji uvid u život srednjeg vijeka u tom dijeliću Hrvatske.

Uz samo ime »Moravče« može biti korisno spomenuti da su danas stanovnicima toga kraja poznate i na nekim zemljovidnim kartama upisane i njegove varijante:

Moravčak — ime potoka koji utječe kod Komina u potok Bedenicu

Moravčak — naziv brežuljka zapadno od sela Kašine.

Bilješke

1. Arhiv katastarskih mapa Geodetske uprave Hrvatske u Zagrebu
2. V. Sabljari, Miestopisni rječnik kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Zagreb 1866.
3. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, dio VII str. 3, Zagreb 1911—16.
4. St. Stanojević, Narodna enciklopedija, knj. II str. 1040, Zagreb bez god.
- 4a. P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, II svezak, str. 455, JAZU Zagreb 1971—74.
5. CD IV, p. 284 doc. 250
6. CD IV, p. 516 doc. 450
7. CD V, p. 9 doc. 544
8. CD V, p. 112 doc. 624
9. CD V, p. 185 doc. 691
10. CD V, p. 151 doc. 659
11. CD VI, p. 122 doc. 107
12. MCZ I, p. IX
13. F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskog naroda, knj. I, Zagreb 1920. str. 149
14. N. Klaić, Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku, Zagreb 1976, str. 254, 258
15. N. Klaić, nav. dje. str. 521
16. CD XII, p. 231 doc. 173 i p. 621 doc. 470
17. JAZU D-VII-30
18. CD XII, p. 164 doc. 120
19. CD XV, p. 118 doc. 88
20. CD X, p. 180/1 doc. 120
21. CD IV, p. 284 doc. 250
22. CD V, p. 112 doc. 250
23. CD V, p. 9 doc. 544

ŽUPNE CRKVE U SREDNJOVJEKOVNOM MORAVČU

Za upoznavanje srednjovjekovnog života na terenu uporišne točke mogu biti, u vezi s tadašnjim društvenim uređenjem, utvrđeni gradovi, crkve, katkad posjedi, i tu i tamo slobodna povlaštena trgovišta ili sela, ako su na nekom području postojala.

Nameće se pitanje što se sve spominje povezano s Moravčem, a što bi nam moglo pomoći kod utvrđivanja područja, objekata i uopće situacije na terenu. Utvrđeni se gradovi, kako će biti izloženo, gotovo i nisu sačuvali na terenu, starim posjedima jedva da je moguće ustanoviti granice, pa je možda najbolje snalaženje na području starog Moravča pokušati započeti sa crkvama, iako i tu ima znatnih teškoća.

Glavni je izvor za povijest crkava u 14. st. najstariji sačuvani popis župa zagrebačke biskupije iz 1334. godine.* Tamo je Moravče spomenuto dva put unutar kalničkog arhidakonata riječima: »Primo ecclesia b. Johannis baptistae de Marocha; item ecclesia omnium sanctorum de eadem Marocha« (u prijevodu: Najprije crkva blaženog Ivana Krstitelja u Moravču; zatim crkva Svih svetih u istom Moravču). Možda je u naše svrhe najjednostavnije početi sa crkvom navedenom u ovom tekstu na drugom mjestu.

* *Napomena.* Kad je rukopis bio već dovršen i pripremljen za tisak, izašao je časopis *Croatia christiana periodica*, god. I broj 1. U njemu je M. Hrg objavio rad: Ubikacija nekih župa zagrebačke biskupije iz 14. stoljeća, kojim je pridonio razjašnjavanju nekih topografsko-povijesnih pitanja. Zadržao se na nekim župama, odnosno crkvama, koje obrađuje i ova radnja. Sa zadovoljstvom mogu utvrditi da smo došli do istih (ili približno istih) rezultata u ubiciranju crkve sv. Trojstva u Glavnici i sv. Ivana u Moravču, što samo potvrđuje potrebu ovih istraživanja i ispravnost naših nastojanja.

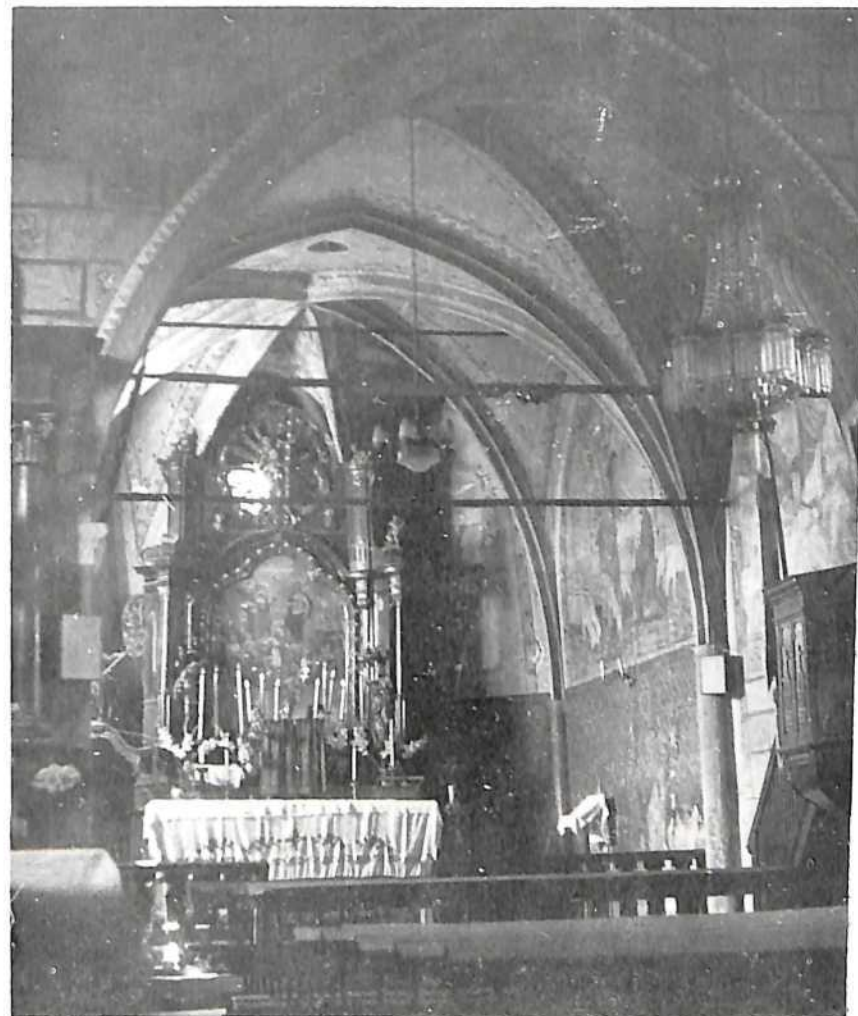

Sl. 1. Bedenica, crkva Svih svetih

Župna crkva Svih svetih u Bedenici

Povjesničar Josip Buturac¹ oko spomenute crkve Svih svetih nije naišao na neke veće probleme i utvrdio je da ona odgovara današnjoj župnoj crkvi *Svih svetih u Bedenici*. Godine 1409. župnik »Svih svetih« zvaao se Sebastijan.² Pod istim nazivom spominje se crkva 1445.³ u nekom sudskom spisu kad je riječ o njenu župniku: »Dominus Georgius presbiter plebanus ecclesie omnium sanctorum de Morawca«. U drugoj polovici 16. stoljeća Moravče u nazivu župe više nije spomenuto, već se pojavljuje ime Bedenica: 1574. god. »plebanus ad omnes sanctos na Bednicha Martinus«.⁴ Po tome se vidi da je župa dobila ime po potoku Bedenici uz koji se prostire.

Župna crkva Svih svetih u Bedenici leži sama na malom brežuljku — upravo strateški prikladnom položaju —, ima debele zidove poput obrambenih bedema, gotički nadsvedeno svetište i izvana potporne zidove, okrugli otvor — možda romanički — iza glavnog oltara, pa nema razloga sumnjati da ne bi bila postojala

Sl. 2. Bedenica, unutrašnjost svetišta crkve Svih svetih

u 14., a vjerojatno i u 13. stoljeću.⁵ Da je današnje selo Bedenica pripadalo području starog Moravča, potvrđuje i isprava kralja Ludovika od 6. rujna 1359.⁶ kojom »neku našu kraljevsku zemlju Bedenicu u distriktu Moravča« poklanja Grguru, sinu Benedik-

Sl. 3. Bedenica, crkva Svih svetih

tovu, i izjednačuje ga u pravima s ostalim plemićima kraljevine Slavonije. Prema tome, Moravče je u srednjem vijeku sezalo na sjeveroistočnoj strani svakako do sela Bedenice.

Bilješke

1. Buturac, Popis župa, str. 426 i d.
2. MZZ
3. MCZ VI, p. 423
4. I. Tkalčić, Prilog za povjest zagrebačkih sinoda XV. i XVI. v., Starine XVI JAZU, str. 127, Zagreb 1884.
5. Stanka Domin, Sakralna arhitektura na zelinskom području, Kaj 7—8, Zagreb 1971, str. 108
6. CD XII, p. 621 dpc. 470

Župna crkva »Sv Ivana Krstitelja u Moravču« (Zelina)

S drugom crkvom u Moravču, navedenom u popisu 1334. godine,¹ onom »sv. Ivana Krstitelja u Moravču«, problem identificiranja je mnogo veći. Istraživač J. Buturac u svom komentaru veli: »Nije Moravče, kako tvrde Bösendorfer i Barlé, jer je tamo crkva Presvetog Trojstva. Ako je ovo župa sv. Ivana u Zelini, onda ta župa dolazi zabunom dva puta: u katedralnom i kalničkom arhidakonatu. Trebalo bi ovaj slučaj posebno istražiti.« Međutim, crkva sv. Ivana Krstitelja u katedralnom arhidakonatu brzo ispada iz kombinacije. Ona nosi oznaku »de Selin«. Već je Janko Barle² utvrdio da »Selin« ne znači »Zelina« već »Želin«, staro selo i utvrđeni grad u Turopolju, i da crkva sv. Ivana Krstitelja kod Želina u katedralnom arhidakonatu odgovara današnjoj župnoj crkvi u Novim Čičama, a ne odnesi se na crkvu u Zelini. Međutim, taj isti autor, Janko Barle, ne zna gdje bi tražio »crkvu sv. Ivana Krstitelja u Moravču«, pa samo kratko iznosi da je »postojala još god. 1405.« — vjerojatno pretpostavljajući da je kasnije nestala. Ipak, prikupljanjem podataka, njihovim uspoređivanjem i međusobnim dopunjavanjem moguće je razjasniti koji je objekt srednjovjekovni čovjek smatrao crkvom sv. Ivana Krstitelja u Moravču.

Crkva sv. Ivana, bez ikakve poblize oznake, javlja se u ispravama prvi put već 1200. godine,³ pa odmah zatim iduće 1201. godine.⁴ Kako je ona spomenuta unutar posjeda Zeline zagrebačkog biskupa, nema sumnje da je u pitanju zelinska crkva sv. Ivana Krstitelja.⁵ Ako nanižemo dalje vijesti o »crkvi sv. Ivana u Moravču«, pregled bi izgledao ovako:

1334. ecclesia b. Joannis baptistae de Marocha¹

1335. ecclesia b. Joannis de Marowcha⁶

1340. Iwan, plebanus ecclesie beati Joannis Baptiste de Morauca⁷
1383. ecclesia s. Joannis Baptiste in Morcha⁸
1409. executores ecclesie s. Joannis Baptiste in Marocha^{8a}
1413. Benedictus, plebanus ecclesie s. Joannis Baptiste in Morauca⁹
1465. (Blasius Papich) de Zenth Iwan districtus de Marwcha¹⁰
1493. Benedictus, plebanus ecclesie Sti Joannis Bapt. de Marocha¹¹
1501. Benedictus, plebanus in Marocha¹²
1512. Benedictus, Moraucae plebanus¹³
1522. Benedictus, plebanus de Marowcza-Zenth Iwan¹⁴
1528. Morawcha — Zenth Iwan¹⁵
1532. Benedictus, plebanus de Marowche — Zenth Iwan¹⁶
1574. Plebanus ad s. Joannem in Moravcha Bartholomaeus¹⁷
1589. Valentinus Voxynich, plebanus ecclesie s. Joannis Baptistae in Marochia¹⁸
1595. »Mi pop Valent Vokšinić plebanuš cirkve sv. Ivana na Moravči«¹⁹
1641. ecclesia parochialis s. Joannis in Maiori Morauchia²⁰
1704. ecclesia s. Joannis Baptistae in Zelina²¹
1708. ecclesia s. Joannis Baptistae in Superiori Zelina²²
1718. ecclesia s. Joannis Baptistae in Superiori Zelina²²
1720. in Superiori Zelina seu Muravcha²³
- 1726—1841. ecclesia s. Joannis Baptistae in Superiori Zelina²⁴

Gore izneseni podaci mogu poslužiti da se utvrdi o kojoj je crkvi sv. Ivana riječ. Naročito je važan onaj iz 1340. godine⁷ kad »Ivan župnik crkve sv. Ivana Krstitelja u Moravču« zastupa pred hrvatskim banom Mikcem interese stanovnika koji žive »u trgovištu Zelini u Moravču« pokazujući banu povelju o slobodama »populorum et hospitum Domini nostri regis in foro Zelina in Moroucha« koje je taj već 1328. potvrdio.²⁵ A bez sumnje župnik predstavlja stanovnike trgovišta u kojem se nalazila njegova župna crkva i gdje je sam živio.²⁶ Ista se formulacija »Zelina in Moroucha« javlja u ispravama više puta: 1344.,²⁷ 1353.,²⁸ i dr. Posebnu potvrdu za tu činjenicu pruža osoba župnika Benedikta koji se spominje u ispravama od 1493. do 1532. godine. Jednom je on označen kao »župnik crkve sv. Ivana Krst. u Moravču«, drugi put samo kao »župnik Moravča«, a dalje kao »župnik Moravča — Sv. Ivana«. »Moravče — Sv. Ivan« naziv je mjesta u kojem je u to

Sl. 4. Zelina, crkva sv. Ivana

isto doba (1528)²⁹ neki plemićki sudac zagrebačke županije potvrdio izjavu jedne udovice o nekoj sjenokoši u obližnjem Črečanu. A da je Moravče s crkvom sv. Ivana Krstitelja ime za »Gornju Zelinu«, potvrđuje i urbar iz 1720. godine. (vidi gore!)

Prema tome, druga je crkva koja se sigurno nalazila u sklopu srednjovjekovnog Moravča crkva sv. Ivana Krstitelja u današnjoj Zelini. Mjesto je tijekom stoljeća mijenjalo imena (vidi

Sl. 5. Zelina, otkriven dio zida koji je nekad opasavao vjerojatno crkvu sv. Ivana

str. 122). Time je ujedno utvrđeno da je današnje mjesto Zelina pripadalo srednjovjekovnom Moravču, pa imamo važnu uporišnu točku za ova povijesno-topografska istraživanja — dosta daleku od današnjeg sela Moravča na istoku.

Današnja župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Zelini barokna je građevina 18. stoljeća, ali se masivni široki zvonik bitno razli-

kuje građom od crkvene lađe. Zidovi su mu debeli, građeni pretežno od grubo lomljenog kamena. U podnožju tornja sačuvana je gotička profilacija.³⁰ U blizini pročelja crkve nedavno je otkriven dio bedema. Sve to, uz istaknuti položaj crkve na brežuljku s kojeg poput utvrde dominira okolicom, također ukazuje da je tu stajala crkva i u srednjem vijeku.

Bilješke

1. Buturac, Popis župa, str. 426 i d.
2. Barle, Zagr. arc., str. 48, 49, 69
3. CD II, p. 354 doc. 327
4. CD III, p. 12 doc. 8
5. L. Dobronić, Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika 1201. god., RAD JAZU knj. 283, Zagreb 1951, str. 300 i d.
6. CD X, p. 232 doc. 166
7. CD X, p. 587 doc. 414
8. JAZU D-VI-75
- 8a. MZZ
9. JAZU D-VIII-34
10. JAZU D-XIV-24
11. MZZ
12. Rački, Popis župa, str. 220
13. JAZU D-XXIII-76
14. JAZU D-XXV-70
15. JAZU D-XXVII-111
16. JAZU D-XXVIII-120
17. I. Tkalčić, Prilog za povjest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. vijeku, Starine JAZU XVI, str. 127, Zagreb 1884.
18. JAZU D-XLIII-4
19. I. Tkalčić, Slavensko bogoslužje u Hrvatskoj, Zagreb 1904, str. 79
20. Nadb. arh., Prot. 4/4
21. Nadb. arh., Prot. 130/I
22. Nadb. arh., Prot. 131/II
23. Urbarium parochiae s. Joannis in Superiori Zelina seu Muravcha 1720. u Prot. 140/XI, Nadb. arh.
24. Nadb. arh., Prot. 132/III-140/XI
25. CD IX, p. 418 doc. 346
26. Zasad se ne može potvrditi podatak koji iznosi A. Horvat: »Prije 14. stoljeća ovdje nije bila zelinska župa nego — kako se kaže u njezinu historijatu g. 1841. — »In monte zelinensi«, otprilike jedan sat daleko od današnje Zeline.« (A. Horvat, »In monte Zelinensi«, Kaj 7—8, Zagreb 1971, str. 7
27. CD XI, str. 124 doc. 95
28. CD XII, str. 170 doc. 124
29. JAZU D-XXVII-111
30. S. Domin, Sakralna arhitektura na zelinskom području — Vodič, Kaj 7—8, Zagreb 1971, str. 116

župna crkva sv. Trojstva u Glavnici — Moravču

Dvije crkve, za koje popis župa iz 1334. godine tvrdi da su pripadale srednjovjekovnom Moravču, dosad izloženim mogu se smatrati identificiranima. Osim njih potrebno je razmotriti pitanja vezana uz crkvu u današnjem *selu Moravču* — jedinom mjestu koje svojim imenom čuva uspomenu na srednjovjekovnu županiju Moravče. U tom se selu na malom zaravanku diže lijepa crkva sv. Trojstva koja na zaglavnom kamenu glavnog ulaza ima uklesanu godinu 1814. To je godina nove gradnje crkve sv. Trojstva pošto je prethodna bila sasvim dotrajala.¹ Kanonske vizitacije katedralnog arhiđakonata, sačuvane od 1622. godine nadalje, opisuju taj stariji objekt. Prema tome, tradicija crkve sv. Trojstva u Moravču znatno je starija od crkvene građevine koja danas postoji.

Na prvi pogled začuđuje i čini se neshvatljivim da u srednjovjekovnim popisima župa od 1334. i 1501. nije navedena crkva sv. Trojstva u Moravču. Ako se popis od 1334. godine točno prouči, nailazi se među župama katedralnog (zagrebačkog) arhiđakonata na crkvu sv. Trojstva u Glavnici: *ecclesia s. Trinitatis de Glaunicza*.² Uz te riječi J. Buturac veli: »Posjed Glavnica spominje se već 1256. a crkva 1341, 1346. (CD X 593—594; XI 329)« bez ikakvog komentara i pokušaja da odredi o kojoj je crkvi riječ. U popisu župa 1501. godine naveden je župnik te iste crkve: »*Anthonius plebanus sancte Trinitatis in Glawnycza*«. ³

Već je u početku spomenut »*castrum Glavnica*« i dva sela imenom Glavnica u blizini sela Moravča. Glavnica Donja udaljena je svega pol sata hoda od Moravča na zapad preko onižeg gorskog hrpta, a njoj jugozapadno na brežuljku leži Glavnica Gornja. Obje su Glavnice bile bez crkve do 1934. godine kad je na

vrhu brežuljka uz Gornju Glavnicu sagrađena crkva Krista Kralja, oštećena u ratu, a obnovljena poslije njega.

Svakako udara u oči činjenica da je srednjovjekovna crkva u Glavnici bila posvećena sv. Trojstvu i da je današnja, kao i njoj prethodna crkva u Moravču također posvećena sv. Trojstvu.

O crkvi u Moravču pisao je J. Barle⁴ koji nije raspolagao s dovoljno predradnja da bi izbjegao raznovrsne nejasnoće. Zato danas s obzirom na župu Moravče njegov tekst više nije upotrebljiv. Kako druge literature o njoj nema, preostaje jedino tragati za izvorima.

Osim dva spomenuta popisa župa čuvaju i srednjovjekovne i kasnije isprave dosta podataka o crkvi sv. Trojstva i građu za poznavanje njene povijesti. Kratak pregled:

1334. *ecclesia s. Trinitatis de Glaunicza*²

1341. *ecclesia s. Trinitatis de Glavnicha — ius patronatus nobilium de Glavnicha*⁵

1346. *Andreas sacerdos ecclesiae s. Trinitatis de Glavnicha*⁶

1406. *Johannes, filius Johannis de Omelya, plebanus ecclesiae stae Trinitatis in Glavnicza*⁷

1409. *Antonius, plebanus Sancte Trinitatis de Glawnycza*⁷

1434. *Nobiles de Glawnycha Johannem, canonicum Zagrebensem, rectorem ecclesiae s. Trinitatis de Glawnycha eligunt*⁸

1457. *Johannes dictus Kordus de Omelya, rector ecclesiae s. Trinitatis de Glawnicha confirmatus*⁸

1462. *Johannes, plebanus ecclesiae s. Trinitatis, filius quondam Johannis Kordus de Omilya*⁹

1469. *causa inter canonicos et Johannem Cordus, plebanum ecclesiae s. Trinitatis in Glawnicza*¹⁰

1475. *Matheus, filius Stephani de Malchowcz, electus rector ecclesiae s. Trinitatis*⁸

1484. *ius patronatus ecclesiae s. Trinitatis de Glawnycha nobilibus adiudicatum*⁸

1489. *plebanus ecclesiae s. Trinitatis in Glawnicza*¹¹

1501. *Anthonius, plebanus sancte Trinitatis in Glawnycza*³

1507. *Anthonius, plebanus ecclesiae s. Trinitatis de Glaunicza districtus de Marocza*⁷

1524. *Michael, prebendarius ecclesiae stae Trinitatis in Glawnicza*⁷

1532. Benedictus, plebanus in Glawnycza Zenth Harumsagh¹²
— Petrus Greathych de Czazin, ecclesiarum s. et individuae
Trinitatis in Glaunicza et s. Nicolai in Czazin plebanus⁷
1565. Andres Sztrugar, Greogrius Zwschecz, Stephanus Gwd-
ecz de Glawnycza sancte Trinitatis⁷
1572. Mathias Levak de Jaztrebarzka, plebanus ecclesiae s. Tri-
nitatis in Glavnicza¹³
1574. Plebanus in Marochia Stephanus presbyter¹⁴
1580. Stephanus Radohowczy, plebanus ecclesie sanctissime et
individue Trinitatis in Marocha¹⁵
1585. Matheus Lewak, plebanus ecclesiae s. Trinitatis in Glaw-
nycza¹⁵
1586. Mathias Kyzych aliter Lewak de Jaztrebarzka, plebanus
ecclesiae s. Trinitatis in districtu Marocha¹⁷
1587. Lucas Czuethko, plebanus s. Trinitatis in Glavnycza di-
que patroni ecclesiae s. Trinitatis de Marocha¹⁸
1597. Lucas Zyuehko, plebanus s. Trinitatis in Glavnycza di-
strictu de Marocha Comitatuque Zagrabiensi¹⁹
1605. Mathias Hrachkovich de Jaztrebarzka, plebanus eccle-
siae sanctissimae et individuae Trinitatis in Marocha⁷

Kanonske vizitacije katedralnog arhidakonata Nadbiskupije
zagrebačke iznose ove podatke:

1622. ecclesia s. Trinitatis in Marocha fundata²⁰
1630. ecclesia s. Trinitatis in Marochia (turris lignea, una ca-
pella murata, una capella lignea) — pagi: Marocha, Glav-
nicza s. Trinitatis, Glavnicza Veczezlay . . .²¹
1642. ecclesia s. Trinitatis in Morocha. »Turris de novo aedi-
ficatur. Parietes sanctuarii et fornix fissus per ruinam
molitur. Capella in coemeterio murata, quae ecclesia
similiter ssmae Trinitatis et quidem vetustissima esse
dicitur; in pessimo statu, nam ruinoso, tecto carens, ac
in cellarium conversa, in qua a multis annis, ut rela-
tum est, missa non est celebrata, in ea tamen altare la-
pideum manet.«²¹
1651. ecclesia s. Trinitatis in Marochia — pagi: Marochia,
Glaunicza s. Trinitatis, Glaunicza Venceslavia . . .²²
1669. ecclesia ssmae Trinitatis in Moraucha²³ (u crkvi tri oltara
posvećena Presv. Trojstvu)
1677. ecclesia ss. Trinitatis in Marouchya²⁴

1680. ecclesia parochialis ss. Trinitatis in Marocha — capella
ssmae Trinitatis in coemeterio ecclesiae parochialis rui-
nosa²⁵
1690. ecclesia ss. Trinitatis in Marocha — tota restaurata²⁶
1695. ecclesia parochialis ssmae Trinitatis in Marocha, de jure
patronatus possessorum castelli Brokunouck et nobi-
lium huius parochiae (Među selima prvi put spomenuta
Cirkvena Ves)²⁷
1777. ecclesia ssmae Trinitatis — status squalidus et misera-
bilis: »Corpus enim eiusdem una cum sanctuario tot
crepaturis vulneratum est, ut nisi admuratis externe
columnis suffulciretetur, iam pridem collapsum fuis-
set.«²⁸
1810. ecclesia ssmae Trinitatis in Marocha — »ob antiquitatem
et muri debilitatem in statu ruinoso, ut vix reparatio-
nem aliquam recipiat«²⁹
1813. položen temeljni kamen nove crkve Presv. Trojstva u
Moravču³⁰
1815. 1. siječnja posveta nove crkve²⁹

Ako se ovi podaci o crkvi sv. Trojstva temeljito razmotre,
onda se može utvrditi ovo:

1) da se crkva sv. Trojstva od prvih sačuvanih vijesti do kra-
ja treće četvrtine 16. stoljeća uvijek označuje »u Glavnici«, a od
tada »u Moravču«. Udara u oči da se među navedenim, iako štu-
rim vijestima između 1572. i 1585. javljaju uporedo dva župnika:
Matija Levak — župnik crkve sv. Trojstva u Glavnici, a Stjepan
Radahovci (Radahovački, prema Laszowskom¹⁵) — župnik crkve
sv. Trojstva u Moravču. To nedvojbeno govori da je u to vrijeme
osnovana nova župa »u Moravču«, ali da je još neko vrijeme uz
nju postojala i tada već nekoliko stoljeća stara župa »u Glavnici«.
Župnik u Glavnici posljednji se put spominje krajem 16. stoljeća
(1597). U to su se vrijeme odvijale i velike promjene na tom po-
dručju. O njima je izdana čak službena potvrda 1576. godine³¹
(u svrhu smanjenja poreza). Izdali su je tadašnji podžupan Zagre-
bačke županije Ladislav Nespeški ili Peserski iz Nespeša i plemić-
ki sudac iste županije Tomo Mikulić izjavom da su »dobra opu-
stošena djelomice od Turaka i Vlaha, a djelomice iseljavanjem
zbog straha od neprijatelja i osiromašenjem nakon godine 1574.«
Vjerojatno su pustošenja u tom kraju i njihove posljedice uzro-

kom da je župa iz Glavnice prenesena u Moravče. Možda je crkva u Glavnici bila drvena i teško stradala, a možda se smatralo da je potrebna nova crkva od solidnije građe da bi mogla odoljeti eventualnim budućim nedaćama, a za nju je izabrano susjedno Moravče. Po crkvenim je zakonima trebalo održati kontinuitet prethodne crkve, pa je i nova bila posvećena sv. Trojstvu.

2) U 17. stoljeću (odnosno od prve sačuvane kanonske vizitacije katedralnog arhiđakonata) crkva se naziva isključivo »sv. Trojstva u Moravču«. Iz brojnih se opisa razabire da je bila svestištem okrenuta prema istoku, glavni je ulaz imala na zapadu, a manji na južnoj strani. Oko crkve bilo je groblje. U vizitacijama su katkad zapisana i imena sela koja potpadaju pod pojedinu župu. U opisu župe sv. Trojstva u Moravču do sredine 17. stoljeća, tj. do 1651. godine nabrojena su među selima na prvom mjestu: »Moravče, Glavnica sv. Trojstva, Glavnica Većeslavova...«, a zatim ostala sela. Ta »Glavnica sv. Trojstva« najvjerojatnije čuva uspomenu na župnu crkvu sv. Trojstva u Glavnici. Cirkvena ves, starije ime današnjeg sela Moravča, zabilježeno je u vizitaciji prvi put 1695. godine.

3) Godine 1632. osim župne crkve sv. Trojstva u Moravču spominje se doslovno: »*zidana kapela na groblju, za koju se kaže da je isto tako bila crkva presvetog Trojstva, i to prastara; u vrlo lošem stanju, naime, ruševna, bez krova, i pretvorena u podrum, u kojoj već mnogo godina, kako se priča, nije služena misa; u njoj je pak kameni oltar*«. Poslije 1642. godine kapela sv. Trojstva na groblju nije više spomenuta, ali se zato 1669. pojavljuje izvan zida crkve »*zidana kapela presv. Trojstva*«, a u samoj crkvi osim tri velika oltara »*jedan malen oltar grubo oslikan i izrađen, već star, presv. Trojstva*« i »*drugi malen također presv. Trojstva i star*«. Godine 1677.: »*kapela presv. Trojstva izvan crkve koja može primiti stotinu ljudi, sasvim ruševna...*«. Postavlja se pitanje što znače te kapele i stari oltari, svi posvećeni presv. Trojstvu, i odakle oni potječu.

4) Župna crkva sv. Trojstva u Moravču bila je početkom 19. stoljeća potpuno dotrajala, pa je od sredine 1813. do kraja 1814. građena današnja crkva. Ta je smještena na povišenom mjestu nad selom, u smjeru sjever-jug tako da glavni ulaz ima na južnoj strani, a sporedni i sakristiju na istočnoj. Groblje leži ispod današnje crkve prema zapadu. Danas ih dijeli cesta, a groblje je napušteno.

Sl. 6. Moravče, crkva sv. Trojstva

Prema tome, današnja je crkva (sjever-jug) drugačije orijentirana od prethodne (istok-zapad), pa nije mogla, bar ne u potpunosti, biti građena na njezinu temelju. Ni otkud nije poznato (nažalost nije zabilježeno) da li je podignuta na istom ili drugom mjestu. Po dominantnom položaju crkve na malom brežuljku nad selom u dolini moglo bi se zaključiti da se tu nalazila i prethodna crkva s kraja 16. stoljeća, iako za to nema dokaza.

Iz svega ovoga slijedi za nas glavno pitanje gdje se nalazila crkva sv. Trojstva u Glavnici u srednjem vijeku i u 16. stoljeću.

Trag joj se posve zameo i usmene predaje nema. Vjerojatno su upravo nju gledali vizitatori u 17. stoljeću koji su zabilježili gore citirani zapis: »zidana kapela na groblju, za koju se kaže da je isto tako bila crkva presv. Trojstva, i to prastara«, a tad je već bila »u vrlo lošem stanju, naime, ruševina, bez krova i preivorena u podrum, u kojoj već mnogo godina, kako se priča, nije služena misa«. Ipak je u njoj još stajao »kameni oltar«.

Vjerojatno su nužnost kontinuiteta ukinute stare crkve sv. Trojstva u Glavnici i očuvani oltar prešli na tada novu crkvu u Moravču, pa otud uz crkvu u Moravču posvećenu sv. Trojstvu još i kapela sv. Trojstva, a u unutrašnjosti uz glavni oltar sv. Trojstva još i »stari oltari« sv. Trojstva.

Ipak o lokaciji srednjovjekovne crkve sv. Trojstva u Glavnici time nismo ništa doznali, jer ne znamo gdje se nalazilo groblje o kojem govore vizitatori u 17. stoljeću. Isto se tako ne zna gdje su bila sela »Glavnica sv. Trojstva« kao ni »Glavnica Večeslavova«, također pojmovi dobro poznati u 17. stoljeću. Lako bi se pomislilo da ona odgovaraju današnjim selima Glavnica Gornja i Donja. To nije vjerojatno jer bi u tom slučaju groblje s materijalnim ostacima prastare crkve sv. Trojstva bilo mnogo predaleko od župne crkve u Moravču; okolnost koja se iz teksta vizitacije nikako ne razabire, već se, naprotiv, zaključuje kao da je to groblje negdje u blizini. Naziv Glavnica sv. Trojstva kao i Glavnica Večeslavova u svakom su slučaju potpuno iščezli, a možda su označivali kakve zaseoke današnjeg sela Moravča. Obitelj Šporec (Moravče kbr. 124) priča da u svom vrtu pri kopanju nailazi na temelje debelih zidova i veliko kamenje, a da su svojevremeno našli i neke novce. Možda su to temelji »prastare crkve sv. Trojstva« o kojoj govori citirana vizitacija i možda se taj dio Moravča zvao »Glavnica sv. Trojstva«?!

Postoji još jedna verzija koju znadu samo neki seljaci u Donjoj Glavnici: da se stara drvena crkva sv. Trojstva nalazila u maloj uvali koju nazivaju Bucijevo rastje u Donjoj Glavnici. Nije utvrđeno na čemu se temelji to pričanje.³² Ako bi tu bila lokacija srednjovjekovne crkve, ostaje otvoreno pitanje što je s onom zidanom kapelom na groblju koja je bila »prastara crkva sv. Trojstva« (prema kanonskoj vizitaciji 1642. god.). Uostalom, treba razmišljati i o podatku da je kralj Ludovik 1366. godine²⁹ darovao Nikoli, sinu Petrovom »*possessiones Glaunicha cum ecclesiis*

Sl. 7. Moravče, građa zida crkve sv. Trojstva (danas pod žbukom)

in eius superficie habitis ... et Jazenouecz nuncupatas in comitatu de Moroucha existentes« (posjede Glavnica s crkvama koje se nalaze na njenoj površini ... i Jasenovce). Prema tome, mogle su u srednjem vijeku biti dvije ili više crkava na tom terenu, od kojih je neka lako mogla biti drvena, a druga zidana.

Bez obzira na samu lokaciju srednjovjekovne crkve sv. Trojstva u Glavnici sigurno je prema popisu župa iz 1334. godine i prema svemu iznesenome da su se u srednjovjekovnoj županiji

Moravče nalazile tri župne crkve: Svih Svetih u Bedenici, sv. Ivana Krstitelja u današnjoj Zelini i sv. Trojstva u Glavnici, svakako u blizini današnjeg sela Moravča. Za samu županiju, odnosno nje-
ne stanovnike, najvažnija je bila crkva sv. Trojstva. To se vidi iz
isprava kojima su »nobiles de Glawnycha« (plemići Glavnice) ure-
đivali svoje odnose s obzirom na tu crkvu. Tako su se 1341.⁵
pred sudom nagodili da svi »plemići iz Glavnice« imaju patro-
natsko pravo nad crkvom sv. Trojstva u Glavnici »jer su je nji-
hovi pretci zajednički podigli i uzdržavali« (cum per ipsorum
progenitores communiter fuerit constituta et dotata). Ti plemići
iz Glavnice imali su pravo biranja župnika crkve sv. Trojstva. O
njihovom izboru 1435. godine postoji dokument,⁸ a 1484. pravo
patronata nad crkvom sv. Trojstva u Glavnici ponovno je dosu-
đeno plemićima iz Glavnice.⁸ Godine 1587. nosioci su patronatskog
prava nad crkvom sv. Trojstva u Moravču vlasnici grada Bro-
kunjevca »i drugi«.¹⁸ Od 1695. godine dalje kanonske vizitacije re-
dovito navode da »patronat nad crkvom presv. Trojstva u Mo-
ravču pripada vlasnicima grada Brokunjevca i plemićima ove žu-
pe«. Čini se da je srednjovjekovno kolektivno patronatsko pravo
malih plemića županije Moravče u 16. stoljeću preuzeo najistak-
nutiji plemić distrikta Moravče, vlasnik grada Brokunjevca.

Bilješke

1. Nadb. arh., Prot. 66/XXII
2. Buturac, Popis župa, str. 426
3. Rački, Popis župa, str. 209
4. Barle, Zagr. arc, str. 48
5. CD X, p. 593 doc. 420
6. CD XI, p. 329 doc. 250
7. MZZ bez sign.
8. JAZU D-IV-5
9. JAZU D-XIII-75
10. JAZU D-XV-32
11. JAZU D-XVII-79
12. JAZU D-XXVIII-120
13. JAZU D-XXXVIII-72
14. I. Tkalčić, Prilog za povjest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. vieku, Zagreb 1884, Starine JAZU XVI, str. 127
15. MČZ XV, p. 239 doc. 225
16. JAZU D-XLIII-57

17. JAZU D-XLIV-25
18. JAZU D-XLIV-52
19. Župni ured Moravče, »Najstariji spisi«
20. Nadb. arh, Prot. 1/I
21. Nadb. arh, Prot. 3/III
22. Nadb. arh, Prot. 2/II
23. Nadb. arh, Prot. 45/I
24. Nadb. arh, Prot. 46/II
25. Nadb. arh, Prot. 47/III
26. Nadb. arh, Prot. 49/V
27. Nadb. arh, Prot. 51/VII
28. Nadb. arh, Prot. 63/XIX
29. Nadb. arh, Prot. 66/XXII
30. Župni ured Moravče, Liber memorabilium parochiae Moravicensis.
31. JAZU D-XXXIX-88
32. Arheolog Vladimir Sokol, direktor Zavičajnog muzeja Prigorja u Sesvetama, vršio je 1976—1978. iskopavanja na tom lokalitetu i tvr-
di da otkriveni zidovi pripadaju rimskoj »villa rustica«.

KAPELE U SREDNJOVJEKOVNOM MORAVČU

Kapela sv. Jurja u Psarjevu Gornjem

Sl. 8. Psarjevo Gornje, romanički detalji kapele sv. Jurja

Sl. 9. Psarjevo Gornje, kapela sv. Jurja

Jedina sačuvana srednjovjekovna kapela na području starog Moravča pripada župi sv. Ivana u Zelini. To je *kapela sv. Jurja u Psarjevu Gornjem*. Ona je jednobrodna, ima polukružno svetište, u njemu romanički prozor, a iznad njega mali »oculus«. Kustodija je ugrađena u svetištu iza oltara. »Iako barokizirana, kapela ukazuje na ranu dataciju prelaznog romaničko-gotičkog razdoblja.«¹ Prije popravka glavnog pročelja bili su vidljivi na bridovima veliki kvadri, što je snimkom i komentarom zabilježila A. Horvat: »Spominjem je da se uoči kako veliko i dobro klesano kamenje njezina glavnog pročelja karakterizira i u kontinentalnoj Hrvatskoj romanički način građenja i kod omanjih seoskih crkava.«²

Ovu kapelu spominju sve sačuvane kanonske vizitacije kalničkog arhidakonata od 1704. godine nadalje.³ Tako je 1739. vizitator zabilježio: »Kapela sv. Jurja u Psarjevu je zidana, ima svetište pod svodom, lađu pod oslikanim tabulatom. Osim glavnog oltara ima dva manja, sv. Vida i sv. Antuna, prvi bez pozlate, drugi pozlaćen. Drveni tornjić na krovu u kojemu jedno zvono, blizu njega drveno predvorje koje se oslanja o zid, bez krova prema jugu. Postoji groblje, ali bez ograde. Posjeduje jednu kazulu, jedan kalež i misal.« Kapela je kasnije pregrađivana tako da danas ima visok četverokutni zvonik nad glavnim pročeljem. Možda brojka 1860 uklesana u kamenom dovratniku glavnog ulaza govori o toj nadogradnji. Godine 1795. zapisao je vizitator da je župnik iz Sv. Ivana Zeline dužan »Vlastelinima kao patronima ove crkve služiti misu. Ova zaklada potječe od nekadašnjih Psarjevečkih, o čemu nema drugog autentičnog dokumenta osim urbara.« O starini kapele sv. Jurja u Psarjevu još više daje naslutiti bilješka iz 1704. godine³ prema kojoj su »gospodari osnivači nekadašnjeg utvrđenog grada Peservara za tu kapelu imali kapelana koga nazivahu prebendarom« (domini et fundatores condam castris Peszervar ad eandem capellam habebant capellanum, quem praebendarium vocabant), pa je kasnije polovica prihoda tog kapelana pripala župniku sv. Ivana u Zelini.

Kapela sv. Apostola u Psarjevu Gornjem

U kanonoskoj vizitaciji Kalničkog arhidakonata u okviru župe sv. Ivana Krstitelja u Zelini nailazimo u 18. stoljeću na vijesti o kapeli »Divisionis Apostolorum« ili kraće *sv. Apostola* na području starog grada Pesera (Psara). Danas takve kapele nema i stanovnici Psarjeva i okolnih sela ništa o njoj ne znaju. Tek u zaseoku Guštovići neki su me seljaci uputili u gustu šikaru iznad sela u kojoj su se do nedavna nazirali pod zemljom tragovi temelja nekadašnje kapele sv. Apostola. Spominje se ona u zaključcima hrvatskog sabora 1609. godine⁴ kao mjesto na kojem je neki zločinac » s drugim ortacima i Turcima« ubijao ljude i pljačkao trgovce: apud ecclesiam Divisionis Apostolorum in pertinentiis Pzervara (kod crkve Diobe apostola na području Peservara — Psara). Opisana je prvi put u vizitaciji 1708. god.:³ »okrenuta prema istoku, od temelja zidana, bez svetišta, ... čitava natkrita drvenim stropom, na zapadnoj strani pred vratima je trijem s drve-

nim stupovima bez stropa, blizu vrata podignut je drveni zvonik u kojem se nalazi zvonce«. Vizitator je zabilježio da je 1718. bila u zapuštenom stanju, a 1720. novouređena. Poslije 1761. godine kapela sv. Apostola nije više opisivana ni spominjana u kanonskim vizitacijama, pa se mora pretpostaviti da je iza tih godina bila napuštena i da je pomalo propadala. Po vijestima i podacima koje se uspjelo prikupiti nije nažalost moguće ništa ni približno zaključiti o vremenu kad je bila sagrađena.

Kapela sv. Barbare — Barbarišče

Još jednoj nestaloj srednjovjekovnoj kapeli jedva da se sačuvao spomen. Na području župe Svih Svetih u Bedenici iznad sela Prepolna brežuljak se naziva *Barbarišče*. Dobio je ime po kapeli sv. Barbare koja je tu nekad stajala. Da je ta kapela bila gotička, može se utvrditi po gotičkom luku urezanom u kameni kvadar koji je ugrađen u zid sakristije barokne kapele Majke Božje Žalosne u selu Prepolno. Ta leži uz cestu Gornje Orešje — Marija Bistrica, a ispod brežuljka Barbarišča. Seljacima je poznato da je grada kapele sv. Barbare upotrebljavana kod nadogradnje barokne kapele Majke Božje Žalosne. Osim toga oni pokazuju na Barbarišču mjesto gdje su navodno još nedavno ljudi iskapali kamenje iz temelja nekadašnje kapele. Danas se tamo ne opažaju više nikakvi tragovi. U najstarijoj vizitaciji Kalničkog arhidakonata opisana je 1704. godine³ ta kapela, a uz to je zanimljiv naziv njezine lokacije: »Kapela sv. Barbare u Zelinščini, pod brijegom na brežuljku, okrenuta je prema istoku, bez svetišta, zidana od temelja, stoji pod tabulatom, unutar groblja...«. Godine 1708. zabilježio je vizitator da je bila »in Zelina« i da je osim onoga prije opisanog imala drveni zvonik. Godine 1712. označen joj je položaj »in monte Zelina«, a 1720. još točnije: »u Zelinščini na brežuljku među vinogradima zvanima Mladine«. Godine 1744. bilješka vizitatorova glasi: »Kapela sv. Barbare u Zelini. Ova kapela podignuta na brdu, zidana i opasana grobljem s drvenom ogradom, ima toranj s jednim zvoncem pod znatno proluknjanim krovom, ima krov; dva kaleža, dvije kazule, dvije albe i ostalo potrebno za misnu žrtvu. Održavana u dosta dobroj čistoći.« U vezi s nazivima lokacije ove kapele (Zelina, Zelinščina) treba napomenuti, da se u to vrijeme, u 18. stoljeću, mjesto u kojem se nalazi župna crkva sv. Ivana Krstitelja (današnja Zelina) naziva »Gornja Zeli-

Sl. 10. Prepolno, kapela Majke Božje Žalosne, gotički fragment iz nekadašnje kapele sv. Barbare (danas pod žbukom)

na« (Zelyna Superior), dok naziv Zelina ili Zelinščina označuje ovaj od današnje Zeline dosta udaljen kraj. Kapela sv. Barbare opisana je u kanonskoj vizitaciji još i 1761. godine,⁵ ali bez ikakvog naziva njezine lokacije. Opis je glasio: »Kapela je stara, i kako se priča, nekad župna, smještena na brežuljku, čitava zidana pod drvenim tabulatom, kor ima drven — sve male vrijednosti, ipak pod ima kameni i krov drveni dobar, ima malen tornjić dobro natkrit koji drži prikladno zvonce. U njoj je star drveni oltar, na kojemu se štuje slika ove svetice. U drvenom pred-

vorju u vrijeme stjecanja (ljudi) uređuje se oltar za žrtvovanje. Ova kapela ima dva kaleža s priborom, jednu albu, jedan pojas, dvije kazule, dvije uljanice, jednu dobru, drugu trošnu, a treću bezvrednu«. Ovaj opis početnim riječima govori o starini ove kapele, ali navodi pričanje — u koje sam vizitator izražava sumnju riječima »ut dicitur« — da je ona nekad bila župna crkva. Vjerojatno upravo iz te bilješke o kapeli sv. Barbare »u Zelini« ili »na Zelinščini« potječe priča da se u starini zelinska župna crkva nalazila jedar sat hoda daleko od današnje (sv. Ivana) u mjestu Zelini.

U idućoj sačuvanoj vizitaciji iz 1777. godine⁶ nabrojeno je sedam filijala župe u Bedenici, pretežno bez oznaka koje su kapele posvećene, pa se kapela sv. Barbare imenom ne spominje. Kako nije unesena ni u kasnije vizitacije, može se pretpostaviti da je u to doba već bila napuštena.

Osim župnih crkava i navedenih kapela bilo je po starom Moravču i drugih. Za neke davno izčezle doznajemo samo iz povijesnih izvora.

Među malobrojne podatke o njima iz srednjovjekovnih isprava treba ubrojiti onaj već prije spomenuti iz 1366. godine⁷ o »crkvama na posjedima Glavnica« bez ikakve poblize oznake. O tome je već bilo riječi u vezi s crkvom u Moravču (vidi str. 28).

Bilješke

1. Stanka Domin, Sakralna arhitektura na zelinskom području, Kaj 7—8/1971, Zagreb
2. Novi prilozi romanici srednjovjekovne Slavonije, Peristil 18—19, p. 12, Zagreb 1975.
3. Nadb. arh, Prot. 130/I i dalje
4. F. Šišić, Hrv. saborski spisi, sv. V, Zagreb 1918, str. 31
5. Nadb. arh, Prot. 135/VI
6. Nadb. arh, Prot. 136/VII
7. CD XIII, p. 512 doc. 371

SREDNJOVJEKOVNE ŽUPNE CRKVE I KAPELE UZ RUBOVE MORAVČA

Osim župnih crkava Svih svetih (Bedenica), sv. Ivana Krstite-
lja (Zelina) i Presv. Trojstva (Moravče), za koje je 1334. godine
izrijekom navedeno da su se nalazile u Moravču ili je to izlaga-
njem dokazano, i osim ovih nekoliko kapela, potrebno je bar spo-
menuti neke okolne župe koje su također postojale u srednjem
vijeku. Njihovo pripadanje ili nepripadanje području srednjovje-
kovnog Moravča u dostupnim povijesnim izvorima nije posebno
označeno, što možda nije ni važno obzirom na teritorijalnu otvo-
renost te srednjovjekovne županije. U svakom slučaju župne cr-
kve sv. Petra u Kašini, sv. Jurja u Planini, sv. Mateja u istoime-
nom selu, sv. Petra u (Mariji) Bistrici, sv. Nikole u Donjoj Zelini,
sv. Jurja u Rakovcu i sv. Magdalene u Bisagu, ako i nisu ulazile u
područje Moravča, bile su njegovi najbliži susjedi i s njim pove-
zani mnogostrukim vezama. A još je uže povezana crkva u Lazu.
U blizini je i kapela sv. Petra u Novom Mjestu.

Sv. Petar u Kašini

Najranije je (1217) spomenuta u sačuvanim ispravama *crkva
sv. Petra u Kašini* kad je s pomoću nekog hrasta u njenoj blizini
(*quercus que est supra ecclesiam sancti Petri*) označena međa
kaptolske zemlje Kašine (terra Cassina).¹ Još se jednom ta crkva
spominje u 13. st., i to 1269.² Godine 1334. župa je zapisana u če-
sto citiranom popisu župa zagrebačke biskupije riječima: »Item
ecclesia sancti Petri de Casna«, što J. Buturac³ kratko komentira:

Sl. 11. Kašina, župna crkva sv. Petra

»Ovo je Kašina.« Godine 1501. u popisu župnika stoji: »Bartholo-
meus plebanus in Cassyna. Capellanus eiusdem«,⁴ a 1574. »Pleba-
nus in Cassina Marcus presbyter«. ⁵ U 15. stoljeću dva put u
ispravama spominje »sv. Petar u Moravču« (Marowcz Zenth-Peter,
1471. i Morawcz-Zenth-Peter, 1491.)⁶ kao predikat nekih osoba. Kra-
jem 15. st. više nije bilo male srednjovjekovne županije Moravča,
već distrikt Moravče kao dio velike zagrebačke županije. Da li se
vijest o »sv. Petru u Moravču« odnosi na crkvu sv. Petra u Kašini
ili na crkvu u Mariji Bistrici koja je u to doba bila posvećena sv.
Petru ili možda na crkvu sv. Petra u Novom Mjestu istočno od Ze-
line, dosad se nije uspjelo objasniti.

Crkvu sv. Petra i Pavla u Kašini redovito su obilazili vizita-
tori, a njihovi su zapisi sačuvani od 1622. god. nadalje.⁷ Godine
1642. bila je ona ruševna i slabo pokrivena.⁸

Crkva se u Kašini nalazi na lijepom položaju na maloj uzvisini iznad sela. U njezinim su zidovima skriveni tragovi srednjovjekovnog objekta. Prema riječima župnika g. Srečka Drakslera prigodom nedavno izvedenog popravka crkve pod žbukom južnog zida lađe vidjeli su se stari, navodno rimski, zidovi do visine oko četiri metra koji su bili kasnije grubo krpani. Osim jednog kvadratnog otvora bilo je ostataka romaničkog i gotičkog prozora. Župnik je tragove starijih razdoblja snimio i dao ih ponovno zažbukati. Očito je romanički prozor svjedok crkve koja je zabilježena 1217. i 1269. godine, a gotički one o kojoj je bilo govora 1334. godine. Nad južnim ulazom u lađu vidljiva je kamena ploča s brojkama 1795 koje označuju jednu od kasnijih pregradnja.

Iznad sela Kašine, zapadno od glavne ceste diže se brežuljak Moravčak (kota 219 m). Možda on govori svojim nazivom o pripadnosti kašinske crkve i naselja starom Moravču?!

Bilješke

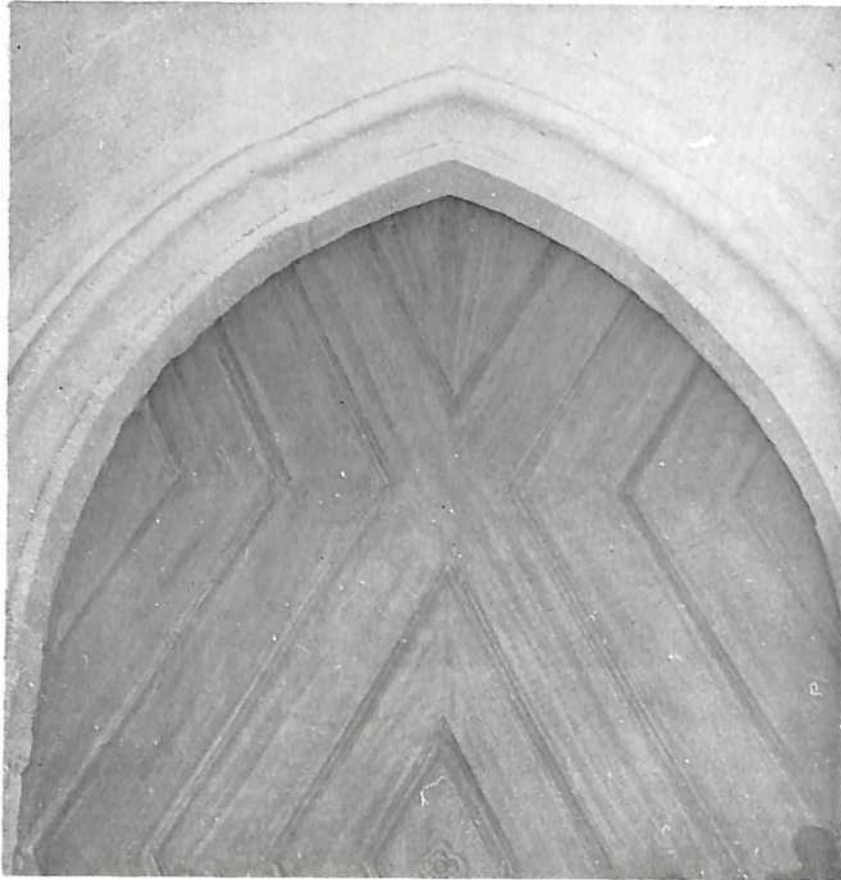
1. CD III, doc. 131 p. 155
2. CD V, doc. 955 p. 489
3. Buturac, Popis župa, stu. 428
- 3a. L. Dobronić, Posjedi srednjovjekovnih viteških redova u okolini Zagreba (u tisku)
4. Rački, Popis župa, str. 210
5. I. Tkalčić, Prilog za povjest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. vieku, Starine JAZU XVI, str. 127, Zagreb 1884.
6. JAZU D-XV-48, D-XVIII-10
7. Nadb. arh., Prot. L/I i d.
8. Barle, Zagr. arc., str. 71

Sl. 12. Planina, crkva sv. Jurja

Sv. Juraj u Planini

U vezi je sa župom u Kašini i nešto sjevernija Planina. Kao posjed spominje se ona prvi put 1278.¹ kad ju je zagrebački biskup kupio od pripadnika moćnog plemena Aka. Međutim, već 1242. »križari od sv. Jurja sudjelovali su u određivanju međa zemlje kod Kašine«.² Ti su redovnici držali Planinu još 1328.³ Najnovija su istraživanja pokazala da je Planina pripadala »križanoscima sv. Groba jeruzalemskog« (cruciferi de s. Sepulchro Jerosolinitano). srednjovjekovnom redu koji je imao svoje središte u Glogovnici.^{3a} Prema zapisniku kanoničke vizite od god. 1423. spadala je starino mpod župu Kašinu i *crkva sv. Jurja u Planini*. Kasnije je tu crkvu neki prepošt glogovnički, kojega ime nije se sačuvalo, otcijepio od matice, nadario ju i uzvisio u samostojnu župu.⁴ Kad je crkva sv. Jurja postala župnom,

Sl. 13. Planina, gotički ulaz u crkvu sv. Jurja

nije poznato, ali sigurno to nije bilo 1501. godine, jer njenog župnika nema tada u popisu. Kako je prije spomenuto, u Kašini je 1501. osim župnika bio i kapelan,⁵ pa se može pretpostaviti da se on brinuo za područnu crkvu u Planini. U Planini nije bila župa ni 1574. godine, jer je ni tada nema u popisu župa.⁶

Crkva sv. Jurja u Planini bila je 1622. sva popucana i ruševna. Imala je tri kamena posvećena žrtvenika. Između te godine i

1651. njeno je svetište bilo nanovo izgrađeno, a sačinjavalo je polovicu crkve.⁷

Budući da su dobra crkve sv. Jurja u Planini pripala početkom 17. stoljeća zagrebačkim isusovcima, morali su se oni brinuti za svećenika — kapelana te crkve.⁴

Nije teško pretpostaviti da su crkvu sv. Jurja u Planini podigli križari ili točnije »križonosci sv. Groba jeruzalemskog i da ona potječe iz prve polovice 13. stoljeća. Objekt je u 17. stoljeću postupno »nanovo građen«. Ipak iz srednjeg vijeka potječu bez sumnje masivni zvonik i gotički kameni profilirani dovratnik glavnih ulaznih vrata današnje kapele u selu Donjoj Planini.

Bilješke

1. CD VI, p. 273 doc. 231
2. CD IV, p. 170 doc. 153
3. I. Tkalčić, MEZ II, p. 115
4. Barle, Zagr. arc., str. 41
5. Rački, Popis župa, str. 210
6. I. Tkalčić, Prilog za povjest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. vijeku, Starine JAZU XVI, str. 126—127, Zagreb 1884.
7. Nadb. arh., Prot. 2/II

Sv. Andrija u Lazu

Poseban je problem lokalitet (selo) *Laz*. Ako je njegov teren istovjetan s posjedom Vražilaz koji je Nikola Ludbreški darovao zagrebačkom kaptolu 1327. godine,¹ onda imamo pisani dokument da je ono u 14. stoljeću pripadalo srednjovjekovnoj županiji Moravče. Tu se naime izrijekom veli: »Wrazilaz in districtu Zgrabieni de comitatu Morocha«. Nema razloga sumnjati da današnji Laz ne bi bio nastavak ili bar spomen nekadašnjeg Vražjeg laza.² Da li je na tom posjedu u srednjem vijeku bila kakva crkva, isprave nisu zabilježile. Početkom 17. st. tu je stajala drvena kapela sv. Andrije koja je potpadala pod župu u (Mariji) Bistrici.³ Godine 1650. bila je zidana, ali još nedovršena.⁴ Godine 1850., kao i danas, crkva sv. Andrije u Lazu bila je župna. Tadašnji je župnik u anketni list Ivana Kukuljevića-Sakcinskog⁵ unio ovu bilješku koja je vjerojatno plod romantičkog uveličavanja prošlosti: »Na Lazu, kaže se, da je stajala opatija s. Andraša, ali se stalno

Sl. 14. Selo Laz s crkvom sv. Andrije

nezna, jerbo se nenahadjaju nikakve te vrsti razvalina«. Kako se vidi, trijezan se župnik ogradio od pučkog pričanja, što jednako moraju učiniti — u nedostatku podataka — i današnji istraživači.

Bilješke

1. CD IX, doc. 295, p. 357
2. L. Dobronić, Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkog kaptola prema izvorima XIII. i XIV. st., Rad JAZU, knj. 286, str. 217
3. Barle, Zagr. arc., str. 47
4. Nadb. arh., Kanon. vizit. 2/II
5. PMH 20.671

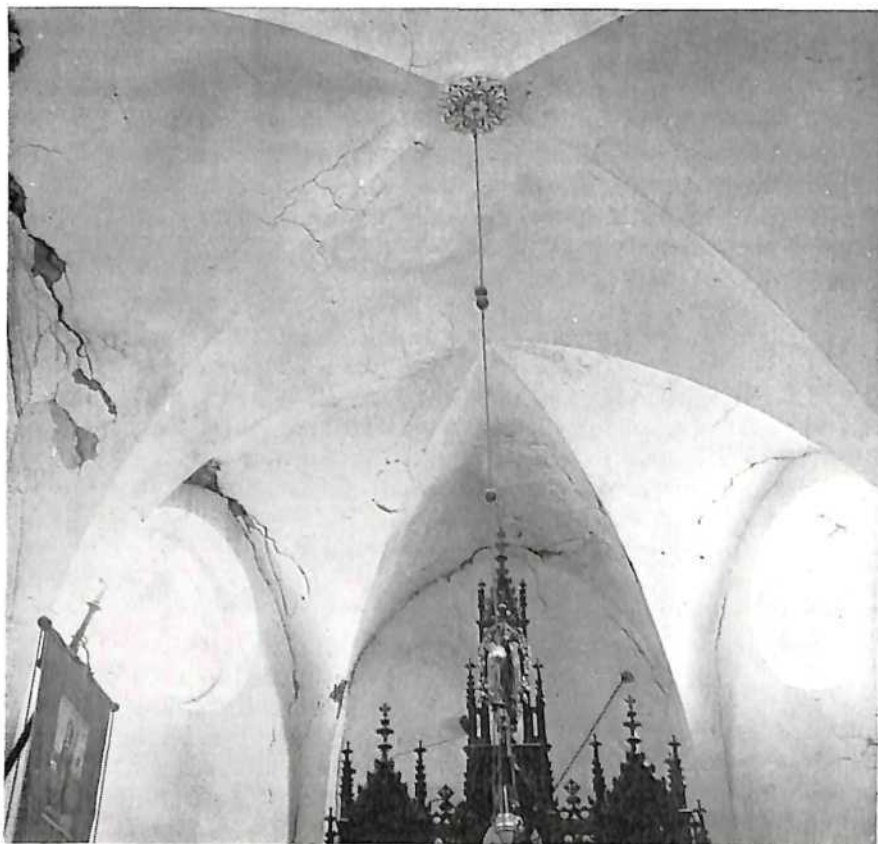
(Marija) Bistrica

Na sjevernoj strani starog Moravča nalazi se župna crkva — proštenije *Marija Bistrica*. Prvi se put spominje u popisu župa 1334. god.¹ gdje je navedeno kao: »Item ecclesia beati Petri de Biztricha«, jer je »istom u novije vrijeme posvećena B. D. Mariji«, kako objašnjava J. Buturac. U prospektu »Svetište Majke Božje Bistričke« to je točnije izneseno: »Darovima obnovljenu i proširenu crkvu sv. Petra i Pavla u Bistrici posvetio je Majci Božjoj Snježnoj 13. srpnja 1731. zagrebački biskup Juraj II Branjug (1723—1747). Od tada se župna crkva sv. Petra i Pavla u Bistrici zove svetište i proštenije Majke Božje Bistričke, a mjesto Marija Bistrica.« Barle pretpostavlja da je crkva sv. Petra u Bistrici postojala već mnogo prije 1334. godine. Kao vlasnik, naime, posjedava Bistrice spominje se već 1209. Vratislav iz moćnog plemena Aka, a 1327. imao je Nikola Ludbreški u Bistrici svoj utvrđeni grad (castrum), pa »možemo zaključiti, da je jedan ili drugi bogoljubni vlasnik sagradio u Bistrici crkvu sa župom«.² Ime je mjesta u srednjem vijeku glasilo samo: Bistrica. Godine 1501. tamošnji je župnik bio: »Gaspar plebanus in Byztrycza«,³ a Barle navodi još nekoliko imena župnika sv. Petra u Bistrici od 15. do 17. stoljeća.

Crkva u Mariji Bistrici leži na malom brežuljku tako da je izdignuta nad okolinom. Ona je tijekom proteklih stoljeća mnogo pregrađivana sve dok nije doživjela veliku adaptaciju Fr. Schmidta i H. Bollea osamdesetih godina prošlog stoljeća. Od srednjovjekovne crkve nije ostalo vidljivih dijelova.

Bilješke

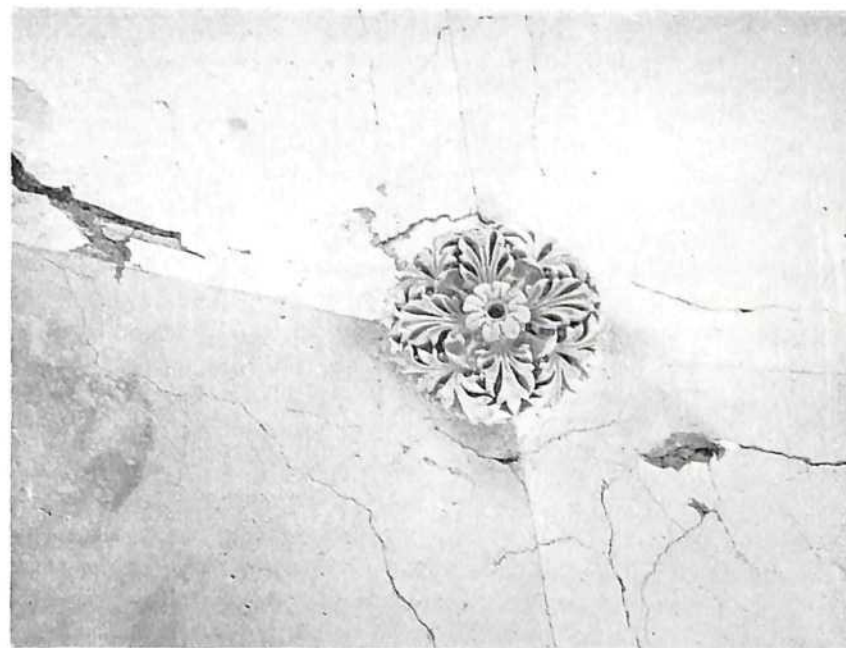
1. Buturac, Popis župa, str. 427
2. Barle, Zagr. arc., str. 46/47
3. Rački, Popis župa, str. 209

Sl. 15. Matej Stubički, unutrašnjost svetišta crkve sv. Mateja

Sv. Matej Stubički

Zapadno od starog Moravča, a nedaleko stare ceste koja vodi iz Prigorja u Zagorje (Kašina — Laz — Marija Bistrica), odnosno na njenom odvojkju prema Gornjoj Stubici leži selo *Matej Stubički* (prije *Sv. Matej*) s kapelom posvećenom istom svecu. Crkva sv. Mateja spominje se već 1279. kad je zagrebački kaptol kupio od Petra od plemena Aka »*terram Cozolyn vocatam extistentem in montibus supra Casna capituli, prope ecclesiam beati Mathci*«.¹

Sl. 16. Matej Stubički, zaglavni kamen svoda crkve sv. Mateja

Po bregovitom terenu, blizini Kašine i toponimu Kozolin nesumnjivo je riječ o crkvi u Sv. Mateju. Nije jasno zašto J. Barle² koji se prvi bavio poviješću crkava okolice Zagreba, zove selo s kapelom sv. Mateja Matijanec, kad se ono još i danas zove Sv. Matej. U popisu župa iz 1334. godine poslije crkve u Bistrici zajedno su navedene tri crkve stubičkog kraja:³ »*Item ecclesia sancti Mathie, sancti Georgii et sancte trinitatis de Stubicha*«. Crkva sv. Jurja i danas je župna u Gornjoj Stubici, a sv. Trojstva u Donjoj Stubici. Crkvu sv. Matije (!), navedenu prvu među trima što i odgovara položaju na terenu, i Buturac smještava (valjda prema Barleu), u Matijanec. Budući da je crkva bila uključena u popis 1334. godine, znači da je u to vrijeme bila župna. Na osnovu popisa od 1501. god. nije jasno da li je Sv. Matej župa ili to tada više nije bio. Naime, poslije župnika u Bistrici slijede župnici stubičkog područja:⁴ »*Georgius plebanus de Zthwbycza superiori*. (Slijedi pripis: *Dominus Stephanus de eadem*.) *Petrus plebanus*

Sl. 17. Matej Stubički, detalj unutrašnjosti crkve sv. Mateja

de Zthwbycza inferiori.« Kako se vidi, župnik sv. Mateja nije spomenut, a »gospodin Stjepan« očito nije bio župnik, već možda kapelan u Gornjoj Stubici ili svećenik kojemu je bila povjerena briga za treću crkvu u stubičkom kraju — sv. Mateja. O sudbini srednjovjekovne župe sv. Mateja J. Buturac ništa ne govori, ali je na karti zagrebačke biskupije³ označuje kao »propalu za turskih ratova u 16. i 17. st.«. Točno je da je župa propala, i to prije 1501. god., ali se crkvena građevina održala. »Ta je kapela bila god. 1622. dobro sačuvana, a imala je tri žrtvenika. Služilo se u

Sl. 18. Matej Stubički, potpornjak lađe crkve sv. Mateja

njoj tri put na godinu. Još se danas čuva u njoj glagoljski misal. Groblje oko nje bilo je slabo ograđeno.«² Godine 1650. zabilježio je vizitator⁵ da je kapela sv. Mateja »zidana, dobro natkrita, toranj iznad zidanih vrata, i isto tako zidan i dobro natkrit trijem«.

Crkva sv. Mateja u selu Mateju do danas je sačuvala gotičke svodove bez rebara u svetištu, lađi i dvjema pobočnim kapelama, pa je rijedak primjer lijepog gotičkog prostora u bližoj zagrebačkoj okolici. Ona je, dakle, doista srednjovjekovna. Izvana ima gotičke stupnjevane potpornjake. Velika je šteta da je njeno stanje

tako loše (napukli svodovi, razbit krov). Nekadašnji zidani trijem pred ulazom u crkvu zamijenjen je drvenim. O sudbini glagoljskog misala ništa stanovnici sela Matej ne znaju.

Bilješke

1. CD VI, p. 319 doc. 267
2. Barle, Zagr. arc, str. 77
3. Buturac, Popis župa, str. 427 i zemljopisna karta uz str. 416
4. Rački, Popis župa, str. 209
5. Nadb. arh, Kanon. visit. 2/II Varia

Sv. Nikola u Donjoj Stubici

Na suprotnoj strani stare moravečke županije, na jugoistoku, stoji *župna crkva sv. Nikole u Donjoj Zelini*. Ona je poslužila kao točka za orijentaciju već 1320. godine¹ kad je međa nekog posjeda išla »putom od crkve sv. Nikole u Rakovec...«. Poput drugih župa ovog kraja i ona je zabilježena u popisu 1334. godine² riječima: »Item ecclesia sancti Nicolai de Zelina«, što J. Buturac određuje: »Ovo je župa u Donjoj Zelini; spominje se i 1371. (C. D. XIV, 362)«. Godine 1371, naime, pred tom su se crkvom nagodili jedan križar reda sv. Ivana Jeruzalemskog (iz susjedne Božjakovine) i dva plemića iz obližnjeg Rakovca. Godine 1409. župnikom sv. Nikole u Zelini bio je Urban. U popisu od 1501. navedeno je da župa sv. Nikole u Zelini tada nije imala župnika, ali je imala kapelana. Barle⁵ spominje da je u 16. i 17. stoljeću među župnicima ove župe bilo i nekoliko glagoljaša; na primjer 1574: »Plebanus« ecclesiae in Zelyna Vinczek glagolita«. ⁶

»Crkva sv. Nikole u Donjoj Zelini⁷ smještena je južno od ceste i vjerojatno na gradištu, jer su i danas vidljivi šančevi uokrug crkvene ograde. Dovratnici klasicističkog portala imaju ukras vineve loze sličan onom u Omilju, a na luku je zabilježena godina 1824.« U donjim se katovima masivnog zvonika na pročelju nalaze dvije puškarnice koje možda sjećaju na potrebu obrane u vrijeme turskih napadaja. Gornji je dio tornja nadograđen. Tragovi srednjovjekovne arhitekture u crkvi se ne opažaju. U svetištu je ugrađena u zid barokna nadgrobna ploča s grbom Ivana Domjanića iz Zeline Sv. Nikola i drugih članova te obitelji, a obilježena je godinom 1667.

Sl. 19. Donja Zelina, crkva sv. Nikole

Bilješke

1. CD VIII, p. 557 doc. 456
2. Buturac, Popis župa, str. 428
3. MZZ
4. Rački, Popis župa, str. 210
5. Barle, Zagr. arc, str. 102
6. I. Tkalčić, Prilog povjesti zagr. sinoda u XV. i XVI. vijeku, Starine JAZU, knj. XVI, str. 127, Zagreb 1884.
7. VI. Tartaglia-Kelemen, O spomenicima Prigorja, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Zagreb 1960, broj 5, str. 150

Sl. 20. Helena, kapela sv. Helene

Sveta Helena

Jugoistočno od Donje Zeline nalazi se *kapela sv. Helene* u istoimenom selu. To je gotička građevina podignuta vjerojatno na gradištu, odnosno na uzdignutom platou pod kojim u jarku i danas ima vode. Kapela ima gotičku osnovu, gotičke svodove, prozore i profilirani kameni dovratnik. Godine 1550.¹ ova je crkva bila župna, jer je tada zabilježen »plebanus ecclesie s. Elene in Marocha«. To je ujedno prvi put da je ta crkva označena »u Moravču«, što se u 16. stoljeću odnosi na distrikt tog imena.

Sl. 21. Helena, ulaz u kapelu sv. Helene

Prema J. Barleu² »spominje se (1642. ili 1622. op. aut.) crkva sv. Jelene blizu rijeke Lonje, koja je bila već više godina napuštena, premda je bila inače dobro ušćuvana i ne bi bila trebala mnogo popravka. U njoj su bila još god. 1642. tri žrtvenika, a četvrti je bio u sakristiji«. Na ploči u unutrašnjosti kapele je zabilježeno da je bila obnovljena 1866. godine.

Iako je kapela sv. Helene izrazito gotička, dakle srednjovjekovna građevina, nema je u popisu župa od 1334. godine, jer tada očito nije bila župna crkva.

Bilješke

1. MZZ
2. Barle, Zagr. arc., str. 102

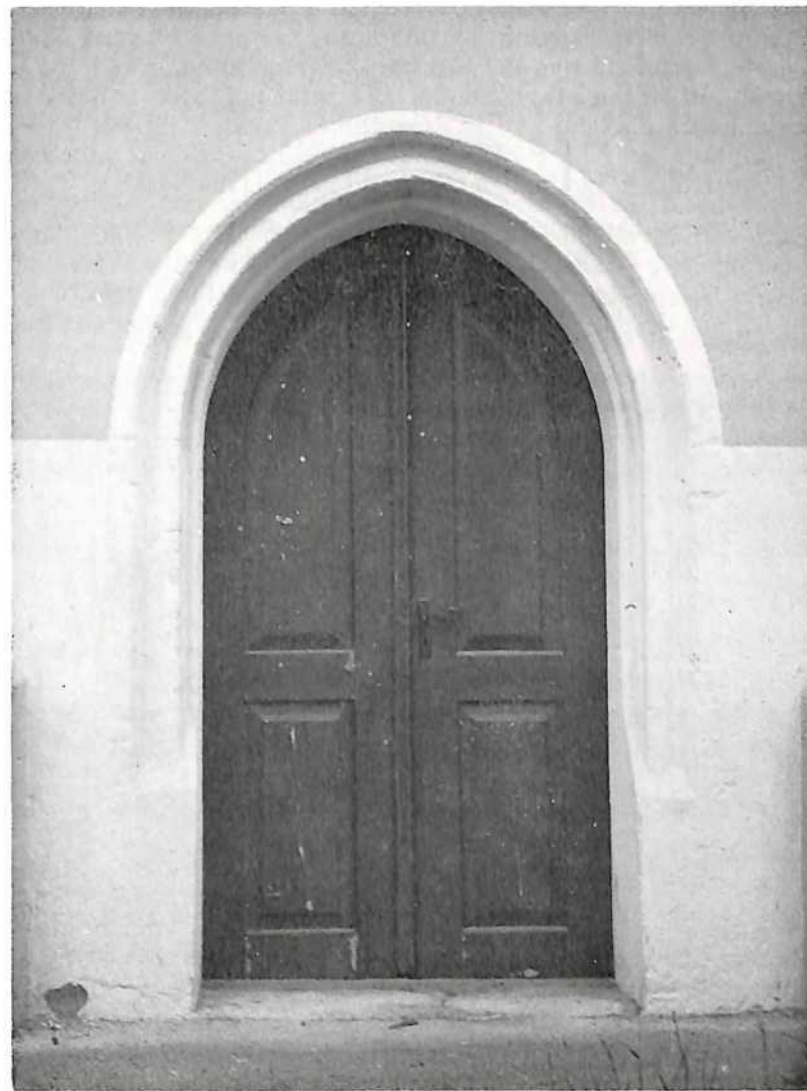

Sl. 22. Rakovec, crkva sv. Jurja

Sv. Juraj u Rakovcu

U srednjovjekovne susjede starog Moravča s istočne strane pripadaju Rakovec i Novo Mjesto.

Rakovec (s oznakom Vrbovečki) je imao svoju župnu crkvu već u 14. stoljeću. U popisu, naime, 1334. godine navedena je: »Item ecclesia beati Georgii de Rakounok«,¹ a sveti je Juraj i danas patron župne crkve u tom selu. Zabilježena su i imena pojedinih župnika koji su djelovali u Rakovcu u 15. i 16. stoljeću: 1402. »gospodin Mihovil svećenik župnik crkve sv. Jurja u Rakoniku«;² 1433. »gospodin Matija župnik u Rokoniku«;³ 1501. »Petar u Rakonoku«;⁴ 1574. »župnik crkve sv. Jurja u Rokonaku Marko vicearhiđakon«.⁵ Iz navedenih se primjera vidi, uz ostalo, kako se ime Rakovca pisalo u različitim oblicima.

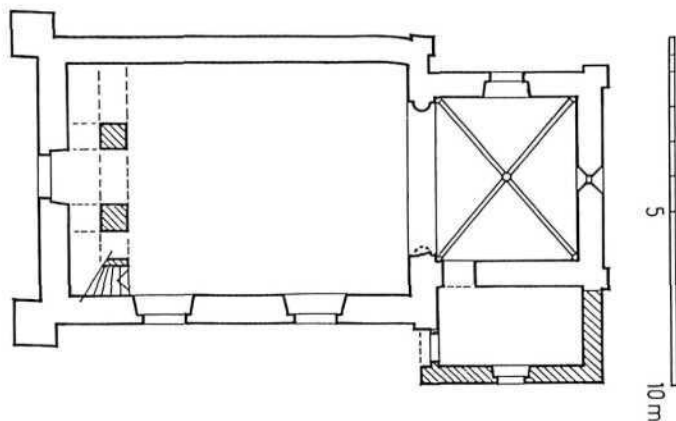
Sl. 23. Rakovec, ulaz u crkvu sv. Jurja

Srednjovjekovni je utvrđeni grad u Rakovcu odavna nestao (vidi str. 105), ali se srednjovjekovna župna crkva ipak održala. Tijekom vremena znatno je pregrađivana, pa su ostaci gotike skromni. »Jednobrodna gotička barokizirana župna crkva sv. Jurja ima svetište sa stupnjevanim kontraforima, zvonik blizu svetišta, portik i pobočni gotički dovratnik«.6 Prema riječima župnika pod žbukom se nalaze dva gotička prozora, zazidana pilastrima pred svetištem prigodom barokizacije crkve 1704. godine.

Kapela sv. Ane, neutvrđene starosti, više ne postoji, ali mještani Rakovca znadu mjesto gdje je ona stajala.

Bilješke

1. Buturac, Popis župa, str. 442
2. MCZ IX, p. 124
3. MCZ VI, p. 199
4. Rački, Popis župa, str. 222
5. I. Tkalčić, Prilog za povjest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. vijeku, Starine JAZU XVI, str. 127
6. A. H(orva)t, Vrbovečki Rakovec, ELU IV

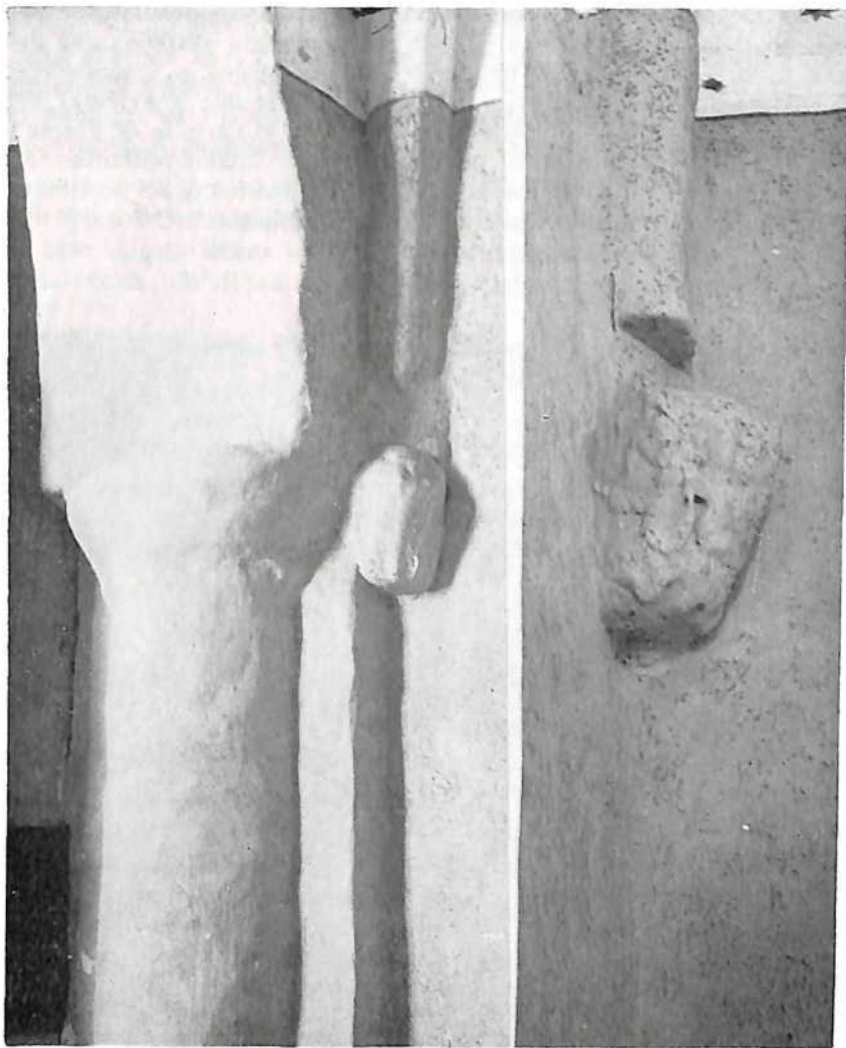
Sl. 24. Novo Mjesto, tlocrt crkve sv. Petra

Sv. Petar u Novom Mjestu

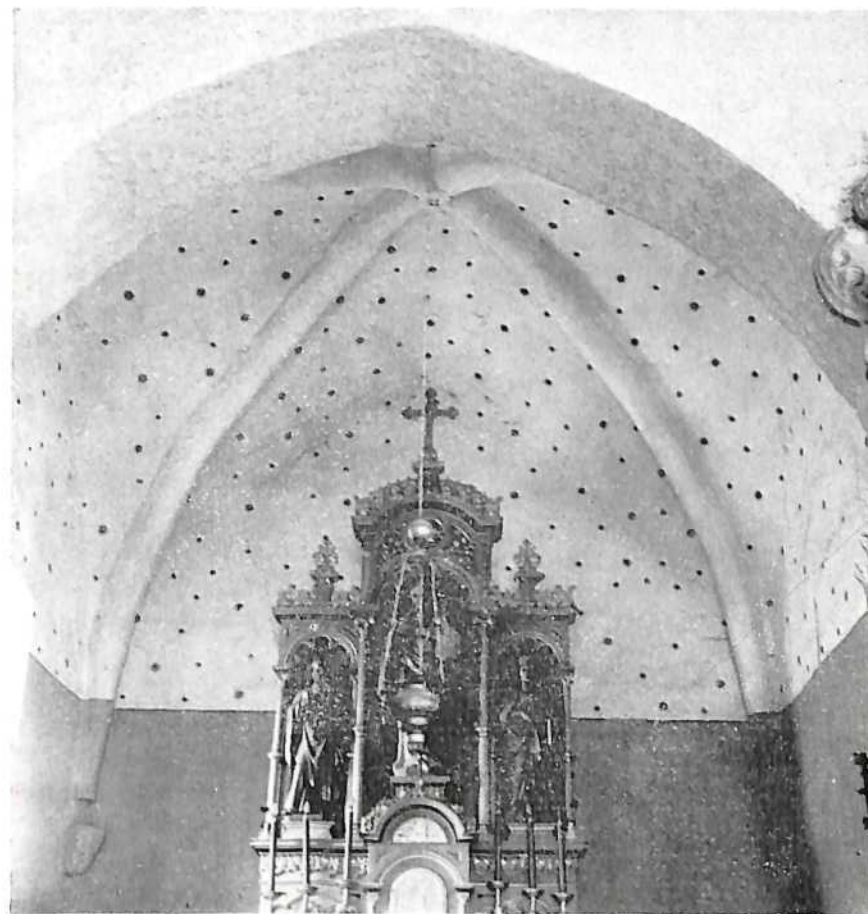
Vrlo je stara crkva sv. Petra u Novom Mjestu, istočno od Zeline. O tome govore njeni oblici. »Na kružnom gradištu sa šancem stoji kapela sv. Petra i Pavla, jednobrodna građevina sa zvonikom koji se konzolno uzdiže iz glavnog pročelja i sa četverouglastim svetištem uz koje je sakristija. Svetište s križnim svodom ima romanički oblikovan prozorčić«.1 »Crkva je iz vremena rane gotike. Uski apsidalni prostor ima sve oznake romanike, a u svetištu je križni gotički svod sa rebrima jednostavne profilacije, zaglavnim kamenom i ranogotičkim konzolama«.2 Ovim opisima treba dodati da triumfalni luk svetišta sa svake strane nosi po jedan romanički (polu)stup s jednostavnim kapitelom, danas slabo

Sl. 25. Novo Mjesto, crkva sv. Petra

Sl. 26. Novo Mjesto, detalji u svetištu crkve sv. Petra

Sl. 27. Novo Mjesto, svetište crkve sv. Petra

zamjetljiv i loše obojen zidnom bojom.³ Po navedenim stilskim oznakama trebalo bi nastanak ove crkve tražiti vrlo rano, vjerojatno prije 13. stoljeća, po čemu je ona jedna od najstarijih sačuvanih crkava u ovom kraju. Nažalost o njoj nema tako starih podataka. Nju ne nalazimo ni u popisu župa od 1334. godine, što je razumljivo ako ona tada nije bila sjedište župe. Godine 1409. bila je župna crkva, jer je tada zabilježeno ime Luke, župnika u

Sl. 28. Novo Mjesto, pročelje crkve sv. Petra

Novom Mjestu (Novus Locus).³ Godine 1501. u Novom su Mjestu, prema poznatom popisu,⁴ djelovala čak dva svećenika: »Lucas plebanus de Novo loco, Simon capellanus eiusdem«. Godine 1574.⁶ ova je župa bila bez svećenika: »Ad Novo mezto vacat«. Nije utvrđeno kad je crkva sv. Petra prestala služiti kao župna. Svakako je 1704. — iz koje je godine sačuvana prva kanonska vizitacija ovoga kraja⁷ — ona bila područna kapela župe sv. Ivana Krsitelja u Zelini.

Bilješke

1. A. H(orvat), Novo Mjesto, ELU, sv. 3
2. Vl. Tartaglia-Kelemen, O spomenicima Prigorja, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Zagreb 1960, br. 5, str. 152
3. Izvjesnu analogiju za ovakav tip stupa i kapitela nalazimo u mađarskom gradu Feldebrö. Tamošnja je crkva podignuta u 11. stoljeću. Vidi: Genthon Istrvan, Magyarorszag müvészeti emlekei 2, Budapest 1961, slika 140

Sl. 29. Novo Mjesto, romanički prozor u svetištu crkve sv. Petra

4. MZZ
5. Rački, Popis župa, str. 220
6. I. Tkalčić, Prilog za povjest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. vijeku, Starine JAZU XVI, Zagreb 1884, str. 127
7. Nadb. arh., Prot. 130/I

Sl. 30. Veliki Bisag, pročelje župne crkve s potpornjacima

Sv. Marija Magdalena u Bisagu

Sjevernije od Zeline, a istočno od ceste prema Varaždinu leži župna crkva u *Bisagu* (danas Veliki Bisag), posvećena sv. Mariji Magdaleni. Nje nema u popisu 1334. ali je 1409. župnikom u Bisagu bio Petar.¹ Crkva se spominje u popisu 1501. godine² kad je imala dva svećenika: »Petrus plebanus in Byzagh. Gregorius presbiter ibidem«, i zatim 1574.:³ »Plebanus in Bizagh Mathias«.

Sl. 31. Veliki Bisag, ulaz u župnu crkvu

Crkva leži na malom brežuljku, oblika gradišta. Lađa i svetište su joj barokni (krasan glavni oltar iz 1861.⁴), ali masivan zvonik nad glavnim ulazom u svojim donjim dijelovima upućuje na starije vrijeme. Možda su dva potpornja uz zvonik (zidana opekom i žbukana) uspomena na prethodne, a uski prozorčići na zvoniku na puškarnice. Oblici kamenog portala pripadaju kasnoj gotici. Tako ipak taj objekt čuva neke elemente iz 15. stoljeća.

Bilješke

1. MZZ
2. Rački, popis župa, str. 220
3. I. Tkalčić, Prilog za povjest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. vieku, Zagreb 1884, Starine JAZU XVI, str. 127
4. Katolički list XII, Zagreb 1861, 49, 391

Iz svega iznesenoga može slijediti zaključak da su županija Moravče i susjedni krajevi u srednjem vijeku vrlo intenzivno živjeli, jer se napućenost nekoga kraja i uklopljenost njegovih stanovnika u oblike srednjovjekovnog života u gustoći crkava i kapele bez sumnje vjerno odražava. Ujedno su crkve topografske točke razmjerno najmanje izvrgnute promjenama i propasti, osim pojedinačnih ovdje posebno iznesenih slučajeva (nestali objekti: crkva u Glavnici, kapele sv. Apostola i sv. Barbare). Svi su se drugi objekti u manje ili više izmijenjenom obliku održali na svojim lokacijama i predstavljaju i danas uporišta za upoznavanje tih krajeva prije pet, šest i više stotina godina. Usput je pokazano kako u tom kraju u sakralnim objektima ima znatnih ostataka gotike, dominantnog evropskog stila kasnog srednjeg vijeka, a tu i tamo tragova njene prethodnice romanike — činjenice koje je svakako potrebno sagledati, ako želimo poznati našu kulturnu baštinu.

Osim toga može se zapaziti da su te crkve odreda smještene na uzdignutim mjestima, nekima možda umjetno nasutima, i da su neke od njih okružene više ili manje sačuvanim jarcima; pojava koja ukazuje — uz masivnost samih objekata — na njihovu davnu stratešku funkciju. Po smještaju tih crkava na niskim plosnatim humcima s opkopima neki autori zaključuju da su bile podignute na starim gradištima. S obzirom da je takav smještaj vrlo česta pojava, ova se pretpostavka ne čini vjerojatnom.

Pitanja oko »Sv. Kuzme i Damjana«

Poseban problem za istraživanje predstavljaju vijesti o crkvi sv. Kuzme i Damjana. Njih ima više različitih i teško je utvrditi odakle one potječu i koliko se odnose na nešto realno. Crkvenog, naime, objekta (župne crkve ili kapele) posvećenog sv. Kuzmi i Damjanu ne samo da nema danas, nego ga prema kanonskim vizitacijama nije bilo ni u 17. i u 18. stoljeću u župama sv. Ivana u Zelini, Svih svetih u Bedenici, u Mariji Bistrici, sv. Trojstva u Moravču, sv. Nikole u Donjoj Zelini ni u ikojoj od okolnih župa.

Nameće se pitanje odakle potječu ta govorkanja o crkvi sv. Kuzme i Damjana.

Najstarija nama dostupna vijest u vezi s time nalazi se kod B. A. Krčelića¹ i glasi: »Districtus veteris olim castris Pzer vocati, hodie Psarjevo. Monumenta testantur, fuisse isthic olim Praeposituram SS. Cosmae et Domiani. (Prijevod: Okrug nekad starog grada Psara, danas Psarjeva. — Dokumenti dokazuju da je nekad ovdje bila prepoštija sv. Kuzme i Damjana.)

Krčelićev tekst prenio je od riječi do riječi pavlin Venancije Glavina u svoj »Povijesni leksikon Ilirika«² koji je ostao u rukopisu, a napisan je svakako prije ukinuća pavlinskog reda 1786. godine.

Treći se put iste riječi mogu pročitati u članku Stjepana Mlinarića: Razvaline od grada Zeline i tamošnja špilja.³

Župnik crkve sv. Ivana u Zelini Gornjoj (kako sam veli) u odgovoru na anketu Ivana Kukuljevića-Sakcinskog 1850. godine⁴ napisao je: »Pripovjeda se, da se negda župna crkva nalazila pod naslovom svetih Kozmasa i Damjana na Bèrdu Zelinskom, gdje sada golema loza razste, sadašnja pako svetog Ivana bezčas kapela za onda bila je, i pod župljansku ss. Kozme i Damjana spadati je morala«. I dalje: »Razvaline u Gori Zelinskoj nalaze se crkve župne negda ovdašnje pod naslovom Kozmaša i Damiana«.

Ovdje se nalazimo pred zagonetkama.

Krčelićeva tvrdnja da dokumenti potvrđuju da je tamo negdje blizu nekadašnjeg grada Psara bila prepozitura sv. Kuzme i Damjana danas nam nažalost ništa ne pomaže. On ne navodi koje isprave to dokazuju ni gdje se one nalaze, a sve traganje za njima ostalo je dosad bez rezultata. Osim toga Krčelić i Glavina nigdje

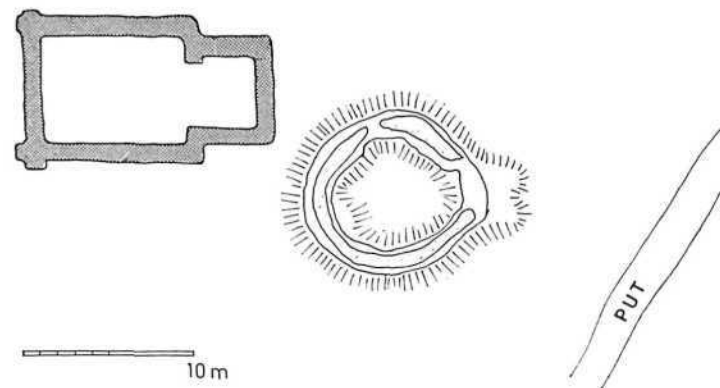
ne spominju crkvu, već govore jasno o »nekadašnjoj prepozituri sv. Kuzme i Damjana«. Zato se moramo pitati što je Krčeliću označivala riječ »prepozitura«. Prema rječniku »Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae«⁵ riječ »prapositura« znači: 1) čast i služba prepošta u kaptolu, 2) stan i posjedi prepošta. Nigdje se ne spominje da bi prepozitura mogla označavati crkveni objekt. U Statutu zagrebačkog kaptola koji je sastavio Ivana, arhidakon gorički,⁶ 1334. godine postoji posebno poglavlje »Najprije o prepoštu zagrebačkom, njegovoj službi i prihodima«. Nabrojeno je detaljno sve što prepoštu pripada, ali uopće nema govora o Sv. Kuzmi i Damjanu. Izriječno se veli da »prepozituri pripada neko selo nazvano Vražji laz u blizini našeg (tj. kaptolskog) posjeda Kašine, s njegovim teritorijem i svim prihodima i službama kmetova i, velimo, štoviše bilo u čemu se sastoj«. Dakle, u starom je Moravču zagrebački prepošt imao prava i prihode jedino u Vražjem lazju, odnosno današnjem Lazju. (Vidi str. 43.)

Osim zagrebačkog prepošta i čazmanski je prepošt bio član zagrebačkog kaptola. I njegovoj službi i prihodima posvećeno je posebno poglavlje u kaptolskom statutu. On nije imao nikakvih prava u moravečkom kraju, niti ikakva koja bi se mogla dovesti u vezu sa Sv. Kuzmom i Damjanom.

Iz navedenog rječnika srednjovjekovnog latiniteta doznajemo osim dvaju navedenih značenja riječi »prepozitura« da riječ »prepošt« (praepositus) može značiti među ostalim i »čast u samostanu«. To nam u našem nastojanju također ništa ne razjašnjava, jer nije poznat nikakav samostan sv. Kuzme i Damjana u ovom kraju.

Prvi koji govori o crkvi te dvojice svetaca župnik je crkve sv. Ivana u Zelini prigodom ispunjavanja anketnog lista. Njegov je prije navedeni zapis također potpuno nesiguran i neodređen. Sam se župnik od svog navoda o nekoj tobožnjoj župi sv. Kuzme i Damjana ograđuje izjavom: »Pripovijeda se...«. A to pripovijedanje i ne može biti točno, jer takve župe nema ni u popisu 1334., ni u onom 1501. godine, a ni u drugim poznatim izvorima, kako je na početku spomenuto. Ipak je taj župnik izjavio bez okolišanja da se razvaline te problematične crkve nalaze u Gori zelinskoj.

Na ovo bi se župnikovo pripovijedanje moglo nadovezati ono što je zelinski učitelj Stjepan Debeljak napisao početkom ovog stoljeća.⁷ On veli da je nad špiljom u blizini ruševina Zelingrada

Sl. 32. Kladišćica, tlocrt kapele i susjednog objekta

Sl. 33. Kladišćica, tragovi kapele u zemlji (udubine)

»u staro doba stajala kapelica posvećena — prema arhivu plem. Domjanić — Sv. Kuzmi i Damjanu. Tragovi se kapele više ne vide«. Prema tome, ovdje nije riječ ni o prepozituri ni o župnoj crkvi, već o netragom nestaloj kapelici.

U novije se vrijeme (1962) u elaboratu (umnoženom ciklostilom) »Studija o stanju i perspektivnom razvitku privrede općine Zelina« kojem su autori prof. Vj. Kesner, L. Rogić i inž. D. Tomić, pojavila nova varijanta. Na str. 7 tekst glasi: »U prvoj polovici XIV st. zelinski plemići pobunili su se protiv zagrebačkog biskupa Ladislava, a buna se proširila sve do Čazme i Dubrave. Pobunjenici su zahtijevali protjerivanje biskupa, a ujedno su poslali svoje poslanike kralju Karlu koji je donio odluku da se župa u Zelini podvrgne templovnoj crkvi sv. Kuzme i Damjana u blizini Psarjeva...«.

Ovdje opet mora biti u pitanju neka zabuna. Naime, sve isprave kralja Karla (1301—1341) u vezi s Hrvatskom, objavljene u zbirci povijesnih izvora Codex diplomaticus regnorum Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae Tadije Smičiklase, ne donose ni jedan podatak koji bi se odnosio na ikakvu crkvu sv. Kuzme i Damjana. Osim toga, ivanovci (a ne templari) podigli su crkvu sv. Kuzme i Damjana jedino u Čazmi, i to istom 1402. godine, kako tvrdi Kuljević⁹ na osnovu Krčelića (Hist. Eccl. Zagr., p. 151).

Osim što govori o toj crkvi autor povijesnog dijela elaborata ističe bunu protiv zagrebačkog biskupa. Kao literatura poslužila mu je radnja Ivana Tkalčića, Odpor i buna radi desetine u Zagrebačkoj biskupiji u XIV vieku (RAD JAZU knj. 49, Zagreb 1879), ali se krivo na nju oslanja. Tkalčić je obradio bunu u Ivaniću, Čazmi i Dubravi, a ne u Zelini. Lokalitet Zelina koji se u vezi s bunom spominje, odnosi se na jedno selo zapadno od Ivanić-града koje se i danas zove Zelina, a tako se zvala i nekad.⁹ Ovaj nespozum može autora elaborata ispričati.

Tragajući na terenu, uprkos svemu što je izneseno, za eventualnim ostacima crkve sv. Kuzme rekla mi je neka seljakinja u zelinskom kraju da se ostaci »svetog Kuzme« nalaze »u gori iza Zelingrada«. I doista na brežuljku Kladišćici našla sam u šumi tragove zidova okrugle građevine. Nedvojbeno je da ona nije mogla biti crkva već neka kula. Međutim, kad je tlo mokro, u blizini tih neznatnih ruševina razabire se u zemlji tlocrt kapele s četvero-

Sl. 34. Kladišćica, tragovi kapele u zemlji (udubine)

kutnim svetištem. Nema više temelja ni ikakvog kamenja, a ostale su samo u zemlji udubine u kojima se iza kiša zadržava voda. Da li su to posljednji jedva zamjetljivi tragovi kapele sv. Kuzme o kojoj nismo našli podataka u povijesnim izvorima, a u što vjeruju i seljaci iz obližnjeg sela Kladišćice, ili neke druge kapele, nije moguće utvrditi.

Zaključiti se može da vijesti o navodnoj crkvi sv. Kuzme i Damjana imaju svoj korijen u nejasnom zapisu Krčelićevu, da je podatak vremenom bio ponešto mijenjan i da povijesna podloga

o postojanju crkve nije nađena. Ako je Debeljak točno pročitao arhiv obitelji Domjanić, postojala je nekad kapelica sv. Kuzme i Damjana, ali nije objašnjivo zašto upravo o njoj nema spomena u kanonskim vizitacijama. To bi se moglo protumačiti jedino, ako je ona propala prije 17. stoljeća. Moguću pretpostavku da crkve posvećene tim patronima uopće nije bilo u starom Moravču, dovede u pitanje pučko pričanje o njenu položaju na Kladišćici i oni jedva primjetljivi tragovi u šumskom tlu. Ako oni potječu od kapele sv. Kuzme, bila je ona podignuta u dubokom srednjem vijeku, vjerojatno u vrijeme romanike.

Bilješke

1. Notitiae praeliminares. Zagreb 1770, str. 454
2. JAZU IV c 14, Lexicon historicum Illyricum
3. Danica ilirska, tečaj VII, Zagreb 1842, str. 146
4. PMH inv. br. 19.967
5. JAZU, Zagreb 1973—1978.
6. I. Tkalčić, Monumenta episcopatus Zagrabiensis II, Zagreb 1874, str. 74, 83
7. Povijest grada Zeline, Spomen-spis Niže pučke škole u Sv. Ivanu na Zelini za šk. god. 1913/14, Zagreb 1914, str. 4
8. I. Kukuljević, Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj, Rad JAZU knj. 82, p. 4, Zagreb 1886.
9. Specijalka 1:50000 Čazma 3, izdanje Geografskog instituta JNA izrađeno na osnovu reambulacije iz 1930, a djelomično dopunjeno 1958. i 1959. godine. — Zaključci Hrvatskog sabora VI, Zagreb 1968, str. 165, god. 1751)

SREDNJEVJEKOVNI UTVRĐENI GRADOVI U MORAVČU

(castra, castella, arces, fortalitia)

UVOD

Kakogod kod nekih crkava i kapela uza sva iznesena nastojanja ostaju neke nejasnoće i neriješena pitanja, još su mnogo veće poteškoće hoćemo li istraživati utvrđene gradove: castra i castella, kako se nazivaju u srednjovjekovnim spisima. Tu već i terminološki postoji nejasnoća. Castrum ima kaštelana (castellanus), a nazivi castrum i castellum, a uz njih i arx i fortalitium upotrebljavaju se katkad za isti objekt, tako da nije moguće utvrditi da bi oni označavali različite tipove objekata. Miješanje tih naziva govori i protiv pretpostavke da se riječ castrum upotrebljavala u srednjem vijeku, a castellum u 16. st. i kasnije i da njihova smjena ujedno označuje izmjenu fortifikacionih oblika — iako se ne može ni ta pojava isključiti. Ovdje će za te objekte biti upotrebljavan naziv »utvrđeni grad«.

Uglavnom do 15. stoljeća uključivo u upotrebi je samo naziv castrum (uz naziv službe castellanus), a kasnije se izrazi castrum, castellum, arx i fortalitium miješaju, odnosno javljaju usporedo. U međuvremenu su se promijenile potrebe i organizacija života i obrane, izmijenio se i tip objekata, pa se ipak može smatrati da u većini slučajeva castellum nije isto što i castrum.¹ Svakako, raščišćavanje latinskih, a i hrvatskih termina ostaje i nadalje zadatak istraživanja, a ovdje je taj problem samo naznačen.

O utvrđenim gradovima na području srednjovjekovne županije Moravče zapravo do danas ne znamo ništa. Nažalost ni ovaj pokušaj ne će moći objasniti sve što bismo o tako zanimljivoj temi htjeli znati.

Jedno je neosporna činjenica: u povijesnim se izvorima može naći spomena izvjesnog broja castra i castella, a taj je veći negoli se danas ne samo nalazi tragova na terenu, već uopće od svega o čemu se može nešto doznati posredstvom bilo kakvih zapisa ili tradicije. Prema tome, trebalo je istraživanje usmjeriti na tražanje za ostacima na terenu, prikupljanje podataka, njihovo uspoređivanje s materijalnim tragovima, identificiranje ostataka i tragova objekata koliko je ono uopće moguće.

Ako se hoće općenito nešto doznati otkad potječu najstariji utvrđeni gradovi u Moravču, treba ih dovesti u vezu sa činjenicom da je u 13. stoljeću Moravče bilo županija. Prema mišljenju povjesničara Nade Klaić utvrde su bile središta kraljevskih posjeda, a ti čine osnovu i jezgru županija.² Prema tome bi i utvrđeni gradovi u Moravču bili znatno stariji od sredine 13. stoljeća. Potjecali bi valjda iz vremena prvih Arpadovića Ladislava i Kolomana (11/12. st.).

O sudbini srednjovjekovnih utvrđenih gradova u Moravču teško je nešto preciznije ustanoviti. Činjenica je da se do danas, iako u ruševinama, održao jedino Zelin-grad. Ostalih nema nad površinom zemlje. Tome se ne treba čuditi, ako se ima na umu da je njih već sredinom 15. stoljeća trebalo rušiti, iako ne znamo da li je akcijom rušenja bilo zahvaćeno i područje Moravča. Naime, »sabor plemića kraljevine Ugarske« na svom zasjedanju održanom u Pešti 25. svibnja 1448.³ zatražio je od »plemića kraljevine Slavonije da sruše utvrđene gradove i utvrde (castella et fortalitia) iz kojih su počinjena i izvršena veoma mnoga razbojstva i pljačke, a osobito utvrđeni grad Rače«. Htjelo se valjda stati na kraj »Raubritterima« i njihovim zlodjelima.

Vremena su se mijenjala, pa je dvije stotine godina kasnije, 4. svibnja 1645, hrvatski sabor donio zaključak:⁴ »Opominju se, također i po presvjetlom gospodinu grofu i banu, gospoda velmože i plemići koji imaju utvrđene gradove i utvrde (castella et arces), kao i slobodni i kraljevski gradovi, da utvrde i utvrđene gradove (arces et castella) i njihove zidine trebaju i moraju održavati za buduću zaštitu svoju i drugih državljana, prema sadržaju zaključaka koji se na to odnose«. Prema tome, odnos se prema starim gradovima, zbog potreba obrane, temeljito izmijenio, a upravo u tom vremenskom rasponu (15—17. st.), naročito zbog opasnosti od Turaka, podignuti su i mnogi novi. Tako vijesti o utvrđenim gradovima na području srednjovjekovne županije Mo-

ravče i uz njezine ne uvijek određene rubove potječu iz širokog vremenskog raspona od sredine 13. do 16. stoljeća.

Zanimljivo je i stanje koje je vidio i zabilježio u drugoj polovici 18. st. povjesničar B. A. Krčelić: »Postoje u vrlo mnogim mjestima stare ruševine za koje se ne zna što su nekad bile. Ima mnogo položaja napuštenih utvrđenih gradova, a sad su samo ostaci«⁵ (prijevod aut.).

Teško se odlučiti na koji bi način bilo najprikladnije iznijeti podatke o utvrđenim gradovima, raspršene po raznim povijesnim izvorima — toliko koliko su meni bili dostupni. Možda je najpreglednije nabrojiti ih kronološkim redom za svaki pojedini objekt, a među objektima redom kako se koji prvi put pojavljuje u povijesnim izvorima. Dakako da taj prvi spomen u pisanom izvoru koji je bio na raspolaganju nikako ne označuje vrijeme podizanja nekod utvrđenog grada.

Treba i za utvrđene gradove napomenuti da se ovaj rad nije ograničio samo na gradove na užem području Moravča, već nastoji obuhvatiti i one na njegovu nedefiniranu rubnom pojasu i u bližem susjedstvu.

PREGLED POVIJESNIH PODATAKA

Glavnica i Moravče

Ako prihvatimo upravo predloženi redoslijed, prvenstvo među utvrđenim gradovima srednjovjekovne županije Moravče pripada Glavnici, a odmah se za njom javlja Moravče. Prikupljene vijesti — uz uvijek otvorenu mogućnost da ih ima i više — glasile bi:

<i>Glavnica</i>	<i>Moravče</i>
1259. iobagio castris de Glavnica Ohornug filius Chornovecz ¹	1260. castrum de Morocha in comitatu eiusdem ²
1270. iobagiones castris et castrensibus de Glavnica ³	1275. servitia castris de Moroucha ⁴
1326. nobiles iobagiones castris de Moroucha et Glounyche ⁵ — castrensibus in Moroucha et Glavnica ⁶	
1343. nobiles iobagiones castris de Maroucha et Glavnica ⁷	
1345. Antonius nobilis iobagio castris de Maroucha et de Glavnica ⁸	

— nobiles ac iobagiones castrī de dictis duobus districtibus
Glownichā et Morocha⁹

1354. iobagio castrī de districtu Moroucha — nobiles castrenses de Moroucha¹⁰
— mobilis iobagio castrī de Moroucha 1550. Datum ex castro nostro Marocha¹¹

Ako se nanizani podaci iz srednjovjekovnih isprava dobro promotre, razabrat će se da je u 13. stoljeću govor posebno o »castrum de Glavnica«, a posebno o »castrum de Moro(u)cha«, dakle, o dva utvrđena grada: Glavnici i Moravču. Vijesti iz prve polovice 14. stoljeća govore o gradu u jednini (castrum), a nazivaju ga »de Moroucha et Glaunicha« ili »de duobus districtibus Glownichā et Morocha«, pa se čini kao da je jedan utvrđeni grad preuzeo funkcije nekadašnjih dvaju gradova. U drugoj polovici 14. stoljeća Glavnica se više ne spominje, a utvrđeni se grad zove samo »castrum de Moroucha«, pod kojim se imenom javlja još i u 16. stoljeću.

Da je grad Moravče bio za županiju Moravče i cijeli taj kraj središnji i glavni, svjedoči ime koje je županija vjerojatno dobila po njemu. »Castrum Glavnica« bio mu je kao neki blizanac koji se u drugoj polovici 14. st. izgubio.

Potrebno je još spomenuti da se krajem 17. st. i u 18. st. javlja »castellum Moraucha«. God. 1696.¹¹ pripadao je grofu Jurju Erdödyju, a 1770. Krčelić¹² navodi: »Marocsa vulgo Moravche sequitur castellum vetus et muratum«. Zasebno je pitanje odnose li se te vijesti na srednjovjekovni castrum ili na utvrđeni grad podignut u 16. stoljeću, a koji je naslijedio staro ime i vremenom ga promijenio (v. str. 111 Brokunjevec).

Bilješke

1. CD V, p. 151, doc. 659
2. CD V, p. 185, doc. 691
3. CD V, p. 556, doc. 14
4. CD VI, p. 122, doc. 107
5. CD IX, p. 275, doc. 224
6. CD IX, p. 316, doc. 259
7. CD XI, p. 95, doc. 72; p. 105, doc. 79
8. CD XI, p. 224, doc. 173
9. CD XI, p. 230, doc. 179
10. CD XII, p. 231, doc. 173, p. 238 doc. 181
11. MZZ
12. B. A. Krčelić, De regnis Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae notitiae preliminaries, Zagrabiae 1770., p. 454

Blaguša

Po redoslijedu javljanja u povijesnim izvorima dolazi »castrum Blagusa«.

1287. Martinus castellanus de Blagusa¹
1290. Gardun castellanus episcopi Zagrabiensis de castro Meduey et Blagosa — Martinus condam castellanus de Blagosa²
1328. vallis iuxta locum castrī Blagusa³
1470. Ban Ivan Thuz preuzeo od Ivana sina Šimunova iz Kladuše gradove Peć i Kladušu, ugrožene od Turaka, a zagrebački biskup Osvald prepustio mu »praedium Blagusa« i »castrum« da se tu sklone.⁴

Poslije 1470. godine o utvrđenom gradu Blaguši nisu zasad poznate vijesti.

Bilješke

1. CD VI, p. 578 doc. 488
2. CD VI, p. 693 doc. 584
3. MEZ II p. 120; L. Dobronić, Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkog kaptola prema ispravama 13. i 14. st., Rad JAZU 286, p. 218
4. G. Marcellovich, Synopsis diplomatum aliorumque monumentorum Regnum Croatiae respicientium ab anno 1237. and annum 1693. chronologice diposita, JAZU II-d-237.

Pihina

Jedina poznata vijest o gradu Pinini (ili Pinji?) potječe iz 1295. »Pouka de Phyhuna castellanus«,¹ iako se »predium nomine Pihina« i »aqua nomine ihina«² spominju već 1209. godine.

Bilješke

1. CD VII, p. 215 doc. 196
2. CD III, p. 92 doc. 75

Zelingrad

Najstarija vijest o Zelingradu (Zelina, Zelna, Zelnavar) potječe također sa svršetka 13. stoljeća, a iz kasnijih vremena ima ih mnoštvo. Od 1635. spominje se kao razoren i napušten. Arhivsku građu obilno je koristio povjesničar Vjekoslav Klaić u svojoj monografskoj raspravi: Prilozi za povijest grada Zeline (Vj. Hrv. arh. društva N. S. XI, 1910, str. 13). Neke važnije vijesti:

- 1295. Paulus Churkan castellanus de Zelna¹
- 1327. castra de Zelna et Byztrycza²
- 1434—1481. vlasnik obitelji Bychkele (ili Byczkele) de Zelnavar
- 1527—1534. castrum Zelina³
- 1537. arx Zelina⁴
- 1543. bona castri Zelyna⁵
- 1566. castrum Zelyna⁶
- 1635. dirutum castrum Zelina⁷
- 1654. deserta arx Zelina⁸

Bilješke

1. CD VII, p. 216 doc. 196
2. CD IX, p. 357 doc. 295
3. JAZU D-XXII-79, 123; D-XXVIII-1; D-XXIX-25
4. JAZU D-XXIX-91
5. JAZU D-XXX-46
6. JAZU D-XXXVII-4
7. JAZU D-LX-73, 74, 82
8. JAZU D-LXXI-59

Bistrica

Utvrđeni grad Bistrica spominje se prvi put 1327. godine kad je sa Zelingradom imao istog vlasnika. O Bistrici ima otad mnogo podataka koji kazuju među ostalim da je 1555. godine grad tog imena bio razrušen i od njegove građe sagrađena utvrda (fortalium), da bi se zatim spominjala dva grada, Gornja i Donja Bistrica, napuštena prije 1645. godine. Važnije vijesti:

- 1327. castra de Zelna et Byztrycza¹
- 1362. castrum Bystriche vocatum²
- 1477. castrum Bisztricza³
- 1504. castellum Bisztricza⁴
- 1507. castellum iuxta fluvium Byztrycza in colle Hom situm⁵
- 1508. castellum in colle Hom⁶
- 1539. ex Byztrycza⁷
- 1555—1557. ... domum et curiam disiecisset eiusque robora ad extruendum fortalitium usa essent ... (in possessione Byzthrycza)⁸
- 1560. castellum Byzthrycza⁹
- 1568. castellum in possessione Byzthrycza¹⁰
- 1570. In Felsew Byzthrycza¹¹
- 1578. fortalitia et castella in Byzthrycza Superiori et in Byzthrycza Inferiori¹²
- 1582. curiae Also et Felsew Bysztricza¹³
- 1584. castellum Bizthricza¹⁴
- 1588. fortalitium Biztricza¹⁵
- 1589. castellum Byzthrycza alio nomine Podgradya¹⁶
- 1645. desertum castellum Also Bisztricza et felseö Bisztricza¹⁷

Bilješke

1. CD IX p. 357 doc. 295
2. CD XIII p. 234 doc. 170
3. JAZU D-I-d-12
4. JAZU D-XXI-106
5. JAZU D-XXIII-27 (redni broj 3862)
6. JAZU D-XXIII-27 (redni broj 3900)
7. JAZU D-XXIX-131
8. JAZU D-XXXIII-24, 83
9. JAZU D-XXXV-40
10. JAZU D-XXXVII-61
11. JAZU D-XXXVII-129
12. JAZU D-XL-24
13. JAZU D-XLII-47, 57
14. JAZU D-XLIII-4
15. JAZU D-XLIII-100
16. JAZU D-XXXVIII-123
17. JAZU D-LXV-29

Psar

Kao poseban problem postavlja se pred istraživača pitanje utvrđenog grada Psara. O svim dosad navedenim srednjovjekovnim gradovima nalaze se bar neke vijesti u ispravama 13. i 14. stoljeća. O Psaru dostupne isprave govore kao o zemlji ili posjedu, ali grad ne spominju; na primjer:

1222. terra Pzer¹

1270. terra et fluvius Pzerych²

1357. possessio Pezaar³

Da je postojao utvrđeni grad, potvrđuju kasnije vijesti u kojima se javlja oblik Pezervar koji sam po sebi označuje grad (var = grad). Naziv Pezery bilo je obiteljsko prezime (1492. Ivan Pezery⁴) koje je u hrvatskom obliku glasilo: Psarevečki.

Još je u 18. stoljeću bilo živo znanje o »starom nekadašnjem utvrđenom gradu Psaru, danas Psarjevu« koje navodi Krčelić. Što više, pavlin Venancije Glavina u svom »Povijesnom leksikonu Ilirika«⁶ dovodi ga u vezu s vremenima doseljenja Hrvata kad kaže: »Psari, vjeruje se, isto što i Psarjevo gdje postoje ruševine starog utvrđenog grada u distriktu S. Ivana Zeline. Bio je nekad vlasništvo Čeha i Leha, kako mnogi pišu.« Ali sam Glavina navodi i drugačiju verziju: »Drugi hoće prema staroj predaji da je taj Psar bio na brdu blizu Krapine.«

Situacija se jasnije razabire iz isprava od 1505. i 1513. godine.⁷ Tada je obitelj Psarjevečkih (de Pezerio) uz neke druge zemlje imala i posjede Gornje Psarjevo i Donje Psarjevo (Felsewpezery, Alsowpezery). Nazivi posjeda sačuvali su se u imenima današnjih sela: Psarjevo Gornje i Psarjevo Donje. Na posjedu Gornje Psarjevo posebno se spominje utvrđeni grad.

1505. castellum (ipsorum) in possessione Felsepezery⁷

1513. castellum seu fortalitium in Felzew Pezeryo constructum⁷

1559. prosvjed protiv diobe zemalja i prava na »castrum Pezzero«⁸

1570. portio in Pezerwara⁹

1576. castellum Pezerwara¹⁰

1583. zamjena zemalja na posjedu Psarjevu Gornjem s »knezom Štefanom Psarevečkim«: »Dan the lizt na Pzaryewu gradu na wzych zwetych leto od poroda Jezusa Christusa jezero petzto ozemdezet trecye«⁸

1584. via publica qua itur ad castrum Pezerwara¹¹

1600. in pertinentiis castris Pezzerwar¹²

1609. apud ecclesiam Divisionis Apostolorum in pertinentiis Pezerwara sitam

1621. dioba pokretnih i nepokretnih dobara »inter Stephanum Pezery de Pezervara eiusque filios«¹⁴

1622. reaedificatio tecturae alioquin ruinosi castris Pezery¹⁵

1628. in pertinentiis castris Pezervara¹⁶

1673. Pezerievo — arx deserta, pagus¹⁷

1708. capella Divisionis Apostolorum sub monte Peszervar fundata¹⁸

1708. capella s. Georgii in Peszovar fundata sub monte in colliculo sita¹⁸

Iako ove vijesti potječu iz novog vijeka, nemamo razloga sumnjati da je utvrđeni grad (castrum) Psar ili Peszervar postojao u srednjem vijeku. Što se tiče samog imena P. Skok¹⁹ riječ *psar* smatra radnom imenicom od *pas*, a »Madžari posudiše *peczér*«, što u madžarskom također znači *psar* (čuvar, uzgajivač pasa).²⁰ Prema tome je naziv »Peservar« prijevod hrvatskog imena »grad Psar«. Prema J. Čuku²¹ taj naziv ima sasvim drugi smisao: »Psarjevo čuva ime jednog posjednika, i to Pisara ili Pesara«.

Bilješke

1. CD III p. 219 doc. 193

2. CD V p. 556 doc. 14

3. CD VII p. 408 doc. 308

4. I. Bojničić, Der Adel von Kroatien und Slavonien, Nürnberg 1899, str. 231

5. Notitiae praeliminare, Zagreb 1770, str. 454

6. Venantius Glavina, Lexicon historicum Illirici, rukopis u arhivu JAZU IV c 14

7. AH Acta medii aevi, 656, 714

8. MZZ

9. JAZU D-XXXVII-124

10. JAZU D-XXX-X-89

11. JAZU D-XLIII-4

12. JAZU D-XLIX-29

13. Hrv. saborski spisi, vol. V p. 31

14. JAZU D-LVI-12

15. Hrv. saborski spisi, vol. V p. 333

16. JAZU D-LXII-3

17. Stj. Glavač, Zemljovid Hrvatske 1673. (izd. Sarajevo 1937)

18. Nadb. arh. Zgb, Kanonske vizit. Prot. 131/II Kalnik

19. P. Skok, Etimologijski rječnik, sv. I, str. 611, pás

20. M. Ballagi, Ungarisches und Deutsches Wörterbuch, Budapest 1890.

21. J. Čuk, Zagrebačka županija oko XIII. stoljeća, Zagreb 1942, str.

Bunjak

Osim ovih gradova za koje se mogu naći bar neke vijesti u povijesnim izvorima, neke stare gradove spominju kratko današnji pisci, ali bez točnih podataka.

Vladimira Tartaglia-Kelemen¹ u svom članku o spomenicima Prigorja u odlomku o selu Nespeš veli: »Na brijegu nasuprot ove kurije vidljivi ostaci nekog, po tradiciji, starog grada«. Autorica tu govori o klasicističkoj kuriji obitelji Schwarz u Nespešu (danas škola). Međutim, ne samo da 1978. nisu vidljivi tragovi nikakvog grada na susjednom brijegu, nego niti stanovnici Nespeša kao ni Bunjaka, sela na brijegu nasuprot kurije, ne znaju niti su čuli za kakve tragove ruševina nad zemljom ni u zemlji.

Za selo Bunjak ističe Juraj Čuk:² »nije nego Budinjak, pokazuje da je na njemu bio neki budim ili gradac« da bi nešto kasnije iznio svoju pretpostavku: »Stari plemenski gradac (Moravče) bio je valjda na Budinjaku, današnjem Bunjaku ili u njegovoj okolici nad Drenovom«. Kako je već rečeno, u Bunjaku ni oko njega nema tragova ikakvog grada.

Godine 1357.³ među međama posjeda Psar i Heeg (Psarjevo i Velika Gora?) spomenut je brežuljak *Gradec*. Naziv brežuljka upućuje nedvojbeno da je na njemu stajao neki grad, samo nije jasno da li je on u 14. stoljeću još postojao ili mu je ime bilo samo uspomena na stariji, tada već isčezli objekt. Budući da se u toj ispravi kao granica posjeda Psar i Heeg navodi i zemlja plemića iz Drenove, nije nemoguće da je Gradec isto što i Bunjak, budući da te riječi imaju jednako značenje (hrvatski i mađarski), a da su svi ti lokaliteti međusobno u blizini.

Na vrhu brežuljka Bunjaka (357 m) iznad istoimenog sela među mladom šumom razabire se plato trokutastog oblika (s vrhom trokuta prema jugu). Stranice su mu kao usječene u zemlju, a prate ih niže položene staze, što podsjećaju na jarke. Zemlja je isprepletana korijenjem, a kamenju nema traga. Možda se tu krije trag davnog Gradeca ili Bunjaka.

Bilješke

1. O spomenicima Prigorja — Izvještaj s puta, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Zagreb 1960, str. 150
2. J. Čuk, Zagrebačka županija u XIII stoljeću, Zagreb 1942, str. 89, 114 3 CD XII p. 411, doc. 308

STANJE NA TERENU

Pošto su ovako izneseni pregledi vijesti — koliko su nam bile dostupne — za pojedine utvrđene gradove, posao bi se mogao činiti vrlo jednostavnim: poznato nam je koji su gradovi tu postojali u srednjem vijeku i, kako će se vidjeti, koji su bili podignuti u 16. stoljeću. Međutim, istom se sad nalazimo pred problemima. Među svim navedenim imenima castra i castella samo za jednim ne treba tragati i nije u pitanju njegova identifikacija. Od srednjovjekovnih gradova to je jedino Zelingrad. To nažalost nije slučaj s drugim gradovima u Moravču i oko njega. Gradovi su isčezli, njih naprosto nema. Gdje postoje oni u predaji, a gdje nitko o njima ništa ne zna. Ako i postoji pučko pripovijedanje, ono može biti i nepouzđano, a i krivo, kako se vidi u nekim slučajevima.

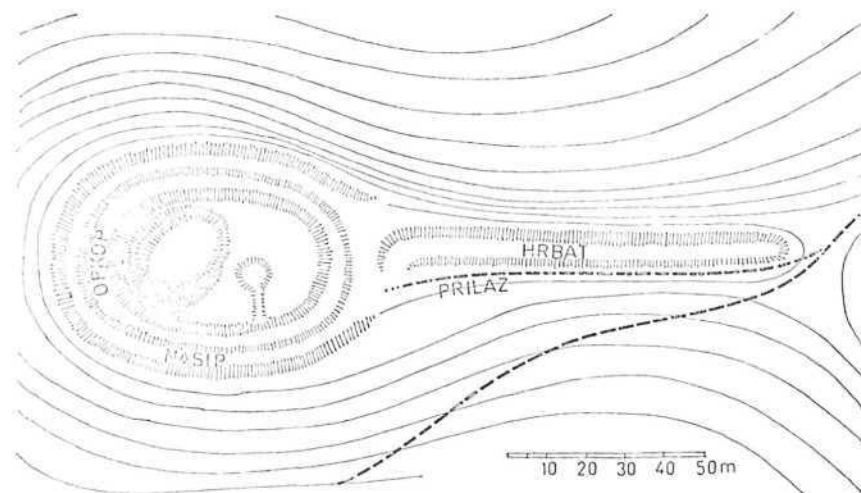
Možda u takvoj situaciji preostaje jedini mogući put: temeljito obići teren i potražiti ostatke ili tragove, ako ih uopće ima, i doznati da li su ikome bili poznati. Budući da su to uglavnom bezimni lokaliteti, svejedno je kojim ih redom obilazimo. Najlakše će snalaženje biti, ako se krene od zapada prema istoku, što znači od ceste Kašina — Laz — Marija Bistrica prema cesti Sesevete — Zelina — Bisag (— Varaždin).

U *Kašini* na zascoku Kašimbreg seljaci pripovijedaju da na obronku između Kašimbrega i glavne kašinske ceste tu i tamo kod oranja nailaze na opeke i kamenje. Nisu mi ih mogli pokazati, jer vele da ih upotrebljavaju kao međaše i da ti nestaju u zemlji. Prema tome ne može se reći da li se tu pojavljuju ostaci srednjovjekovnog objekta ili rimskih zgrada kakvih je u ovom kraju bilo više. Jedna rimska »villa rustica« otkopana je u Glavnici Donjoj.¹ A o rimskim nalazima u Kašini Krčelić pripovijeda vrlo opširno.²

Bilješke

1. Večernji list, Zagreb 25. 11. 1976.
2. Notitiae praeliminares, Zagreb 1770, str. 503, 507

Postojanje castrum-a *Blaguše* potvrđeno je podacima iz isprava od kraja 13. do pred kraj 15. stoljeća (vidi naprijed str. 75). O njemu je pisao Vj. Klaić početkom ovog stoljeća: »Castrum Blaguša. Taj grad stajao je jamačno negdje u okolišu današnjega sela i potoka Blaguše (potoka Blagušine). Ime »Blagusa« nalazimo prvi put god. 1217; god. 1261. dosudio je ban Roland »terram nomine Blagusa« službeniku zagrebačkog grada Martinu; God. 1287. spominje se valjda isti Martin kao »comes Martinus, castellanus de Blagusa«; a malo zatim već je Blaguša u vlasti zagrebačkog biskupa, te se 1290. spominje »comes Gardun, castellanus venerabilis patris domini Johannis, dei gracia episcopi zagrabiensis, de castro Meduey et Blagosa« (Tkalčić, Mon. ep. I, p. 43, 126, 137—138, 218, 227). Možda je već i knez Martin upravljao gradom Blagušom kao kaštelan zagrebačke biskupije. U 14. st. postoji Blaguša i kao »villa« i kao »castrum«. — Klaićeva tvrdnja o »selu« (villa) Blaguši, iako ne navodi odakle potječe taj podatak, može biti točna, jer seljaci u Blaguši zemlje sjeverno od svog sela uz potok Blagušu zovu Staro selo i vele da kod oranja i kopanja u zemlji nailaze na ostatke građevnog materijala.

Sl. 36. Blaguša, tlocrt nekadašnjeg grada

Sl. 35. Blaguša, brežuljak Gradišće

Sl. 37. Blaguša, dio jarka pod gradom

Što se tiče samog castrum-a Blaguše, treba istaknuti da razvalina tog imena nema. Međutim, sjeverno od sela Blaguše jedan od brežuljaka (kota 245 m) nosi ime Gradište. Seljaci u selu Blaguši znadu da se na brežuljku u šumi Gradišće nalaze ostaci staroga grada. O pitanju grada Blaguše pisala sam — interpretirajući ispravu kralja Karla od 1328. koja se odnosi na posjede zagrebačkog kaptola — već 1952. godine,² pa danas tom kratkom tekstu nema se što dodati: »Vallis juxta locum castris Blagusa dolina je potoka Blaguše, nad kojim se dizao istoimeni grad (castrum). Strmi brežuljak (kota 245 m) sjeverno od sela Blaguše ima danas ime »Gradište«. Na njegovu vrhuncu vidi se i danas u hrastovoj šumi povišeni rub malog okruglog platoa, u kome se nalazi vrlo duboka jama kružnog presjeka s vodom u dubini, poput zdenca. Nešto ispod vrhunca brežuljka opažaju se tragovi jarka, koji sada služi kao put. Iskapanje može pokazati, da li je na tom brežuljku stajao srednjovjekovni »burg« ili još starije naselje. Budući da iz citirane isprave kralja Karla (1328) (I. K. Tkalčić, Mon. episc. Zagr. II, p. 120) znamo, da je u XIV. vijeku postojao »castrum Blagusa«, vrlo je vjerojatno, da mu se na Gradištu nad uvalom potoka Blaguše, a u neposrednoj blizini istoimenog sela, čuvaju ostaci.« Uz ovaj bi se zapis moglo istaknuti da na spomenutom mjestu nema nikakvih ruševina i ne vidi se ni komadić kamena, već se naziru samo zemljani tragovi u oblicima tla, a ti zapremaju dosta veliku površinu. Postaviti možemo sami sebi pitanje nije li tu možda stajao drveni utvrđeni grad.

Sjeverno od sela Blaguše, Glavnice, Moravča i drugih, koja leže pretežno u dolinama potoka i na najnižim dijelovima južnih obronaka bregova, nižu se nevisoki vrhovi slikovitog gorskog lanca, nastavka Medvednice, koji dijeli Prigorje od Hrvatskog Zagorja. Visina se tih vrhova kreće između 440 i 574 m. Branimir Gušić u svom planinarskom vodiču »Medvednica« (Zagreb 1925) naziva te šumovite bregove »skupinom Drenove« po najvišem vrhu tog kraja. Ako se ti bregovi obidu i temeljito pregledaju, mogu se razaznati tragovi nekih objekata.

Sl. 38. Brdo Kamenica (pogled s Laza)

Najzapadniji vrh, prvi polazeći od prijevoja kod sela Laz, okolni seljaci zovu *Kamenica* (*Malinje* ili *Vuglenica*) (kota 440 m). To je široka plosnata glavica prekrita šumom. Među suhim lišćem i korijenjem na njezinu se tlu mogu razabrati na sjevernoj strani ostaci zida od sitnog lomljenog kamenja u duljini od oko 30 metara, na istočnoj strani također od oko 30 metara, a na sjeveroistočnom uglu veća količina kamena, ostaci vjerojatno neke kule. Na drugim dijelovima tog platoa na površini zemlje nema vidljivih kamenih tragova; objekt dosad potpuno nepoznat, neimenovan, neidentificiran, neistražen. Njemu sa zapadne strane teku izvori potoka Kašine, a s istočne potoka Blaguše.

Sl. 39. Brdo Grohot, kamenje u šikari ispod istočnog obronka

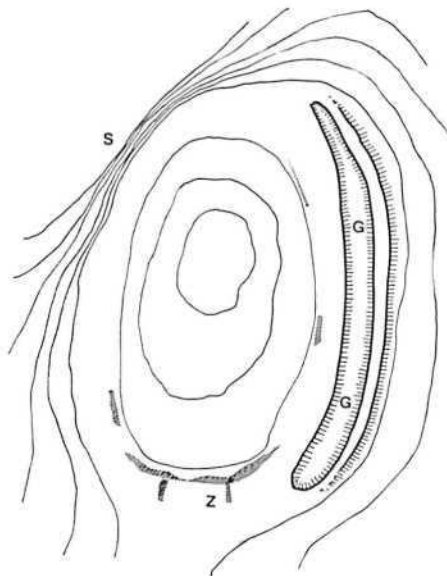
Slijedeći brijeg (prema istoku) zove se *Grohot*. Riječ *grohot* prema Rječniku hrvatskog ili srpskog jezika JAZU znači mjesto gdje se odranja kamen. Brijeg Grohot ima dva vrha međusobno neznatne visinske razlike. Na višem zapadnom vrhu (474 m) može se razabrati u zemlji okrugla rupa obzidana kamenom, promjera oko 1 metar. Na nižem istočnom vrhu (468 m) okrugli plato promjera oko 10 m zarastao je gustom šikarom. S istočne strane rub je platoa znatno povišen, a razno grmlje raste iz lomljenog kamenja. Na platou ima razbacanih pojedinačnih kamena razne veličine. Pod istočnim »zidom« strmo se ruši sitno kamenje, pa valjda odatle naziv »grohot«. Jedan me je stari seljak iz Blaguše upozorio da je na Grohotu nekad bio stari grad. Današnji izgled Grohota ne isključuje tu mogućnost. Pod Grohotom su izvori potoka Blaguše, a s istočne mu strane teče gornjim tokom potok Glavničića.

Idući prema istoku slijedeći je vrh *Kozolin* (Koželin — na nekim specijalkama, Kuzelin — u govoru okolnih seljaka). Visok je 507 m. Na mjestu gdje se od ceste odvaja staza za vrh brda napisano je za informaciju planinarima: Kuželjgrad. Dakle, ipak je jedan »grad« u tom kraju sigurno poznat okolnim stanovnicima. Vrh Kozolin široka je obla glavica obrasla gustom šumom i šikarom na kojoj danas nema ruševina. Na zapadnoj je strani prirodna kamena stijena. Posvud ima razbacanog kamena, neklesanog, uglavnom sitnog, tu i tamo nešto krupnijeg, i krhotina keramike. Na istočnoj se strani opažaju niski ostaci suhog zida. Nešto niže na sjeveroistočnoj strani opaža se dio nekog platoa ili širokog jarka. Seljaci vele da na nekim mjestima udaranjem o tlo odzvanja kao iz neke podzemne špilje (podrum!?), i da su prije nekoliko godina otkopali velike stare novce koje navodno nitko od njih više nema kod sebe. Jedan seljak u Glavnici Donjoj posjeduje ulomak kamena (1/3) ručnog žrvnja koji je također iskopan u tom gradu. Na sjevernoj strani podno brda Kozolina izvire voda, planinarski označena znakom V.

Ime Kozolin susreće se u srednjovjekovnim ispravama, jer se tako zvao jedan od posjeda zagrebačkog kaptola. Godine 1279.³

Sl. 40. Kozolin, tragovi zida vidljivi prije iskapanja 1979. god.

Sl. 41. Tlocrt grada na Kozolinu

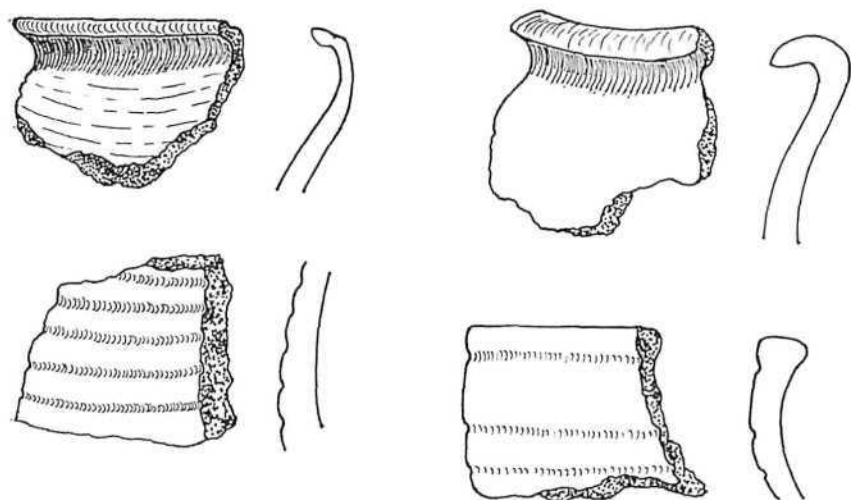
kupio je zagrebački kaptol »*terram Cozolyn vocatam, existentem in montibus supra Casna capituli, prope ecclesiam beati Mathei*«. U opisu se spominju pretežno šumske međe, a nigdje nikakav grad.

O Kozolinu nešto je napisao i s kulturno-povijesnog gledišta Branimir Gušić 1925. godine u svom temeljitom planinarskom vodiču »Medvednica« (str. 259): »Kozelin, 507 m, danas šumom obrašao brijeg, na čijoj glavici nalazimo neznatne ostatke velikog srednjovjekovnog burga. Posjed Kozelin spominje se u historiji god. 1279. kad ga Petar, sin Borčev od plemena Ača prodaje kaptolu zagrebačkomu. Narod priča, da je na Kozelinu stajao grad, u kom je vladala Kozelača onako kao Crna Kraljica na Medvedgradu. Još se pripovijeda, da je od kamena grada Kozelina sagrađena zagrebačka stolna crkva. Kmet do kmeta stajao je tada — priča narod — od Kozelina do Zagreba, prenoseći kamen sa gradskih zidina iz ruke u ruku. Drugi opet pričaju da je ondje stajao grad moćne vlastele Kuželjske, što su ga Turci razorili.«

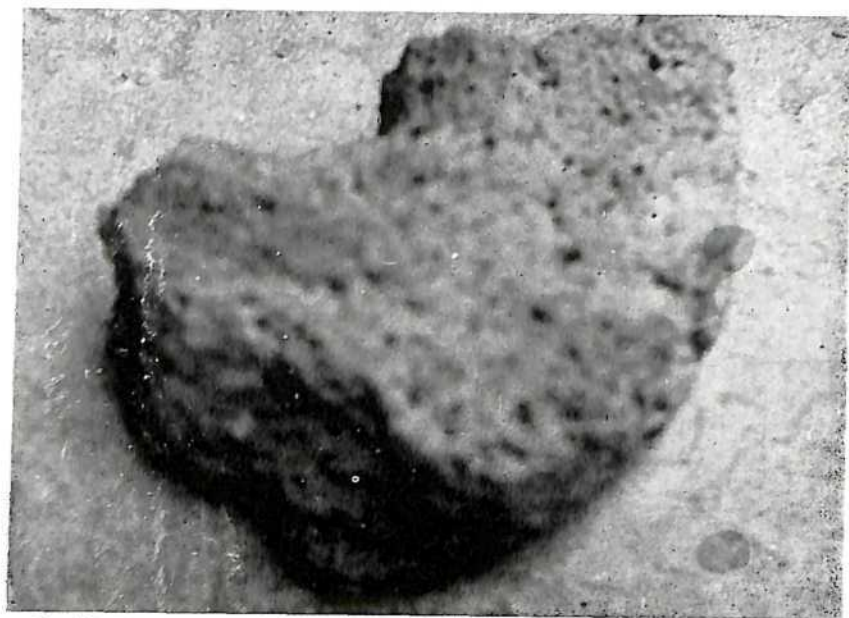

Sl. 42. Kozolin, dio zida otkopan 1970. god.

U anketi koju je 1850. proveo Ivan Kukuljević da bi prikupio topografske, povijesne i druge podatke potrebne za razna istraživanja hrvatskih krajeva dobio je od župnika župe Moravče ovu informaciju: »Na bërdu visokom Kuzlovina zvanom koje u sredini gore Glavničke na samoći stoji nalazise razvalina u svoje vrëme

Sl. 43. Kozolin, ulomci srednjovjekovne keramike

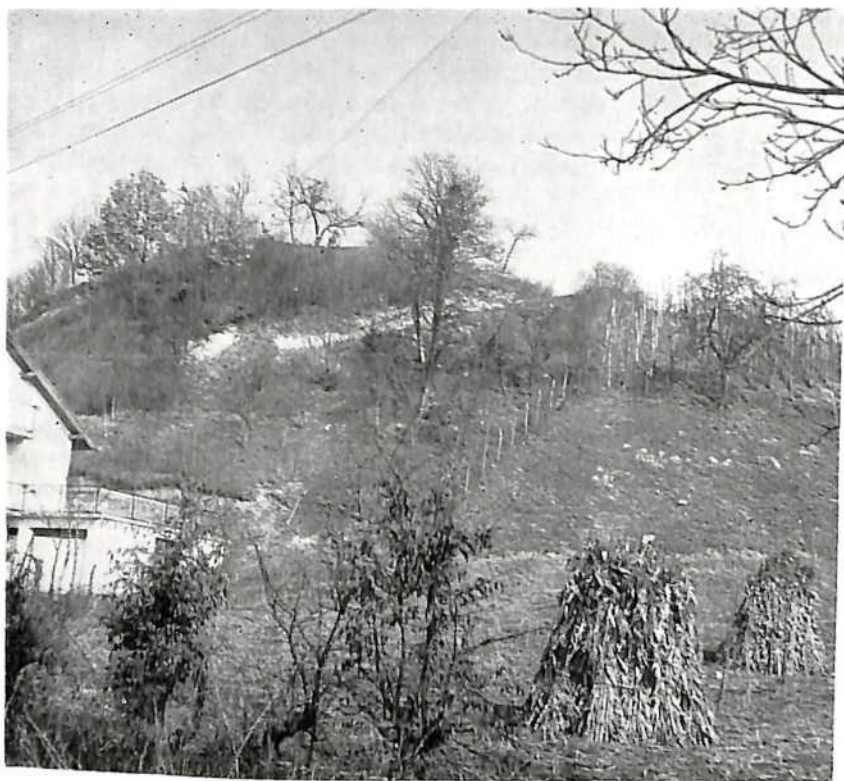

Sl. 44. Ulomak ručnog žrvnja s Kozolina, sad u Glavnici Donjoj

znamenitog i velikog grada Kuzelj imenovanoga, o kojem se priča, da je bio vlastitost nekoč zmožnih vlastelinah Kužalj zvanih, — kaže se da ga je Turčin razorio ne zna se u koje vrēme.« Svakako u oba ova zapisa, dosad jedina o tom objektu, iznesene su samo pučke priče, a nedostaju pouzdaniji podaci. Vjerojatno je do imena grada Kuzelj ili Kuželj došlo iskrivljavanjem srednjovjekovnog naziva Kozolin, a naziv je grada u pučkoj mašti prenesen na njegove navodne vlasnike, jer »zmožni vlastelini Kužalj zvani« — spomenuti u odgovoru na anketu 1850. godine — uopće nisu poznati u hrvatskoj povijesti, ni u heraldici, ni u genealogiji. Nema što više ni plemićke obitelji sličnog prezimena.

Keramika razasuta po brdu — koliko se može suditi po sitnim fragmentima i bez detaljnijih komparacija i analiza — potječe iz širokog vremenskog razdoblja od ilirskih vremena do kasnog srednjeg vijeka. Jaki bedemi koje je u proljeću 1979. otkopavao arheolog Vl. Sokol govore o znatnoj utvrdi vrlo velikih dimenzija. O tom utvrđenom gradu na brdu Kozolinu iz povijesnih isprava ne doznajemo ništa; ni kad je podignut, ni tko su mu bili vlasnici, ni kad je stradao, odnosno bio napušten.

Kako je grad *Psar* (Pser, Peservar, Psarjevo) problematičan s obzirom na nedostatak srednjovjekovnih izvora, postoje znatne teškoće i u pitanju mjesta gdje se nalazio. Ni njegovih ruševina nad zemljom nema. Položaj nekadašnje kapele sv. Apostola, označene »sub monte Peservar« (pod brijegom grada Pesera), kako je prije izneseno, upućivao bi da se stari grad nalazio negdje na gorskoj kosi koja se od te kapele proteže prema sjeverozapadu. Možda može nešto značiti da u selu Psarjevu Gornjem na podnožju tog brijega još danas u četiri kuće žive obitelji prezimena Purgar koje je najvjerojatnije u vezi s »burg«. Oko polovice 19. stoljeća još se znalo gdje je stajao stari grad Psarjevo, a bilo je tada i njegovih ruševina. Stjepan Mlinarić napisao je 1842. godine:⁵ »Od razvalinah Zelina grada do sasvim razrušenoga Psarjeva imade pò sata puta« i naveo riječi Venancija Glavine iz rukopisnog »Leksikona« (v. str. 78). Pred prvi svjetski rat o Psaru govori Stjepan Debeljak u svom članku »Povijest grada Zeline«:⁶ »... od kojega (Psarjeva) se danas ne vide više ni ruševine, tek se zna gdje je stajao, i to nad kućom Šandorovinom (dvor Jakšićev) na onom šiljatom bijelom brežuljku zvanom »Peservar«.

Sl. 45. Psarjevo, brežuljak »Stari grad«

U selu Psarjevu Gornjem seljaci jedan određeni lokalitet nazivaju »Stari grad« i vele da je tu stajao grad Psar ili Psarić. To je brežuljak zapadno od ceste, sjeverno od bivšeg Mikšićevog vlastinstva i iznad kurije zvane Šandorovina, a do njega vodi poljska cesta među kukuruzom i vinogradima. Po obliku je to okrugao plato; djelomice oko njega, a i po njemu jarci, tu i tamo koji kamen. Na južnoj — jugozapadnoj strani razabire se komadić zida, ostalo je zarašteno ili je pod zemljom. Od kamena toga grada bila je sagrađena Mikšićeva pivnica, na kojoj je pravilno klesano veliko kamenje dobro vidljivo, i druge zgrade na tom bivšem posjedu. Seljaci kažu da na udarac o tlo u brežuljku odzvanja šup-

Sl. 46. Psarjevo, kamenje sa »Starog grada« uzidano u obližnju kuću

ljina — podrum staroga grada. Prema njihovom pričanju grad su razorili Turci. Ne može biti sumnje da je na lokalitetu »Stari grad« u Psarjevu Gornjem stajao neki utvrđeni grad koji se i mogao zvati Psar ili Psarić. Njega je uočio i Dušan Pribaković, kustos Vojnog muzeja u Beogradu, obilazeći prije dvadesetak godina sjeverozapadnu Hrvatsku. O njem je napisao:⁷ »Gornje Psarjevo — ostaci manjeg utvrđenja. Okolina Zeline obiluje velikim brojem arheoloških lokaliteta. ... Jedan od mnogih ostataka srednjevekovnih fortifikacija nalazi se u neposrednoj blizini sela Gornje Psarjevo koje je udaljeno od Zeline oko 5 km. Na kraju strmog brežuljka, što se proteže pravcem sever-jug, iznad krajnjih kuća sela, još su vidljivi tragovi nekadašnje fortifikacije koju meštani nazivaju Stari grad, Pusti grad, Psar grad i navodno ma-

đarski Peser-Varoš. Vrh brežuljka strmo pada na sve strane sem na sever gde je najlakši pristup. Na tom delu nailazi se na ostatke kamena, šuta i cigle — tragove bivše fortifikacije. Oblik vrha brežuljka je nepravilan kvadrat dimenzija 19 × 16 koraka (mereno pravcem sever-jug, odnosno istok-zapad). Arheoloških površinskih nalaza nije bilo. Ranije je na tom istom lokalitetu nađena gvozdena karika verovatno od okova ili brave za vrata. Na osnovu terenskih zapažanja može se pretpostaviti da ovaj lokalitet predstavlja kulu stražarnicu iz kasnog srednjeg veka, koja je upotrebljavana i u Novom veku.»

Lokalitet »Stari grad« u selu Psarjevu Gornjem ne može biti istovjetan s onim na brijegu ispod kojeg se nalazila kapela sv. Apostola. Taj se nalazi sjeveroistočno visoko iznad seoskih kuća. Iako je lokalitet »Stari grad« povišen nad seoskim kućama, ipak je on relativno nizak. Položaj tog »Staroga grada« nije onakav na kakvim su se po gorskim glavicama dizali srednjovjekovni gradovi koje smo dosad promotrili. Gotovo su sigurno u pitanju dva grada: stari negdje u gori i noviji u nižem predjelu u današnjem selu Psarjevu Gornjem koji je naslijedio ime svog prethodnika i koji pripada grupi objekata podignutih valjda u 16. stoljeću. Izvjesno je da se na ovaj potonji odnose navedene riječi Stjepana Debeljaka.

U vrlo razvedenom gorskom kraju punom gustih šuma, preko brda i dolina u smjeru otprilike prema sjeveru od selâ Psarjeva Gornjeg i Donjeg, na obronku brijega stoje ruševine grada *Zeline* ili *Zelingrada* (Zelna i Zelnavar u ispravama). Kako je već spomenuto, to su jedine ruševine srednjovjekovnog utvrđenog grada u moravečkom kraju koje još danas stoje. Ujedno je Zelingrad jedini objekt o kojem postoji izvjesna literatura, naročito novija u vezi s konzervacijom njegovih bedema koja se vrši posljednjih godina. O Zelingradu su pisali među ostalim:

Stj. Mlinarić, Razvaline od grada Zelina i tamošnja špilja, Danica ilirska, tečaj VII, 1842, str. 146

Vj. Klaić, Prilozi za povijest grada Zeline, Vj. Hrv. arh. društva N. S. XI, 1910/11, str. 13

Branimir Gušić, Medvednica, Zagreb 1925, str. 268

Sl. 47. Zelingrad, dio ruševina

Štefica Habunek-Moravac i Stanka Machiedo, Grad Zelingrad, Arhitektura 109—110, Zagreb 1971, str. 38

Št. Habunek-Moravac, šetnja, pomalo nostalgичna, oko srušenih burgova i zapuštenih kurija, Kaj 7—8/1971, str. 14

Andela Horvat, Zelingrad, Enciklopedija likovnih umjetnosti

Navedeni pisci prikazali su povijest Zelingrada (najvažniji datumi prikazani su u tabeli; vidi str. 76) i formalne osobine: poligonalna kula s bedemima koji zatvaraju dvorište (srednjovjekovni oblik i opseg) i vanjski obrambeni pojas sa četiri okrugle kule (dogradnje 16. stoljeća). Od sredine 17. stoljeća grad je napušten i ruševan. Možda je zanimljivo upoznati uzgredice najstariji naš »kastelološki« članak koji prikazuje upravo taj objekt, a proizlazi iz romantičkog odnosa prema srednjovjekovnom utvrđenom gradu. Taj tekst glasi: »Hridi romantičkoga ovoga predjela nakitjene su razvalinama od divnih sgradah, koje se čine, kao da su po vrh čovječnih nekijh bitjih podignute i napunjuju putnika udivljenjem. On dokučiti nemože, za što su ljudi u staro doba među ponori i gustimi šumami, kamo se jedva sunčane zrake dovući mogu, palače zidali, koje izvan svojih vlastnikah nikomu vidljive bile nisu. U pomanjkanju vjerojatnih izvjestjah uzeti moramo: da su ova sakrita toli čvārstva na mjestih, vila posvetjenih, dižuća se prebivališta služila ili za počinak i odmor vitezom, ili pako, što je vjerojatnije, za utočište i obranu u onih sirovih i okrutnih vremenah. — Kroz goru na pò puta među Bistricom i svetim Ivanom leže također takovoga u svakom obziru zagonetnoga grada razvaline, kano da su izrasle sred guste šume od šestoljetnih bukavah iz ona dva brežuljka na kojih stoje. Razvaline ove i u svojoj propasti još veličanstvene nose ime od Zelina grada. Odkada je ovaj grad zapušten, nezna se; ista inače žilava i dugotrajna narodna priča o posljednjih gospodarih ovoga grada izčeznu i nitko između pako o njih ništa kazati nezna. ... Pripoveda se, da je preko hiljadu vozah kamenja za kreč paliti i za zidati odavle jurve odvedeno; pa ipak je vās dolnji kat kamenjem zametan (nakarcan), a u višini vide se još tri kata (u tretjem katu zidi su 4 stopa debeli). Budući da se uzeti nemože, da je grad mnogo višji bio, nego što su ta tri kata, zato mora, da je odvedeno kamenje od njegove dužine uzeto bilo.« ...

Sl. 48. Kladišćica, zid okrugle kule

Moravečki kraj krije još jedan objekt koji je za nas danas gotovo jednako tajanstven kao što se činio Zelingrad ilirskim preporoditeljima. Tajanstven je zato, jer o njemu naprosto ništa ne znamo. Na jednom zaravanku u šumi, sjeverozapadno od Zelingrada, a jugoistočno od zaseoka *Kladišćice* razabiru se u zemlji temelji okrugle zgrade (vidi tlocrt II). Promjer joj iznosi oko 9 m. S jedne je strane vidljiv komad zida od lomljenog kamena. Te ostatke seljaci nazivaju kapelom sv. Kuzme, što ne može biti točno (vidi str. 65). Temelji ukazuju da je tu stajala kula valjkastog oblika. Prema tome, tu se gotovo bez sumnje susrećemo s

Sl. 49. Kladišćica, ostaci okrugle kule

utvrđenim objektom o kojemu još ništa nije poznato. Njegovu identifikaciju tek treba izvršiti. Prisjetiti se ovdje možemo da je Stj. Mlinarić napisao 1842. godine: »Od razvalinah Zelina grada do sasvim razrušenog Psarjeva imade pò sata puta« (vidi str.), što potpuno odgovara udaljenosti na terenu između ta dva lokaliteta.

Zapadno od Marije Bistrice krije se još jedna tajna. Nju nosi u svom nazivu selo *Podgrađe*. Značenje riječi *podgrađe* sasvim je jasno, ali u selu Podgrađu stanovnici ne znaju kojemu je gradu njihovo selo bilo podgrađe. Ipak sam ispitivanjem seljaka doznala da se šuma na strmom brijegu nad selom zove Gradina. Danas tamo nema vidljivih tragova kakva grada. Jedan mi je starac pričao da je prije tamo bilo kamenja, da bi ga se još našlo pod zemljom i da u brdu postoje šupljine od podruma. O imenu nekadašnjega grada okolni stanovnici ne znaju ništa. Južno od tog brežuljka prostire se valovit kraj s više zaselaka koji se svi zajedno nazivaju *Hum* i pripadaju selu istog imena. Ispod tog brežuljka kroz selo Podgrađe teče potok Bistrica. Ako se nakon

Sl. 50. Podgrađe, selo ispod brijega na kojem se šuma zove Gradina

upoznavanja tog položaja na terenu razmotre arhivski podaci izneseni u kratkom pregledu (v. str. 76, 77), vidjet će se da se castrum, odnosno castellum Bistrica spominje od 1327. godine nadalje, a da ne znamo gdje se on nalazio. Godine 1507. susrećemo se s opisom položaja neimenovanog kaštela: »castellum iuxta fluvium Byztrycza in colle Hom situm«, a 1508. samo »castellum in colle Hom«. U tom je kraju najviši vrh Oštri Hum (481 m), ali na njemu nema tragova nikakvih građevina, jednako kao ni na susjednoj koti 431 m. Preostaje nam da zaključimo da je »grad blizu potoka Bistrice na brežuljku Humu« bio grad u šumi danas zvanj Gradina nad selom Podgrađem, i da se sam zvao *Bistrica*. Teško je reći da li s njim imaju veze vijesti iz sredine 16. st. (1555—1557), prema kojima su na posjedu Bistrici neka kuća i dvor (domus et curia) bili razrušeni, a njihove grede (robora) upotrebljene za gradnju utvrde (ad extruendum fortaliciium). Sigurno je, međutim, da 1578. postoje dvije »utvrde i kašteli« Gornja Bistrica i Donja Bistrica. God. 1589. kaštel Bistrica drugim se imenom zove Podgrađe. I još jedna zasad nedovoljno objašnjiva vijest: 1645. kaštel Also (donja) Bistrica javlja se kao napuštena

(desertum), a život se nastavlja u Felső (gornjoj) Bistrici. Što se od tog odnosi na Podgrađe, a što na stari utvrđeni grad na brdu, nije iz dosad poznatih vijesti jasno. Dvor u Podgrađu srušen je poslije Prvog svjetskog rata, ali je pitanje da li je to bio objekt spominjan u 16. stoljeću, to više što seljaci pričaju da je na nekoj gredi bila urezana godina 1830. Ipak prema svemu sudeći, selo Podgrađe leži pod srednjovjekovnim gradom Bistricom. Prema tome ne bi stajala Gušićeva pretpostavka⁸ da je »grad Bistrica, koji se nekoliko puta u historiji spominje« ... »stajao valjda na brijegu Gradišće na kojemu se danas širi gornji dio sela Laza«. U svakom slučaju već su stariji pisci znali da je grad Bistrica pripadao u red značajnijih srednjovjekovnih točaka; tako Janko Barle 1903. piše:⁹ »U povelji Andrije II od 1209. spominje se knez Vratislav kao vlasnik Bistrice, a god. 1327. Nikola Ludbreški, koji je zagrebačkom kaptolu darovao svoj posjed Vražji laz. U Bistrici spominje Nikola svoj »castrum«, a možemo zaključiti, da je jedan ili drugi bogoljubni vlasnik sagradio u Bistrici crkvu sa župom, koja se spominje god. 1334. pod naslovom »b. Petri de Biztricha«, a sva je prilika, da je ona već mnogo prije postojala«.

Naprijed spomenuta isprava iz god. 1295. (v. str. 75) spominje kaštelana grada *Pihine*. Možda se spomen toga grada sačuvao u imenu potoka Pinje što teče nešto zapadnije od potoka Bistrice i utječe u rijeku Krapinu. J. Čuk¹⁰ kaže da je »kod Bistrice u Pihini ili Pinji sagrađen grad Pihina ili Pinja«. Time ipak položaj tog nekadašnjega grada nije određen, a ni na terenu nisu poznati nikakvi njegovi tragovi.

Bilješke

1. Vj. Klaić, *Castrum antiquum paganorum*, Vj. Hrv. arh. društva N. S. VII, 1903/4., str. 10
2. L. Dobronić, *Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkog kaptola* prema izvorima XIII. i XIV. stoljeća, Rad JAZU knj. 286, 1952, str. 218
3. CD VI doc. 267 p. 319; L. Dobronić, nav. dj. str. 216/217
4. Inv. br. PMH 19.997
5. Stj. Mlinarić, *Razvaline od grada Zeline i tamošnja špilja*, Danica ilirska, tečaj VII, Zagreb 1842, str. 147
6. Spomen-spis Niže pučke škole u Sv. Ivanu na Zelini za šk. god. 1913/14, Zagreb 1914, str. 4
7. D. Pribaković, *Neki podaci o gradištima severozapadne Hrvatske*, Vesnik 3, Vojni muzej JNA, Beograd 1956, str. 135
8. Br. Gušić, *Medvednica*, Zagreb 1925, str. 250
9. J. Barle, *Zagrebački arcidjakon*, Zagreb 1903, str. 46
10. J. Čuk, *Zagrebačka županija oko XIII. stoljeća*, Zagreb 1942, str. 188

ZAKLJUČAK

Kad smo vidjeli s jedne strane koji se sve utvrđeni gradovi spominju u ispravama srednjeg vijeka, a s druge strane, kakve materijalne ostatke i tragove krije teren, trebalo bi riješiti pitanje gdje su se nalazili stari moravečki gradovi. Krenimo redom. Zelingrad nije u pitanju, jer mu ruševine postoje. Stanimo na stajalište da je lokacija grada Blaguše utvrđena, jednako kao i grada Bistrice (iako za oba nije sigurno da li su pripadala srednjovjekovnoj županiji Moravče). Pitanje također susjednog grada Pihine vjerojatno se ni neće moći objasniti — zbog nedostatka podataka i materijalnih ostataka. Preostaju za županiju Moravče najvažniji gradovi: Moravče i Glavnica, i osim njih Psar (Peser, Pesarvar).

Imena nekadašnjih utvrđenih gradova Moravča i Glavnice sačuvana su u imenima sela *Moravče* i *Glavnica* (Donja i Gornja), kao i u imenima potoka *Moravčak* (teče kroz selo Moravče) i *Glavničica* (teče kroz selâ Glavnica). Istoimeni srednjovjekovni gradovi nalazili su se bez sumnje u njihovoj blizini. I doista. Na brijegu nad Glavnicom kameni tragovi kriju se na Grohotu, a nad Moravčem ruševine čuva brdo Kozolin (Kuželjgrad). Ne treba biti sumnje da su to lokacije gradova Glavnice i Moravča.¹ Na Grohotu se ne vidi gotovo ništa od grada, što nije ni čudo, jer je Glavnica, čini se, stavljena izvan funkcije već u drugoj polovici 14. stoljeća, pa ju je vrijeme netragom razgradilo. Stari grad na Kozolinu mogao je biti i stariji od srednjovjekovne županije Moravče (na što upućuju tragovi suhozida), ali se mogao život u njemu nastaviti u vrijeme županije od 13. do 15. stoljeća. On je bio velikih dimenzija (dužine preko 150 m), pa se i po tom njegovom svojstvu može pretpostavljati da je bio u službi zajednice. U 18. stoljeću Krčelić o njemu piše kao objektu koji postoji: »Marocsa vulgo Moraucha sequitur castellum vetus et muratum«. (Ipak ovdje nije jasno ne odnosi li se ta vijest na grad Moravče-Brokunjevec u selu Blaškovcu; vidi str. 111). Stari grad na Kozolinu u 18. stoljeću sigurno više nije bio čitav, jer inače ne bi bio tako do temelja propao. Pretpostavljam da je pučka predaja o starom moravečkom gradu bljedila zajedno sa sjećanjem na srednjovjekovnu istoimenu županiju koja je izgubila svoje značenje i funkciju, i kao »districtus Moravche« postala administrativna jedinica nekadašnje prostrane Zagrebačke županije. Lako je moguće da je grad razoren ili bar oštećen u navalama Turaka. U narodu se za-

boravilo i ime grada, odnosno njegovih ruševina, s kojih je kamen razvezen. Počele su se o njemu stvarati priče, a ruševine su dobile naziv po brdu i okolnoj šumi. I tako se njegovi tragovi danas nazivaju Kozolin (ili iskrivljeno Kuzelin i Kuželj), a zaboravljeno je da je on bio središnji grad starog Moravča. U slučaju ako bi buduća istraživanja dokazala da se stari moravečki grad ipak nije nalazio na brdu Kozolinu, mogao je on jedino prethoditi renesansnom gradu Brokunjevcu na posjedu koji se zvao Brokunjevec-Moravče. Za ovu drugu pretpostavku ima još manje vjerojatnosti i indicija nego za prvu.

Preostaje još pitanje lokacije srednjovjekovnog grada *Psara* (Psarjeva). O lokaciji istoimenog utvrđenoga grada iz 16. st. u selu Psarjevu Donjem²) na položaju »Stari grad« već je bilo govora (v. str. 92). Za lokaciju starijeg grada tog imena jedinu uputu daje bivša kapela sv. Apostola koja je u 18. stoljeću bila označivana »sub monte Peservar«, kako je prije razloženo. Izdužen hrbat brijega nad ostacima kapele sv. Apostola obrastao je šumom i mjestimice neprohodnom šikarom. Koliko je bilo moguće obići to brdo, nisu se mogli opaziti tragovi bilo kakvog objekta. Ako ih na tom hrptu doista nema, preostaje jedino da se pomisli na okruglu kulu na brijegu južno od sela Kladišćice (v. str. 97) koju narod bez povijesne osnove smatra kapelom sv. Kuzme, kako je prije opisano. U tom bi slučaju udaljenost između bivše kapele sv. Apostola i »brda grada Psara« bila nešto veća, ali bi to bilo u skladu s Mlinarićevim podatkom da su Zelingrad i Psar međusobno udaljeni pol sata hoda.

Trebalo bi se još osvrnuti na jasne tragove temelja nekog velikog objekta na platou brda *Kamenica* (444 m) (v. str. 85). Tamo se ostaci dvaju zidova sastaju pod pravim kutom. Teško je danas zaključiti što je mogao biti taj prostrani pravokutan objekt. Zidovi su predebeli da bi bili služili kao oграда kakva zemljišta. Oni se možda mogu dovesti u vezu s dva građevna kompleksa za koje, nažalost, ne raspolažemo pouzdanim podacima. Mogle bi doći u obzir zgrade Kašine, odakle se i danas šumskom cestom stiže na taj lokalitet, kad bismo imali o njima sigurnijih vijesti od onih koje navodi Krčelić³ i kad bismo znali koji je položaj on pregledao: »Na licu mjesta vidjevši ruševine i zidove smatrao sam da je nekad ovdje stajao grad ili trgovište, ali nisam našao osnov da dovedem u vezu i prosudim o imenu, starosti i drugom« (prijevod aut.). Druga je mogućnost dovesti ostatke te razvaline u vezu s

Lazom, najbližim selom u tom kraju (v. str. 43). Tamo je još u 19. stoljeću, kako je prije navedeno, postojala tradicija o srednjovjekovnoj opatiji sv. Andrije. Protiv takve identifikacije govori primitivna tehnika gradnje lomljenim kamenom bez žbuke. Teško je tu nešto zaključiti kad nedostaju ikakvi podaci.

Na kraju ovog pregleda srednjovjekovnih utvrđenih gradova u Moravču, odnosno nastojanja da se oni identificiraju i ubiciraju, može se postaviti pitanje: što se još može učiniti da zaključci budu pouzdaniji i konkretniji. U slučajevima gdje ima temelja tih objekata pod zemljom, naš uvid može proširiti kopanje. U nekim se slučajevima neće više naći ni temelji, pa onda preostaje da štogod saznamo o njima samo po škrtim i razbacanim vijestima iz raznih pisanih izvora.

Bilješke

1. Dužna sam ovdje napomenuti da time opet postaje otvoreno pitanje lociranja »castrum antiquum paganorum« koji je spomenut u ispravi kralja Karla 1328. god. (I. Tkalčić, MEZ II, str. 115). Vj. Klaić bio je uvjeren da mu je pronašao položaj na brdu Gradcu (Vj. Hr. arheol. dr. N. S. VII, Zagreb 1903, str. 12), dok sam ga ja smjestila na Kozolin, što će trebati revidirati. (L. Dobronić, Topografija zemlj. posjeda zgr. kaptola prema izvorima 13. i 14. st., Rad JAZU, Zagreb 1952, knj. 286, str. 218)
2. Lokalitet »Stari grad« nalazi se ispod sela Psarjeva Gornjeg, pa ga seljaci katkad označuju kao da pripada Psarjevu Gornjem, a katkad Donjem.
3. B. A. Krčelić, Notitiae praeliminares, Zagreb 1770, str. 503

SREDNJOVJEKOVNI GRADOVI OKO MORAVČA

Osim srednjovjekovnih utvrđenih gradova po bregovima Moravča, u njegovu su neposrednu susjedstvu, u nizinskim predjelima, također u srednjem vijeku postojali neki utvrđeni gradovi.

»Castrum Nicola«

»Castrum Nicola« očito nosi ime po nekom čovjeku. Taj se utvrđeni grad u poznatim povijesnim izvorima javlja samo jednom: 1202. godine¹ kad je za među nekog posjeda označeno da se »blizu grada Nikole spaja s javnom zagorskom cestom«. Vjekoslav Klaić citirajući tu ispravu veli:² »U prvi mah moglo bi se pomisliti, da je »castrum Nicola« potonji grad Zelina; no točnijim izvidom može se razabrati, da je rečeni »castrum Nicola« stajao kod današnjeg sela Dolnje Zeline, gdje se već g. 1334. spominje »ecclesia sancti Nicolai de Zelna« (v. str. 50), današnja župna crkva sv. Nikole u Dolnjoj Zelini. Baš tu u okolišu crkve sv. Nikole, a s lijeve strane potoka Zeline jesu dva lokaliteta, gdje je mogao stajati grad Nikola. Jedno se mjesto zove *Gradina*, a ispod njega prostire plemićki dvorac Paukovec, a drugi se zove *Gradišće*, te se stere uz cestu, koja vodi iz Dolnje Zeline u selo iz plemićki dvorac Svetu Helenu«.

U potpunom nepoznavanju ikakvih pojedinosti i okolnosti o »castrum Nicola«, jer niotkuda nema podataka o njemu osim navedenog, Klaićevu traganju za položajem toga grada možemo dodati samo još napomenu da se i sama crkva sv. Nikole u Donjoj Zelini nalazi na uzdignutom platou okruženom šančevima. Već je uočeno da je »smještena vjerojatno na gradištu, jer su i danas vidljivi šančevi uokrug crkvene ograde«.³ Nije nemoguće zamisliti

da je crkva sv. Nikole podignuta na mjestu grada Nikole koji je možda do prvih desetljeća 14. stoljeća nestao. Teško je reći da li posveta crkve sv. Nikoli ima ikakve veze s imenom starog grada. Svakako je istovjetnost imena »castruma« i crkve neobična.

Bilješke

1. CD III p. 17 doc. 14
2. Vj. Klaić, Prilozi za povjest grada Zeline, Vj. hrv. arh. dr. NS Sv. XI Zagreb 1911, str. 13
3. Vl. Tartaglia-Kelemen, O spomenicima Prigorja, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, god. IX, Zagreb 1960, str. 150

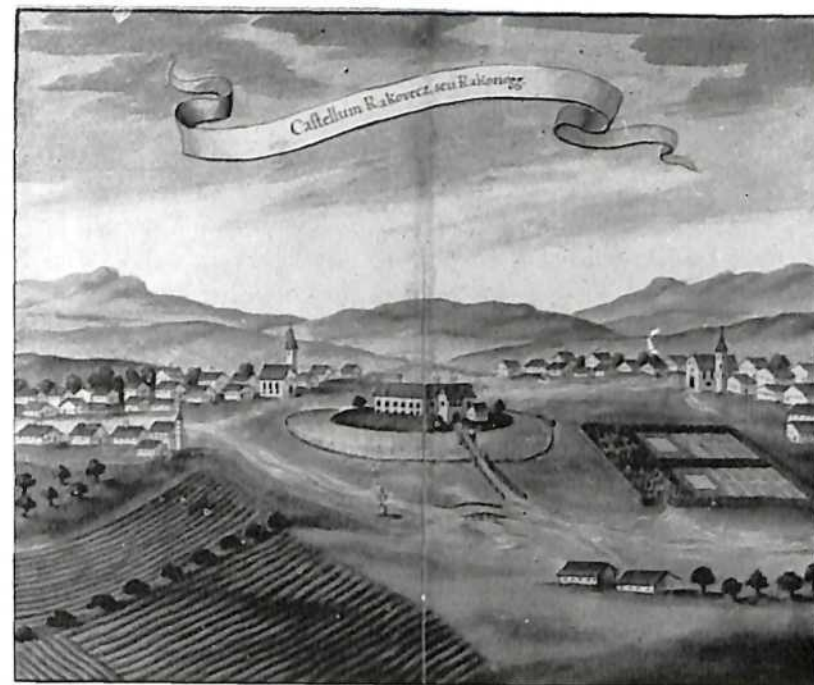
Rakovec

Svoj prikaz grada Rakovca započeo je Đuro Szabo 1917. godine riječima:¹ »Na zapadnoj strani županije (križevačke) nalazi se mjesto Rakovec, koje se prije zvalo Rakonog, a imalo je svoj grad, od kog se danas razaznaje gradište.«

Najstariji spomen naziva Rakovec (Rakonuc) odnosi se na istoimeni posjed koji je kralj Bela IV darovao sinovima župana Nikole i Tome 1245. godine² za njihove zasluge u borbi protiv Tataka. Ovu dvojicu J. Čuk smatra moravečkim županima i veli: »Najodličnija grana Moravačkih jesu plemići kasnije prozvani Rakovački.« Prema tome bi i Rakovec u 13. stoljeću pripadao u županiju moravečku. U to se vrijeme grad ne spominje, već samo posjed. Prilično je vjerojatno da je grad postojao 1320.⁴ kad je govor o cesti koja »od crkve sv. Nikole (Donja Zelina) vodi u Rakovec (Rokovnuk) i ondje ulazi u rijeku Lonju«. Potomci župana Nikole i Tome tijekom 14. st. nose naziv »od Rakovca« ili »iz Rakovca« (de Rakolnok i sl.), što također pretpostavlja postojanje grada. Godine 1381.⁵ pri diobi posjeda Rakovca izrijeком se spominje »villa Rakounuk«. Sredinom 15. stoljeća bio je kaštelan Rakovca Petar Kašnar,⁶ moravečki plemić. Godine 1485. ban Kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije Matija Gereb izdao je u Rakovcu, bez sumnje utvrđenom gradu, ispravu Tomi Vagašiću, građaninu iz Četvrtka, koji je živio u Rakovcu — očito selu.⁷ Utvr-

Sl. 51. Rakovec, jarak s vodom ispod gradista

Sl. 53. Rakovec, prikaz u »Status familiae Patachich«

Sl. 52. Rakovec, kamen s nekadašnjega grada

đeni grad Rakovec sredinom 16. stoljeća naziva se (1550) castellum i (1566) castrum.⁸ Szabo navodi¹ da su »za bune 1755. razorili navodno seljaci i grad Rakovec«. Stanje toga grada 1850. godine zabilježio je župnik koji je odgovarao na anketu Društva za povjesnicu jugoslavensku:⁹ »Rakovec, drugač Rakonog. Razvaline je znamenje malo od tvrđave negdašnje Rakonog«. Stare fotografije u fototeci Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu¹⁰ prikazuju neznatne ruševine Rakovca. Danas njima nema traga. Obradivanjem tla snižen je brežuljak na kojem su se nalazile, ali oko njega još uvijek u šančevima ima vode. Na platou brežuljka nalazi se jama širokog otvora — ostatak urušenog bunara kojemu su iz gornjeg dijela seljaci povadili kamenje, o čemu sami pripovijedaju. Nedaleko od ovog brežuljka oko su-

sjednog (još nižeg) tragovi jarka se opažaju, iako su zasipani i zarašteni. Na obližnjoj livadi u zemlju upada velik obrađen kamen, vjerojatno najreprezentativniji ostatak nekadašnjeg staroga grada. Od glavne ceste prema njemu vodi put — seljaci vele »tvrda cesta«. Možda su tu ostaci prilaza i ulaza u grad.

Rukopis »Status familiae Patachich«¹¹ sadržava likovne prikaze dvoraca i gradova koje je ta velikaška obitelj posjedovala u 18. stoljeću. Ilustracije u toj dragocjenoj knjizi uglavnom ne prikazuju stvarni izgled pojedinog objekta. Ipak položaj Rakovca na maloj uzvisini okruženoj jarkom preko kojeg vodi most prikazan je uvjerljivo i odgovara današnjem stanju na terenu. Naslikane su i dvije crkve. Jedna je od njih župna crkva sv. Jurja (vidi str. 54), a druga očito kapele sv. Ane koja više ne postoji, ali mještani znadu gdje se nalazila.

Bilješke

1. Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1920, str. 100
2. CD IV p. 284 doc. 250
3. J. Čuk, Zagrebačka županija oko XIII. stoljeća, Zagreb 1942, str. 76
4. CD VIII p. 557 doc. 456
5. CD XVI p. 208—210 doc. 176, p. 245 doc. 203
6. B. A. Krčelić, Notitiae praeliminares, Zagreb 1770, str. 275
7. MZZ
8. JAZU D-XXXI-112, D-XXXVII-20
9. PMH inv. br. 20304
10. Inv. br. 7215, 7216-IV-223
11. Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu

Bisag

Sjeverno od Zeline u nizini rječice Lonje stoje ruševine starog grada Bisaga. O njemu je pisao Đuro Szabo:¹ »Grad se spominje također veoma rano, a sačuvao se tako, da se je pomalo pretvorio u dvor...«. Anđela Horvat uvrstila ga je u Enciklopediju likovnih umjetnosti² gdje među ostalim kaže o njemu: »Bio je od XV st. najvažniji burg uz rijeku Lonju. Nizinski grad, koji se postepeno pretvarao u dvorac«.

Kad je Bisag sagrađen, nije poznato, kao što se to ne zna ni za mnoge druge utvrđene gradove u Hrvatskoj. Sredinom 14. stoljeća morao je postojati, jer se kao međaši posjeda Jales 1346.³

Sl. 54. Grad Bisag (stanje prije Drugog svjetskog rata)

navode »homines de Bikzad«, dakle očito, podanici grada Bisaga. U 16. i 17. stoljeću Bisag je *castrum* u kojemu se odvija intenzivan život: pišu se dopisi hrvatskom banu 1538. godine,⁴ razmještaju straže protiv Turaka 1588. god.⁵ i sl.

Bisag »ima četverokutnu osnovu sa cilindričnim kulama na uglovima, a opkoljen je šančevima... U toku Drugoga svjetskog rata stradao od požara, ruševan«.²

Bilješke

1. Gj. Szabo, Srednjovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1920, str. 82
2. ELU sv. 2, str. 384
3. CD XI p. 329 doc. 250
4. F. Šišić, Hrv. saborski spisi sv. II, Zagreb 1915, str. 243
5. F. Šišić, Hrv. saborski spisi, sv. IV, Zagreb 1917, str. 236

Kao prvi problem javlja se Brokunjevec, naročito zbog svog dvostrukog imena: Brokunjevec ili Moravče.

Brokunovecz, Brukonyevecz, Brkunjevec, Brekunjevec i slični oblici naziv su lokaliteta u selu Blaškovicu na kojemu je stajao stari grad. Ostala je na vrhu susjednog brežuljka samo kapela sv. Antuna (sagrađena oko 1670) koja je pripadala vlasnicima grada. Godine 1560. kralj Ferdinand za zasluge Tomi, Grguru i Stjepanu od Brokunjevca ponovno je podijelio pravo na »posjede u Brokunjovcu zajedno s plemićkim dvorom (curia nobilitaris) u njemu«. ¹ Ti vlasnici Brokunjevca, plemići Mikulići, bili su vrlo ugledni moravečki plemići. Kao takvi bili su glavni patroni župne crkve sv. Trojstva u Moravču ² (vidi str. 23, 24). Iz te obitelji potječe zagrebački biskup Aleksandar Mikulić s predikatom »od Brokunjevca« (umro 1692), zaslužan što je Zagrebu pribavio Valvasorovu zbirku i uredio Metropolitansku knjižnicu izgradnjom posebne zgrade za nju. ³

Sam se Brokunjevec naziva različitim izrazima: castrum, castellum i arx. Mikulići su ga posjedovali barem stotinu godina i držali ga još 1652, a 1677. vlasnikom mu je bio grof Erdödy. Juraj Erdödy 1696. taj svoj grad naziva »castellum Moravcha«, ⁴ a naslijedio je kao njegov vlasnik s drugim plemićima župe patronatsko pravo nad župnom crkvom sv. Trojstva u Moravču. ⁵ Godine 1756. ⁶ grofovi su Auerspergi posjedovali »imanje Brkunjevec obično nazvano Moravče«. Krčelić 1762. ovo imanje koje je prešlo na grofove Niczki naziva Moravče, a 1765. Brkunjevec. ⁶ Nameće se pitanje kako se i zašto Brokunjevec naziva Moravčem. Da li je u tom nizinskom Moravču ili u srednjovjekovnom na gorskoj glavici napisana isprava »in castro nostro Moraucha«? (vidi str. 74). Je li obitelj Mikulić svoje plemićko sjedište u 16. stoljeću nazvala po srednjovjekovnom gradu? Ima li tu analogije s gradom Psarom u selu Psarjevu koji je također — kako se može zaključivati — naslijedio ime po svom srednjovjekovnom prethodniku?

Brokunjevec je u 17. st. prikazan na veduti posjeda Paukovca kao jednokatan objekt. ⁷

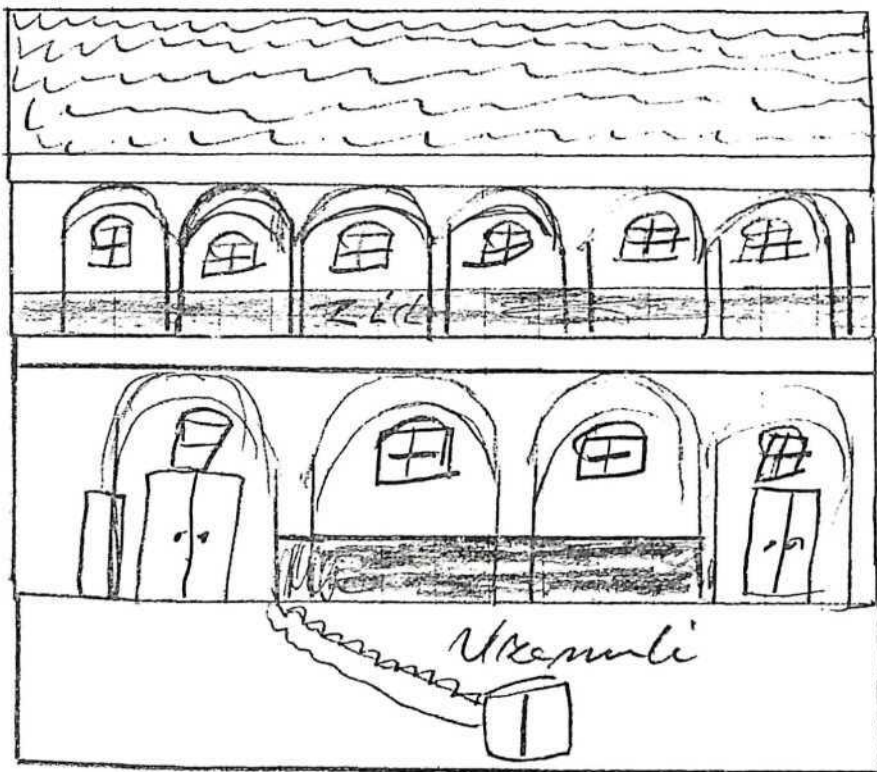
Grad je Brokunjevec razgrađen poslije Drugog svjetskog rata; točnu godinu nije bilo moguće utvrditi. Posljednji njegovi vlasnici — seljaci smatrali su uputnijim da ga velikim naporom sruše i od njegove građe sebi sagrađe kuće uz cestu nego da stanuju

UTVRĐENI GRADOVI 16. STOLJEĆA

Teško da je bilo osim spomenutih još drugih utvrđenih gradova u srednjem vijeku u Moravču ili njegovoj neposrednoj okolini. Ipak se i ta pretpostavka mora dopustiti s obzirom da je teren još uvijek nedovoljno istražen, a moguće je i da se nađe na dosad neupotrebljene pisane izvore.

Na pregled srednjovjekovnih utvrđenih gradova starog Moravča koji se kriju po šumovitim bregovima uglavnom središnjeg dijela srednjovjekovne županije možda je dobro nadovezati skupinu utvrđenih gradova koji se pojavljuju u 16. stoljeću i zamjenjuju one starije. Za razliku od srednjovjekovnih oni su se smjestili periferno, to jest otprilike po nedefiniranim rubovima starog Moravča ili što više izvan njih, i to pretežno na nizinskim položajima, iako katkad na brežuljcima. Karakter se, dakle, utvrđenih gradova potpuno izmijenio. Ovi su potonji osim u stambene svrhe služili obrani protiv Turaka koji su često prodirali u ove krajeve i pustošili po njima. Za te objekte u spisima preteže naziv *castellum*, iako se upotrebljavaju i izrazi: *castrum*, *fortalitium* i *arx*; čak i *curia nobilitaris*, iako nije nipošto jasno kakav tip objekta u 16. stoljeću taj izraz označuje.

Dosad pronađeni podaci govore o ovim utvrđenim gradovima 16. stoljeća: Moravču-Brokunjovcu, Belovaru, Ladomeru, Bukovcu, Berislavcu i Beloslavcu. S obzirom na činjenicu da je taj niz kaštela u nizinskim lako pristupačnim mjestima nastao u prosjeku dvije do tri stotine godina poslije utvrđenih srednjovjekovnih gradova po brdskim položajima, moralo bi se očekivati da je do naših dana dopro bolje održan od onih ranijih. Prema tome, trebalo ih je potražiti u onim selima koja su do danas očuvala njihova imena, a takvih ima nekoliko.

Sl. 55. Brokunjevec, crtež grada prema sjećanju mještana

u »gradu« na ubavom brežuljku. Jedan je od njih nacrtao po sjećanju kako je grad izgledao, po čemu se vidi da je bio krasan renesansni objekt, dimenzija (po pričanju) oko 20—30 × 12—13 m. Prema riječima rušitelja zidovi su bili preko metar i pol debeli, a pojedini kameni blokovi veličine i do 1 m². Vele da nigdje u blizini nema kamenoloma ni kamena, pa smatraju zagonetnim odakle je sav taj kamen u vrijeme gradnje Brokunjevca bio donesen. Nisu li možda društveno istaknuti domaći plemići Mikulići razgradili srednjovjekovni županijski grad Moravče na Kozolinu kao nepotreban, a njihovi kmetovi dovukli kamenje za Brokunjevec; to više što je postojala predaja da je kamenje s Kozolina kmetским rukama odneseno — doduše, veli se, za gradnju katedrale

u Zagrebu (vidi str. 88). Svakako je stari grad Moravče bio razgrađen, jer bi u protivnom slučaju bilo ostalo od njega ruševina, kao što su ostale od Zelingrada. Čini nam se da i dvojno ime (Brokunjevec ili Moravče) može upućivati na ovu vezu sa županijskim gradom.

Bilješke

1. JAZU D-XXXV-1
2. JAZU D-XLIV-52
3. M. Valentić, Kameni spomenici Hrvatske XIII—XIX. stoljeća, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb 1969, str. 58
4. JAZU D-LX-101
5. Nadb. arh, Prot. 51/VII
6. B. A. Krčelić, *Annuae*, Zagreb 1952, str. 284, 436, 497
7. A. Schneider, Neosivaren boravak Beethovenov u Hrvatskoj, Zagreb 1942, p. o. iz časopisa »Sv. Cecilija«

Belovar

U 16. se stoljeću pojavljuje spomen Belovara koji kao selo postoji i danas uz cestu Sesvete — Zelina, a kao autobusna postaja naziva se Belovar-Moravče. U starini se zvao Belovarac: 1542. jedan od plemićkih sudaca Zagrebačke županije bio je Ivan Belowarczy de Belowarcz.¹

Godine 1584. zabilježen je »dvor« (curia) Belovar u okrugu Ladomerca,² a 1588. označen je kao »fortalitium Belovar«.³ Godine 1770. Krčelić navodi Belovar kao »castellum«.⁴

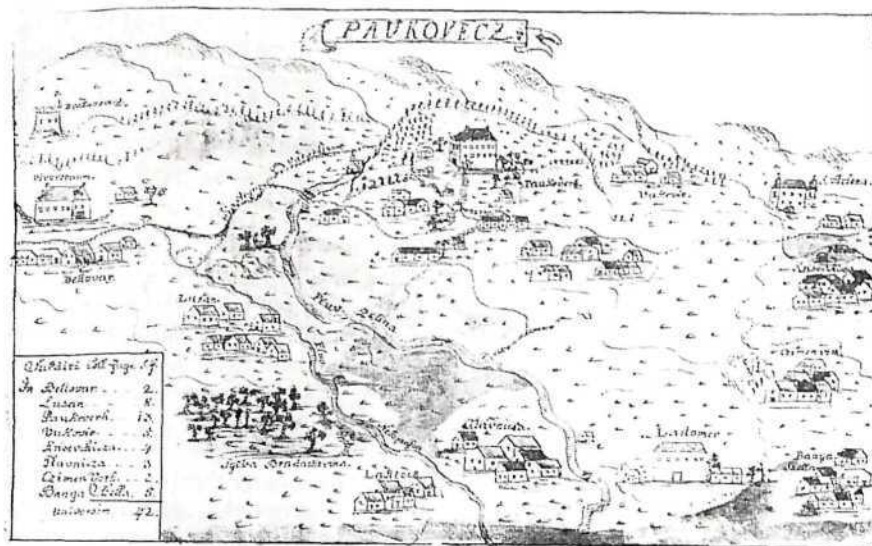
Kakav je objekt u 17. stoljeću (a valjda već i u 16. st.), pa vjerojatno i kasnije stajao u Belovaru, srećom možemo bar približno sebi dočarati prema prikazu na tlocrtu isusovačkog imanja Paukovca u 17. stoljeću.⁵ Tu je u Belovaru osim sitnih seoskih kućica nacrtana masivna visoka prizemnica, označena kao »diversorium« (svratište, konačište). Tako doznajemo da je objekt raznih naziva (curia, fortalitium, castellum) služio za odsjedanje putnika. Od njega se nije ništa sačuvalo, pa je nemoguće utvrditi sa sigurnošću njegov nekadašnji položaj. Stariji stanovnici toga kraja kažu da se staro svratište nalazilo u obližnjem Soblincu uz glavnu cestu na mjestu današnje trgovine (samoposluživanje) i da je bilo srušeno poslije Drugog svjetskog rata za se dobije gradilište za tu novu zgradu.

Bilješke

1. MZZ
2. JAZU D-XLIII-32
3. JAZU D-XLIII-100
4. B. A. Kerchelich, Notitiae praeliminares, Zagreb 1770, str. 454
5. A. Schneider, Neostvaren boravak Beethovenov u Hrvatskoj, Zagreb 1942, p. o. iz časopisa »Sv. Cecilija«, str. 9

Ladomer

Jugoistočno od Belovara morao se nalaziti Ladomer (Ladomercz, Ladomir). Krčelić, naime, veli: »Parte ex alia Szent Miklos sunt castellum Paukovecz, Ladomer, Bellovar«,¹ dakle, tri kaštela na okupu, a u blizini crkve sv. Nikole u Donjoj Zelini. Da je Ladomer bio blizu Belovara, doznajemo iz isprave od 1527. godine,² gdje se za vlasnika Emerika Bradača od Ladomerca zajedno spominju »castellum Ladomercz ac possessio Belewar«. Ladomer(c) se osim castellum 1542.³ naziva castrum, 1578.⁴ »fortalitium seu castellum Vetus Ladomercz«. (Tu je prvi put spomenut »stari Ladomer«). Početkom 17. stoljeća »castellum Ladomer« (ne veli se

Sl. 56. Tlocrt isusovačkog imanja Paukovec u 17. st.

koji, a gotovo sigurno taj stari) bio je razrušen (1608, 160)⁵ i spaljen (1628, 1636).⁶ Drugi je Ladomer, valjda »novi«, i dalje postojao, pa ga i vidimo na planu isusovačkog posjeda Paukovca iz 17. stoljeća.⁷ Prema tom crtežu bio je Ladomer masivna jednokatna zgrada uz koju su stajale dvije prizemnice. O njegovoj sudbini u 19. stoljeću doznajemo od pedantnog Vinka Sabljara koji je 1866. zabilježio⁸ da je »Ladomir marof utielovljen u selo Laktec«. Očito je taj marof, tj. gospodarstvo, bio ostatak nekadašnjeg grada. U 20. stoljeću ni njemu nema više ni traga. Ali zato čitav jedan predio uz selo Laktec naziva se Bradačevina, — uspomena na Bradača, vlasnika »starog« Ladomera.

Bilješke

1. B. A. Kerchelich, Notitiae praeliminares, Zagreb 1770, str. 454
2. JAZU D-XXVII-76, 78 i d.
3. JAZU D-XXX-37
4. JAZU D-XI-21
5. JAZU D-LII-36
6. JAZU D-LXII-3 i D-LXI-64
7. A. Schneider, Neostvaren boravak Beethovenov u Hrvatskoj, Zagreb 1942, p. o. iz »Sv. Cecilija«
8. Miestopisni riečnik kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Zagreb 1866.

Paukovec

»Umjesto stare kurije sagradiše isusovci (u 17. st.) u Paukovcu na humku ovcu zgradu (koja se lijepo razabire na staroj veduti posjeda)«,¹ a i danas postoji, iako znatno pregrađivana, okrnjena i izmjenjena. Svakako je isusovačka zgrada u svom prvotnom obliku bila smatrana »gradom« kad ju je Krčelić mogao smjestiti u skupinu »castellum Paukovecz, Ladomer, Bellovar«.²

Međutim, na još stariji objekt ukazuje bilješka župnika u Donjoj Zelini iz godine 1850. koju je zapisao u odgovoru na Kukuljevićevu anketu:³ »Razvalina je jedna na bërdu iznad Paukovca«. Na plosnatoj niskoj glavici iznad sela Paukovca danas nema traga nikakvih ruševina, ali se stari stanovnici sela sjećaju, kako nam je pričala Milka Galić, da je na tom brežuljku do Prvog svjetskog rata bilo razvalina »tornja«, kako su ga nazivali. Nakon parcelacije kamenje je uklonjeno, a i visina je brežuljka snižena bar

za dva metra. Danas površinu te glavice zapremaju oranice i vinogradi, a upravo niču u prve kuće. Očito su te ruševine bile ostaci srednjovjekovnog objekta. Starica priča da je od njega vodio podzemni hodnik koji se urušio. Možda se taj grad zvao Paukovrh, na što bi podsjećalo i njegovo ime (»vrh«) koji je — poput drugih srednjovjekovnih gradova — bio napušten pa je pod njim sagrađen »dvor« (curia).

U povijesnim izvorima javljaju se za taj lokalitet dva naziva: 1421. posjed Paukovec,⁴ 1582. posjed Paukov vrh.⁵ Selo se u kantskim vizitacijama 18. stoljeća zove Paukov vrh (Paukovrh), što je kasnije zaboravljeno i prevladalo je ime Paukovec (1850).

Nešto sjevernije od položaja nekadašnjeg starog grada, na najvišoj točki brežuljka nad Paukovcem (165 m), šuma se zove Gradina. Prema pričanju iste žene tu su do 1926. stajale ruševine navodne neke crkve (ona misli sv. Jurja), a tragovi stuba koje su do nje vodile dugo su se razabirali na obronku brežuljka. Povjesničar Vjekoslav Klaić oprezno je nabacio misao da bi to eventualno bio položaj »castrum-a Nicola« (vidi str. 104). Danas tu raste gusta šuma, kamenje je odavno razvučeno, pa nije moguće utvrditi kakav se objekt nalazio na tom istaknutom položaju. Ipak nema razloga sumnjati u navode očevidaca ruševina.

Bilješke

1. A. Schneider, Neostvaren boravak Beethovenov u Hrvatskoj, Zagreb 1942, p. o. iz časopisa »Sv. Cecilija«, str. 4
2. B. A. Kerchelich, Notitiae praeliminaires, Zagreb 1770, str. 454
3. PMH inv. br. 20.304
4. JAZU D-VIII-104
5. JAZU D-XLII-41

Bukovec

Da je u drugoj polovici 16. stoljeća postojao castellum Bwkwocz (u Zagrebačkoj županiji), doznajemo iz isprave od 1557. godine,¹ kojom je prodana polovica tog kaštela. Godine 1588. kaštel Bukovec bio je založen na šest godina,² 1604. opet je riječ o polovicama Bukovca,³ a 1636. nabrojen je i on među okolnim imanjima.⁴

Bukovec je danas ime malog sela zapadno od Donje Zeline. Do kada je tamo stajao kaštel, odnosno kad je on srušen, danas nije poznato. Ništa se točnije o gradu Bukovcu nije znalo ni 1850. godine, kad je župnik crkve sv. Nikole u Donjoj Zelini odgovarao

Sl. 57. Bukovec, jarak nekadašnjega grada (Donja Zelina kbr. 1)

na anketu Društva za povjesnicu jugoslavensku.⁵ On je tada zapisao za nas dragocjene podatke: »...Druga razvalina je na Bukovcu od nekadašnjeg dvora Bukovac nazvana, gde se danas još po malo opekah nalazi. Ona ima duboke grabe (u oko izkopane) kamo se je nekoć voda napuščala, a sada se onde žitak sije«.

Tražeci ostatke grada Bukovca prema zapisu od 1850. god. neki su me stanovnici Bukovca uputili na brežuljak (186 m) do-

Sl. 58. Donja Zelina kbr. 1, uzidan kamen grada Bukovca

nedavno zvan Baračevo (po M. Baraču, posljednjem vlasniku prije današnje PPK Zagreb), a danas službeno označenom: Donja Zelina kbr. 1. Na platou na njegovu vrhu i danas se vidi dio šanca preko kojeg je još između dva rata vođio most. Ostali dijelovi jarka su zatrpani. Kod oranja se nailazi na poveće nepravilno kamenje, a takvo izbija i iz zemljanog tla između novijih gospodarskih zgrada. U stambenoj zgradi koja potječe vjerojatno s početka 19. stoljeća u zidu prizemlja ugrađeno je nepravilno poveće kamenje, izmiješano s opekama. U blizini je do nedavna bio izvor koji je sad zatrpan. Nema sumnje da se tu nekad nalazio grad Bukovec. Položaj mu je bio takav da je mogao dobro kontrolirati cestu Sesvete — Zelina, jer se s njega otvara širok pogled prema istoku.

Bilješke

1. JAZU D-XXXIX-105
2. JAZU D-XLV-1
3. JAZU D-L-49
4. JAZU D-LXI-64
5. PMH inv. br. 20.304

Berislavec

Naročito je zanimljiv put kojim se dolazi do podataka o Berislavcu. Stjepan Debeljak u članku »Povijest grada Zeline«¹ piše: »... svjedoči jedna listina od 26. siječnja 1590. gdje se spominje o nekom procesu, u kojem se radi o pravicama Samobora — Berislavec — za koji se zna gdje je stajao, nu tragova mu nema danas nikakvih«. Vjekoslav Noršić u svojoj knjizi »Samobor-grad«² govori o mješovitom izaslanstvu koje je bilo upućeno tog dana (26. siječnja 1590.) da pregleda međe Samobora prema ispravi kralja Bele i veli da su svjedoci bili ispitivani u raznim mjestima, među ostalim u Berislavcu. Nije poznato gdje se nalazi citirani zapisnik izaslanstva, pa prema tome nije moguće neposredno pročitati vijest o Berislavcu.

Sl. 59. Berislavec, brežuljak

Selo se Berislavec nalazi u neposrednoj blizini Zeline (sjeveroistočno). Debeljak je već 1914.¹ zapisao da tamo nema nikakvih tragova staroga grada. Ipak i danas mještani znadu gdje je stajao stari grad. U selu koje leži na brežuljku stariji ljudi mogu pokazati oranicu koja u dubini krije temelje staroga grada. Krupnije je kamenje poodavno razvezano, a površina je zemlje izmiješana i danas sitnim kamenčićima i krhotinama keramičkih predmeta.

Položaj grada Berislavca bio je izvrstan, jer s visine od 175 m ima otvoren pogled na tri strane, a naročito dominira dolinom rijeke Lonje.

Bilješke

1. Spomen-spis Niže pučke škole u Sv. Ivanu na Zelini za školsku godinu 1913/1914., Zagreb 1914, str. 9
2. 2. izdanje Samobor 1942, str. 53—54

Beloslavec

Beloslavec je selo na cesti između Komina i Konjščine, dakle na sjevernom dijelu starog Moravča.

S poznavanjem grada Beloslavca sasvim je drugi slučaj negoli s drugim gradovima, dosad spomenutima. Svega dva spisa iz 16. stoljeća objašnjavaju početak i njegovu sudbinu u tom vremenu.

Spisom od 25. siječnja 1547. podban Gašpar Gusić potvrdio je Marku Matičiću ili Žigmodiću i drugim plemićima iz Beloslavca, koji zbog neprestanih upada Turaka nisu imali kamo da se sklone sa ženama i djecom, da je bna Nikola grof Zrinski dopustio da unutar granica posjeda Beloslavca u distriktu Moravča u Zagrebačkoj županiji podignu drveni kaštel ili utvrdu (castellum seu fortalitium) s kulama. Tu je, dakle početak utvrđenog grada Beloslavca.

Godine 1591. 27. prosinca² Petar Žigmundić (!) iz Beloslavca dopušta susjedima kaštela Beloslavca, do temelja razrušenog i spravnjenog sa zemljom, da ga ponovno sagrađe i obećava da ih u tome ne će ometati. Da li je ta ponovna gradnja Beloslavca doista bila izvedena, kakva je bila dalja sudbina tog objekta, da li je bio drven ili zidan i do kad je postojao, danas nije poznato.

Sl. 60. Beloslavec, brežuljak Gradišće

U selu Beloslavcu seljaci o nekadašnjem starom gradu ne znaju ništa, ali me je stari Vinko Kudelić, nekadašnji beloslavski plemenitaš, odveo na brežuljak Gradišće koji se diže u samom selu. Po njegovim strmim obroncima raste loza i seljaci kopaju sitan pijesak. Oko vrha je šikara i šuma (kažu »grmača«), a sam je vrh ravan okrugao plato. Bez sumnje je to »gradišće« jedini spomen nekadašnjeg vjerojatno drvenog grada Beloslavca, jer tu kamenu nema traga.

Bilješke

1. JAZU D-XXX-109
2. JAZU D-XLVI-87

TRGOVIŠTA I VAŽNIJA MJESTA

Zelina i Donja Zelina

Na području Moravča u srednjem je vijeku osim sela bilo i nekoliko istaknutijih mjesta, pa i povlaštenih.

Najranije se javlja u ispravama villa Zelina: 1200.¹ kad kralj Emerik potvrđuje zagrebačkoj biskupiji zemlje Čazmu i Zelinu, i 1201.² kad isti kralj istoj biskupiji potvrđuje sveukupne njezine posjede. Čini se da je godina 1328.³ bila prekretnica u životu »sela Zeline«. Tad je ban Mikac pozvao »ljude slobodnog staleža da u svrhu stalnog boravka požele doći, slobodno dođu i sigurno borave u slobodnom selu gospodina našega kralja Zelini u Moravču«. U istoj ispravi ban naziva Zelinu »trgovištem ili slobodnim selom« (forum seu libera villa) i podjeljuje joj pravo održavanja tjednog sajma u četvrtak »prema starom običaju«. Već su se iduće godine (1329)⁴ pojavile »nesuglasice i svađe« između jobagiona grada Moravča i Glavnice i »građana trgovišta Zeline« zbog granica njihovih zemalja, pa ih je ban Mikac svojom ispravom od 1. veljače 1329. točno odredio. Godine 1340.⁵ zatražio je Ivan, župnik crkve bl. Ivana Krstitelja u Moravču, (vidi str. 18) od bana Mikca da potvrdi svoj vlastiti privilegij koji je izdao 1328. godine trgovištu Zelini u Moravču. Kako je crkva sv. Ivana župna crkva Zeline, razumljivo je da se župnik zauzimao kod bana za prava svojih župljana. Slijedeći ban Nikola na molbu Sergena, poglavara (villicus) Zeline u Moravču, potvrdio je 1344.⁶ ispravu bana Mikca od 1340. godine, a njegovu je 1353.⁷ potvrdio hrvatski ban Stjepan. Konačno je 1408.⁸ potvrđen i taj privilegij trgovišta Zeline.

Međutim, današnja se Zelina nije u svim stoljećima zvala Zelina. Naziv iz 14. stoljeća koji je označivao crkvu sv. Ivana Krstitelja »u Moravču« uporno se ponavljao u vezi s crkvom (execu-

tores ecclesie s. Johannis Baptiste in Marocha fundate, 1409. — vidi str. 18), ali i mimo nje. Tako su na primjer razne isprave izdane 1492, 1513, 1526, 1528, 1530.⁹ s oznakom mjesta: Moravče — Sveti Ivan (Maroucha Zenth Iwan). U prvoj polovici 15. stoljeća (1421, 1430, 1431, 1441)¹⁰ nekoliko isprava ima kao oznaku mjesta samo Moravče (Datum in Moroucha), a po sadržaju koji se odnosi na ljude iz neposredne okolice (Berislavec, Črečan, Četvrtkovec) nužno se mora zaključiti da je to Moravče — Sveti Ivan, tj. današnja Zelina. Kako se već moglo razabrati iz razlaganja u vezi s crkvom sv. Ivana Krstitelja u Zelini (vidi str. 17), za mjesto su se u raznim imenima redali razni nazivi: Sveti Ivan u Moravču, Moravče, Zelina u Moravču, Moravče — Sveti Ivan, Veliko Moravče, Gornja Zelina, Sv. Ivan Zelina, i konačno danas samo Zelina.

Što se tiče samog imena Zelina, u 15. je stoljeću ono označavalo isključivo današnju Donju Zelinu, odnosno posjed i naselje oko crkve sv. Nikole, kao što je to bilo i u 14. stoljeću (v. str. 50), a i u 16. stoljeću. Godine 1409.¹⁰ Urban je bio župnik crkve sv. Nikole u Zelini, a 1487. ta je crkva opisana »na posjedu Zelini«.¹⁰

Bilješke

1. CD II p. 354 doc. 327
2. CD III p. 12 doc. 8
3. CD IX p. 418 doc. 346
4. CD IX p. 451 doc. 368
5. CD X p. 587 doc. 414
6. CD XI p. 129 doc. 95
7. CD XII p. 170 doc. 124
8. JAZU D-V-31
9. MZZ i JAZU D-XXVII-111
10. MZZ

Četvrtkovec

Poseban je problem za istraživača mjesto Četvrtkovec, Četvrtak ili u madžarskom obliku Chuthurtukhel, Chetherthekel i sl. Milan Nikolić u članku »Četvrtkovec — Iz daleke prošlosti Zeline«¹ kaže da se »od sredine 14. stoljeća mjesto Zelina javlja u dokumentima i pod nazivom Chetertekhel (Četvrtak ili Četvrtkovec)«.

Pregledavajući objavljene isprave prvi se spomen Četvrtkovca susreće 1334.² godine kad su moravečki župan Samson i moravečki

zemaljski župan Tomo sin Grgurov izdali neku ispravu upravo u Četvrtkovcu (Datum Chetertekhel). Dana 23. veljače 1343.³ izjavili su Stjepan sin Janov, moravečki župan, i Stjepan sin Simunov, moravečki zemaljski župan, da zasjedaju »u našem stolnom sjedištu zvanom Četvrtkovec s plemićima i neplemićima njegovim«, tj. Moravča. U ispravi o posjedu Žitomiru koju su tom prilikom izdali posebno se spominje Zelina (Zelna) kad je riječ »o velikoj cesti na vrhu brda kojom se ide iz Zeline«. U dataciji na kraju isprave opet se veli da je napisana u Četvrtkovcu. Iz ove se isprave jasno vidi da su Četvrtkovec i Zelina dva različita mjesta, a ni podudarnost sa Sv. Ivanom ne da se zaključiti. Važnost Četvrtkovca spomenuta je i 1354. kad su 13. ožujka⁴ moravečki župan Benedikt i zemaljski župan istog Moravča Ivan prilikom prepisivanja neke listine o Psarjevu izjavili da su »u Chuturtukhelu u rečenoj županiji održavali glavnu skupštinu«, a i sama je isprava datirana u tom Četvrtkovcu.

Čini se da je krajem 14. stoljeća to mjesto opustjelo, jer je 1398.⁵ Fabijan Bychkele iz Zeline obećao da će »novi naseljenici na pustom posjedu Chetertekhel dvadeset godina biti oslobođeni svih davanja«. U 15. je stoljeću u Četvrtkovcu bilo opet živo. Zabilježena su imena nekolicine ljudi s oznakom da potječu iz tog mjesta ili da tamo žive: 1421. plemić Emerik sin Benediktov iz Četvrtkovca, 1430. i 1431. Nikola sin Vagašičev »građanin u Četvrtkovcu«, a 1485. Tomo sin pok. Nikole Vagašića, »građanina Četvrtkovca«. ⁶ Iste godine osim njega to se mjesto spominje kao oznaka Petra Žudičića i Marka »školovanoga« (literatus). ⁶ Za nas je zanimljivo i vrijedno da je mjesto koje je u latinski pisanim ispravama redovito označivano u mađarskom obliku Chthertekhel i sl., godine 1464.⁶ zabilježeno u tada govorenom hrvatskom obliku Četvrtkovec (starim pravopisom: Chethverthkowcz). U njemu su se održavali godišnji sajmovi i tada se sudovalo. Tako su zagrebački građani bili ovamo pozvani 1435.⁷ da izravnaju neke račune s kaptolom. Godine 1440.⁸ Četvrtkovec se izrijeком spominje kao naselje (villa Chetörtökkel) koje je tada bilo oslobođeno od plaćanja kunovine. A već se na prije navedenim primjerima vidjelo da se njegovi stanovnici smatraju »građanima« (civis). A Četvrtkovec je imao naziv trgovišta (oppidum Cheötörtökkel) kad ga je 1640. vlasnik Zelingrada Kerecheny oporučno ostavio Tomi Mikuliću i Gabrielu Črnkociju i njegovoj supruzi Doroteji Vragović.⁹ Uz to trgovište bili su vezani i posjedi. Iste je

godine Kerecheny ostavio Mikuliću i Črnkociju i svoj utvrđeni grad (castrum) Zelinu, odnosno tada već samo njegove ruševine »s pripadnostima«.

Četvrtkovcu se kao samostalnom naselju kasnije izgubio svaki trag što se vidi po tome da se on u sačuvanim kanonskim vizitacijama uopće ne spominje. Jednako tako nije naveden ni u dva temeljito izvršena popisa naseljenih mjesta: 1850. u anketi koju je provelo među župnicima Društvo za povjesnicu jugoslavensku, ni 1866. u Miestopisnom rječniku kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije Vinka Sabljara.

U traženjima gdje se mogao nalaziti Četvrtkovec u moravečkoj županiji čini mi se najprihvatljivije mišljenje Stjepana Pavičića:¹⁰ »Četvrtak — Četvrtište. 2. Trgovačko-obrtničko mjesto stare župe Moravče na području Sv. Ivana Zeline, a na tlu, koje se sada zove Tršci. U blizini stajala je i župna crkva sv. Ivana. Kako su u Četvrtku držani nedeljni sajmovi, to se u njemu kroz nekoliko stoljeća sastajala i skupština župe Moravče. Stoga i župani moravečki i zovu Četvrtak »sedes nostra cathedralis«, u kojem se održavaju »congregationes generales«. U Četvrtku su izdane, prema tome, i mnoge javnopravne isprave Moravečke župe. U 17. st. potisnuto je staro ime, a novi naziv Sv. Ivan Zelina obuhvatio je i područje četvrtako i njemu susjedno oko crkve.«¹¹

Izvori i literatura

1. Kaj, Zagreb 1971/7—8, str. 11—13
2. CD X p. 190 doc. 133 (Uz ovu ispravu Smičiklas nepotrebno i neispravno moravečki Četvrtkovec poistovjećuje s Daruvarom.)
3. CD XI p. 41 doc. 30
4. CD XII p. 231 doc. 173
5. JAZU D-V-31
6. MZZ
7. JAZU D-X-27
8. JAZU D-I d 170 sub c
9. AH NRA fasc. 727 Nr. 52, 1252
10. Hrvatska enciklopedija, sv. 4, str. 298
11. Od ovog Četvrtkovca u Moravču treba razlikovati Četvrtkovec posjed kralja Ludovika u Križevačkoj županiji (1358. god. CD XII p 515 doc. 396 i p. 516 doc. 397) i Čazmanskom arhidakonatu (Rački, Popis župa, str. 205).

Biškupec

Zanimljivo je da se vrlo blizu tog starog Četvrtka, odnosno današnjih Tržaca u Zelini, pojavilo još jedno trgovište: 1482. oppidum Biskupecz.¹ To je trgovište spomenuto u ispravi kad je tamošnji građanin mesar Martin svoju livadu u nedalekom Črečanu dao u zalog plemićima Luki iz Kalinja i Galu iz Črečana. Kasnije, u 18. stoljeću Biškupec se navodi među selima župe sv. Ivana Krstitelja u Gornjoj Zelini.

Bilješke

1. JAZU D-XVII-6

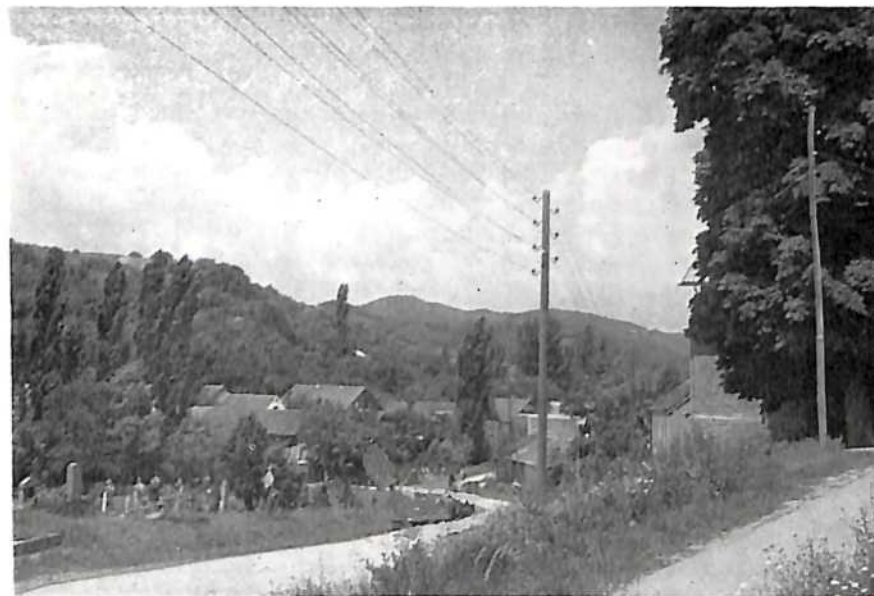
Moravče

Nešto se kasnije izdiglo nad ostala moravečka sela »selo sv. Trojstva u Moravču« (1651. villa Stae Trinitatis de Marocha)¹ ili »kod crkve sv. Trojstva u Moravču« (vidi str. 22). Godine 1652,² naime, zamolio je plemić Aleksandar Mikulić od Brokunovca da mu kralj Ferdinand dopusti održavati »za dobro i korist kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, kod crkve presv. Trojstva u Moravču, u županiji zagrebačkoj, tri put godišnje slobodne sajmove ili slobodne godišnje trgove: prvi na nedjelju presv. Trojstva, drugi 1. rujna tj. na blagdan sv. Egidija i treći na blagdan sv. Bartola apostola«, a osim toga tjedni trg svake prve nedjelje u mjesecu »u svemu s istim slobodama i pravima, s kojima se održavaju sajmovi ili slobodni godišnji trgovi drugih naših slobodnih gradova ili trgovišta ili sela...«. Na kraju svoje isprave pozvao je kralj trgovce svake vrsti da »slobodno i sigurno bez svakog straha ili bojazni« dolaze na te sajmove, jer će se nalaziti pod kraljevskom zaštitom.

Bilješke

1. JAZU D-LXVI-212

2. E. Laszowski, Sajamski privilegij za Moravče, Vj. Kr. hrv. slav. dalm. zem. arhiva V, Zagreb 1903, sv. 3, str. 188

Sl. 61. Dio sela Moravča (Crkvena ves, nekad Selo sv. Trojstva), u pozadini vrh Kozolin

Rakovec

U vezi s utvrđenim gradom Rakovcem već je spomenuto (vidi str. 105) da je 1381.¹ prigodom diobe posjeda Rakovca bilo govora o istoimenom selu. Pojedini mještani tog naselja zabilježeni su više puta tijekom stoljeća u raznim ispravama. Njihovo selo smatrano je u 16. stoljeću trgovištem (oppidum). Doznajemo to iz isprave kojom je 1550. godine² Lovro Skulić prodao livadu, a za sebe rekao da je »kaštelan grada i građanin trgovišta Rakovca« (castellanus castelli et civis oppidi Rokonok).

Bilješke

1. CD XVI p. 208—211 doc. 176

2. JAZU D-XXXI-112

NOVOVJEKA SELA I SREDNJOVJEKOVNI POSJEDI

Isprave sadržavaju izvjestan broj podataka o posjedima i zemljama razne veličine u srednjovjekovnom Moravču. Njihove su međe opisivane pretežno pomoću stabala i nekih sličnih oznaka na terenu, a trajnijih topografskih naziva u njima ima malo. Kako takvi posjedi danas više ne postoje, ne mogu se odrediti ne samo granice i veličine parcela i imanja, već u nekim slučajevima ni njihov točniji položaj. Međutim, ako je neka zemlja imala ime, katkad se ono održalo u imenu sela. Isto tako pomažu nazivi potoka, ako poneki odonda nije zaboravljen ili zamijenjen novijim.

Imena sela ili nekih naselja na području Moravča javljaju se tu i tamo u srednjovjekovnim ispravama. Popisi sela koja su potpadala pod pojedinu župu zabilježeni su u kanonskim vizitacijama. Kako su kanonske vizitacije Zagrebačkog arhiđakonata sačuvane od 1622. godine, odnosno redovite od 1642, to se u njima mogu naći imena sela u 17. stoljeću za zapadni i južni dio starog Moravča i njemu susjedne zapadne i sjeverne župe: za samo Moravče, Donju Zelinu, Kašinu i (Mariju) Bisticu. Sjeveroistočni dio Moravča i njegovi istočni i sjeverni susjedi pripadali su Kalničkom arhiđakonatu kojega redovite kanonske vizitacije postoje istom od početka 18. stoljeća. Tako od tog vremena imamo zabilježena sela u župama sv. Ivana u Zelini, u Bedenici, Bisagu i Rakovcu.

Kad već ne raspoložemo popisima sela u Moravču u srednjem vijeku, a želimo stvoriti bar približnu sliku kako je staro Moravče bilo naseljeno, vrijedno je upoznati sela na njegovu području u 17. i 18. stoljeću i na njih nadovezati podatke o zemljišnim posjedima u srednjem vijeku. Da bismo se približili tim vreme-

nima, pomoć će nam pružiti i podaci iz 19. stoljeća, a uporište i znatno olakšanje u radu pružat će nam sela, odnosno nazivi koji su se održali do danas.

Središnja župa starog Moravča, kao i današnjeg kraja, bez sumnje je župa presv. Trojstva u Moravču, odnosno u srednjem vijeku u Glavnici (vidi str. 22). Njen je sjeverni dio gorovit i šumovit, pa su se sela smjestila po južnim obroncima i dolinama. Godine 1630.¹ prvi su put nabrojena ova sela: »Marocha, Glavnicza s. Trinitatis, Glavnicza Veczezlay, Drenovo, Okrok, Nezpesa, Hernianczi, Blaskovecz, Hraztie sive Lok, Belavar, Adamoucz, Omillia«, dakle ukupno dvanaest sela.

U istočnom dijelu starog Moravča središnja je župa sv. Ivan Krstitelj u Zelini (vidi str. 17). Prema vizitaciji iz 1704.² godine na njenu su se području nalazila ova sela: »Oresje, Zaderkovecz, Trem, Berizlavecz, Obres, Solinczi, inferior Obres, Biskupecz, Kallin, Dolesancz, Salocz, Pretoka, Brezje aliter Hrasztje, Jersecz, Czirkvenczi, Toplicza maior, Gorenancz, Vrasichev Verh seu Mokrichki Verh, Polonje, Novo Meszto, Krechavesz vel Den«, ukupno dvadesetjedno selo.

Na sjeveroistočnom dijelu nekadašnjeg Moravča nalazi se župa Svih Svetih u Bedenici (vidi str. 14). U vizitaciji 1704.² godine nabrojena su njena sela: »Turkovchina, Omamno, Oresia, Prepolyno, Sitomer, Pertoucz, Simunoucz« — mala župa sa svega osam sela.

Starom je Moravču pripadao dio župe sv. Petra i Pavla u (Mariji) Bistrici (vidi str. 45). Sela su zabilježena u vizitaciji 1630. godine:¹ »Laz, Mosarevecz aliter Czegarek, Brekonocz, Zelnicza, Podgradie, Tugonicze, Polianicza, Susemberk, Globohecz, Vinzki Verh, Biztricza, Rofanienchicha, Ziudonyk.«

Isto je tako starom Moravču pripadao i dio župe sv. Nikole u Donjoj Zelini. Sela 1630. godine:¹ »Pauko Verh, Zenth Illona, Zenkoucz, Krisevchecz, Zelina, Bukovecz, Minorenczi, Czurkoczi, Brezovecz, Zuhodol, Oztri Verh«, a 1642. godine još i Bukevje i Lado-derecz«.

Samo malim dijelom u područje starog Moravča ulazila su sela župe sv. Petra i Pavla u Kašini.¹ Godine 1630. nabrojena su ova sela: »Kasina, Prepustoucz, Seriauincz, Gaiczi, Blagusa, Jazenoucz et Zepnicza«.

Dragocjene podatke za sela po pojedinim župama čuvaju anketni listovi koje je 1850. uputilo Društvo za povjesnicu jugoslavensku pod vodstvom Ivana Kukuljevića-Sakcinskog svim župnicima u Hrvatskoj³ da bi poslužili kao osnov za znanstvena istraživanja raznih vidova života naše zemlje. Vinko Sabljari u svom izuzetno pedantno izrađenom Miestopisnom rječniku kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, izdanom u Zagrebu 1866, iznio je mnoštvo podataka o stanju svih naseljenih mjesta u drugoj polovici 19. stoljeća, pa je dakako obuhvaćeno i područje nekadašnjeg Moravča.

Da bi se postigla što veća jasnoća i preglednost, bit će najprikladnije poći od naziva današnjih naseljenih mjesta, razmotriti njihovo stanje u prošlom stoljeću, pa zatim navesti kada se pojedino ime javlja prvi put u nama dostupnim izvorima, s kojim se srednjovjekovnim posjedom ili vlasnikom zemlje može dovesti u vezu. To, dakako ne isključuje mogućnost da se naziv nekog današnjeg sela ne javlja i nešto ranije u nekoj nama nepristupačnoj ispravi. Među imenima naselja bit će i onih koja se javljaju u povijesnim izvorima, a do danas su potpuno iščezla.

Bilješke

1. Nadb. arh. Prot. 3/III Različne vizit.
2. Nadb. arh. Prot. 130/I Kalnik
3. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb

ABECEDNI POPIS SELA

Tumač oznaka i kratica

Brojka u zagradi iza imena sela označuje njegov položaj (kvadrat na priloženoj karti).

Uvodni tekst o svakom selu preuzet je od riječi do riječi iz knjige: Vinko Sabljari, Miestopisni rječnik kraljevinah Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije, U Zagrebu 1866.

Kratice upotrebljavane u Sabljarovoju knjizi:

- s. — selo
- ž. — županija
- k. — kotar
- pšt. — pošta
- bilj. — bilježništvo
- sdč. — sudčija
- u m. — u mjestu
- st. — stanovnici
- rkž. — rimokatolička župa
- giž. — grčko-istočna župa
- utiel. — utjelovjen, uključen
- učio. — učionica, škola
- učit. — učitelj
- md. — muška djeca
- žd. — ženska djeca

Ostale kratice:

- CD — Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, sv. II—XVI, Zagreb 1904—1976.
- p. — stranica, doc. — broj isprave
- JAZU D — Arhiv Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, zbirka »Diplomata«
- MZZ — Muzejska zbirka Zelina

Podaci 17. i 18. stoljeća crpljeni su iz kanonskih vizitacija arhidakonata katedralnog i kalničkog Nadbiskupije zagrebačke (Nadbiskupski arhiv, Zagreb)

Podaci za godinu 1850. vađeni su iz ankete Društva za povjesnicu jugoslavensku. Anketni listovi čuvaju se u Povijesnom muzeju Hrvatske u Zagrebu.

Adamovec (32), s. u ž. Zagreb, k. i pšt. Sv. Ivan, bilj. i sdč. u m.; 60 kuća 483 st. rkž Moravče. Ovamo spadaju hrpe kuća: Beljevčevbrieg, Belovar, Jakuševac, Kerči, Resakovbrieg, Vukovdol, Zenkovsko selo.

1326. i 1327. (CD IX p. 317 doc. 316 i p. 343 doc. 285) među »plemićima Moravča i Glavnice« nastupa Adam, sin Jakobov. Adamovec vjerojatno ima ime po njemu.

1408. Adamovec je već naselje: Ivan iz Adamovca (JAZU D-VIII-14)

1508. Ladislav Ladomer de Adamovecz (D-XXII-77)

1584. plemićki dvor u Adamovcu (JAZU D-XLIII-47)

1630. Adamovec, selo u župi sv. Trojstva u Moravču

1850. Adamovec ima 49 kuća.

Baničevac (Rakovečki) (35), s. u ž. Križev, k. i pšt. Verbovec, rkž. i sdč. Rakovec; 11 kuća 110 st.

1794. Baničevac, selo u župi sv. Jurja u Rakovcu

1850. Baničevac

Banje Selo (48)

Banjasela s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, sdč. Sašinovec; 15 kuća 180 st. rkž. Božjakovina

17. st. (prema planu isusovačkog posjeda Paukovec): Banya Szella

Bedenica (13), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, bilj. Tošovec, sdč. u m; 24 kuće 167 st., rkž sa crkvom Svi Sveti u m; učiona, 1 učit., 22 md, 16 žd. — Ovamo spada hrpa kuća Sesvečina.

Najstariji spomen Bedenice odnosi se na potok: 1242. »aqua Bedinice« (CD IV p. 170 doc. 153)

U popisu župa 1334. nalazi se »crkva Svih svetih u Moravču«, iako ime sela tada nije spomenuto (vidi str. 14).

1359. (CD XII p. 621 doc. 470) kralj Ludovik poklanja »našu kraljevsku zemlju Bedinicu u području Moravča« tada novom plemiću Grguru i njegovim sinovima.

1452. (JAZU D-XII-20) plemići iz Bedenice (nobiles de Bedenicz)

1648. (JAZU D-LXVI-69) »U Jalesu ili Bedenici« (In Jallez sive Bedenicz)

oko 1757. Bedenica, selo u župi Svih svetih

Beloslavec (12), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Bedenica; 15 kuća 143 st. rkž. Bedenica.

1430, 1431. (MZZ) Nikola sin Sebastijana iz Beloslavca, plemićki sudac Zagrebačke županije

1547. (JAZU D-XXX-109) plemići Beloslavca (nobiles de Beloslavecz)

1613. (JAZU D-LIII-61) Beloslavec je bio posjed plemića jednoselaca (unius sessionis). Vidi str. 120 Beloslavec, utvrđeni grad.

Belovar (40) sastojao se 1866. od dva naselja:

1. **Belovar**, s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Paukovec; 14 kuća 137 st. — 131 rkž. Moravče, 6 giz Zagreb.

2. **Belovar**, s. utiel. s. Adamovec, k. Sv. Ivan, ž. Zagreb., 8 kuća 54 st. rkž. Moravče.

Sl. 62. Beloslavec, najstarija kuća u selu

1542. (MZZ) Johannes Belowarczy de Belowarcz

1582. (JAZU D-XLII-41) posjed Belovar

1630. Belovar, selo u župi sv. Trojstva u Moravču

1850. Belovar ima 17 kuća

Vidi str. 113

Berislavec (20), s. utiel. s. Pretoki, k. i rkž. Sv. Ivan, ž. Zagreb., 4 kuće 34 st.

1200. (CD II p. 354 doc. 327) i 1201. (CDIII p. 12 doc. 8) »zemlja Berislavova« kod sela Zeline — vjerojatno začetak sela Berislavca

1412. (MZZ) plemenite Doroteja i Elizabeta iz Berislavca

1495. (JAZU D-XIX-6) Berislavec naseljeno mjesto

1508. (JAZU D-XXII-71) Martin Sabo iz Berislavca

1600. (JAZU D-XLIX-17) posjed Berislavec

1704. Berislavec, selo u župi sv. Ivana u Zelini

Vidi str. 113 Berislavec, utvrđeni grad.

Sl. 63. Biškupec kbr. 104

Bisag Mali (7/14), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Bedenica; 5 kuća 57 st. rkž. Bisag V. — Ovamo spada hrpa kuća Gradunje.

Bisag Veliki (7/14), s. u ž. Križev., k. Novimarof, pšt. Breznica, bilj. Vinično, sdč. u m; 22 kuće 251 st. rkž. sa crkvom Sv. Mandaline u m; učiona, 1 učit. 45 md. 37 žd.

1704. Biszak selo

Vidi str. 62, 108 (crkva, utvrđeni grad)

Bistrica vidi Marija Bistrica

Biškupec (27)

Biskupec, s. u ž. Zagreb., k. pšt. i sdč. Sv. Ivan; 22 kuće 326 st. rkž. Sv. Ivan (Zelina). — Ovamo spadaju hrpe kuća: Curjevina, Rieka i Tërsci G.

1795. Biskupec ima 14 kuća

1850. Biskupec ima 18 kuća, 298 stanovnika

Vidi str. 126 Trgovišta

Blaguša (32), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, sdč. Kašina d.; 27 kuća 292 st. (8 nem.) — 384 rkž. Kašina d., 8 lut. — Ovamo spada dobro Ferljur.

U 14. stoljeću postojalo je selo Blaguša ispod istoimenog utvrđenoga grada. Zemlje u dolini sjeverno od današnjeg sela Blaguše seljaci zovu Staro selo; naziv koji čuva uspomenu na isčezlo srednjovjekovno naselje.

1850. Blaguša 22 kuće 378 stanovnika

Vidi str. 75, 82 Blaguša, utvrđeni grad

Sl. 64. Blaguša kbr. 125

Sl. 65 i 66. Dolina Staro selo, nekad selo Blaguša

Sl. 67. Blaguša kbr. 72

Blaškovec (Blaškovec) (32/33), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Adamovec; 46 kuća 366 st. rkž. Moravče. — Ovamo spada hrpa kuća Brokunjevac i Šćitivèrh.

1461. (MZZ) magister Petrus de Blaskowcz

1548. (JAZU D-XXXI-12) naseljeno mjesto i ime posjeda (Andreas de Blaskowcz in possessione Blaskowcz)

1630. Blaskovecz, selo u župi sv. Trojstva u Moravču

1646. dvor (curia) u Blaškoycu ili na Šćitom verhu

1850. Blaškovec ima 28 kuća

Blaževdol (26), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Psarjevo d, bilj. za istu sdč. u m; 20 kuća 306 st. rkž. Zelina d. — Ovamo spadaju hrpe kuća: Bokva, Curkovec, Kopèicovbrig, i jedna kuća od sela Zelina d. 1850. Blaževdol ima 16 kuća

Bokva v. Blaževdol

Borina v. Topličica Dolnja

Bosna (6), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. i rkž. Bedenica; 4 kuće 67 st.

Selo Bosna (Bosznya) spominje se prvi put sredinom 18. stoljeća u kanonskoj vizitaciji (Nadb. arh. Zagreb, Prot. 136/VII Kalnik, p. 1—17).

Brezovec v. Podgrađe

Brokunjevec (32/33), marof utiel. s. Blaškovec, k. Sv. Ivan, ž. Zagreb.
1351. (CD XII p. 42 doc. 35) Brokunov sin Detrih s braćom međašio je s posjedom Hernindol (Hrnjanec)
1354. (CD XII p. 238 doc. 181) Brokunov sin Martin, moravečki plemić, bio je primljen u plemiće kraljevine Hrvatske
Najvjerojatnije je po Brokunu, plemiću Moravča, dobio ime brežuljak Brokunjevec nad selom Blaškovec na kojem je do nedavno stajao renesansni grad. Vidi str. 111 Brokunjevec, utvrđeni grad.

Bukevje v. Križevčec

1642. Bukeuye, selo u župi sv. Nikole u D. Zelini
1850. Bukevje ima 4 kuće

Bukovec (33), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan., sdč. Psarjevo d, 29 kuća 310 st. — 306 rkž. Zelina d, 4 žid. — Ovamo spada s. Zelina d. i Poljakovina, i župni dvor Zabok.

1421. (JAZU D-VIII-104) posjed Bukovec
1476. (JAZU D-XVI-11) posjedi u Bukovcu
1850. Bukovec ima 15 kuća.
Vidi str. 116 Bukovec, utvrđeni grad

Buničevjarek v. Drenova G.

Bunjak (26), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Psarjevo d; 22 kuće 214 st. rkž. Moravče.

1597. (JAZU D-XLVIII-7) vinograd na brežuljku Bunjaku
1677. Buniak ili Drenovo, selo u župi sv. Trojstva u Moravču
1850. Bunjak ima 20 kuća. »Leži na visokom bērdi Bunjak zvanom.«
Vidi str. 80

Buzijanec v. Psarjevo Gornje

Cerkvenaves (Cirkvenaves, Cirkvenijarek) (*danās Moravče*) (25), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Adamovec; 46 kuća 465 st. rkž. Moravče; učiona, 1 učit, 58 md, 18 žd. — Ovamo spadaju hrpe kuća: Kremenje, Mirakovbrieg i Moravče.

Naziv »Crkvena ves« javlja se prvi put u kanonskoj vizitaciji 1691. godine, pošto mu je prethodio opisani naziv »Villa Stae Trinitatis de Marocha« (selo sv. Trojstva u Moravču) 1651. godine (JAZU D-LXVI-212).

1850. Cirkvena ves ima 31 kuću
Vidi str. 22, 126

Curjevina v. Biskupec

Curkovci v. Blaževdol i Curkovec

Curkovec (26/27), **Curkovci**, hrpa kuća utiel. s. Blaževdol, k. Sv. Ivan ž. Zagreb.

1630, 1642. Czurkouczy, selo u župi sv. Nikole u Donjoj Zelini. Na nekim specijalkama naziv ovog sela glasi: Gurkovec.
1222. (CD III p. 220 doc. 193) »zemlja Petra, sina Gurkovog«
1259. (CD V p. 151 doc. 659) »Gurk, nekad župan zagrebački«
Vjerojatno ispravan naziv sela glasi »Gurkovec« i nije nemoguće da potječe od Gurka, plemića s početka 13. stoljeća.

Čanjevo v. Paruževina

Črečan (20), s. u ž. Zagreb., k. pšt. rkž. i sdč. Sv. Ivan; 23 kuće 111 st.
1375. (CD XV p. 124 doc. 93) posjed Črepan (Chorchan)
1423. (MZZ) plemić Matej Petačić iz Črečana
1482. (JAZU D-XVII-6) plemić Gal Banicz iz Črečana; dijelovi posjeda
1600. (JAZU D-XLIX-17) posjed Črečana
1795. Črečan, selo od 17 kuća
1850. Črečan ima 44 kuće i 209 stanovnika.

Čumigaševbried v. Glavnica G.

Dobrodol (38), (njegda Vukodol, Vukovdol), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, rkž. i sdč. Vugrovec; 6 kuća 89 st.

Doležanec (?) — 1704. Dolesancz, selo u župi sv. Ivana u Zelini. Ne spominje se ni prije ni kasnije.

Drenova Dolnja (26), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Adamovec, 18 kuća 212 st. rkž. Moravče.

Drenova Gornja (26), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Adamovec; 24 kuće 263 st. rkž. Moravče. — Ovamo spadaju hrpe kuća: Buničevjarek, Fērljakovbrieg, Gubanovjarek, Kožičevbrieg, Leginovbrieg, Omiļje, Petrovčak, Vidovina i Židakovbrieg.

Drenova je jedno od najstarijih naseljenih mjesta u Moravču:
1295. (CD VII p. 215 doc. 196) »ljudi iz Drenove« (homines de Drenova)
1357. (CD XII p. 411 doc. 308) »plemići iz Drenove«
1420. (JAZU D-VIII-93) Margareta iz Drenove
1450. (JAZU D-XI-61) Pravičić iz Drenove
1600. (JAZU D-XLIX-17) Gornja i Donja Drenova (Drenova Superior et Inferior)
1630. Drenovo, selo u župi sv. Trojstva u Moravču
1850. Drenova ima 34 kuće.

Drobčevac (Dropčevac) (35), s. u ž. Križev., k. i pšt. Vērbovec, rkž. i sdč. Rakovec; 7 kuća 70 st.
1704. Drobcheuczy, selo u župi sv. Jurja u Rakovcu

Dubovec (13), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Orešje g; 3 kuće 57 st. rkž. Bisag v.
1704. Dubouez, selo u župi Bisag

Sl. 68. Ferljur, drvena kurija snimljena 1964. god. (kasnije srušena)

Đurdekovec (38)

Gjurgjekovec, s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, rkž. i sdč. Vurnovec; 15 kuća 199 st.

Ertače (Vërtače) (20), s. utiel. s. Kalinje, k. Sv. Ivan, ž. Zagreb.; 5 plem. kuća, 27 st. rkž. Sv. Ivan.

1565. (MZZ) plemić Tomo Lahović iz Hertache (Hertacha)
1651. (JAZU D-LXVIII-19) Ertacha se spominje među posjedima. U popisima sela po župama (18. st. — 1850) Ertače nema među selima.

Ferljakovbrieg v. Drenova G.

Ferljur v. Blaguša

Sl. 69. Selo Globočec

Gajci (39), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, sdč. Vurnovec; 9 kuća 125 st. rkž. Kašina d. — Ovamo spada hrpa kuća: Obrež.

1630. Gaiczi, selo u župi Kašina

1850. Gajci i Vurnovec (zajedno) 10 kuća 127 st.

Glavnica Dolnja (25), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Adamovec; 33 kuće 372 st. rkž. Moravče.

Glavnica Gornja (25), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Adamovec; 39 kuća 386 st. rkž. Moravče. — Ovamo spadaju hrpe kuća Čumigaševbrieg, Sijanskibrieg i 1 kuća s. Jakuševac.

1217. (CD III p. 156 doc. 131) potok Glaunica

U 13 i 14. st. Glavnica je jedno od glavnih naselja Moravča. Tamo su živjeli plemići. Među njima naročito se spominje Večeslav (Veleslav, Venceslav i sl.) koji je 1256. (CD V p. 12 doc. 546) već bio umro, a dao je ime dijelu Glavnice za mnogo stoljeća. Drugi dio Glavnice vezan je uz nekadašnju crkvu sv. Trojstva (vidi str. 22).

1377. (CD XV p. 263 doc. 190) postojale su Glavnica Donja i Glavnica Gornja
 1474. (JAZU D-XV-89) u Glavicu su provalili Turci kojom zgodom je Dominik Cerović izgubio svoje isprave
 1565. (MZZ) Andrija Strugar, Grgur Sušec, Stjepan Gudec »de Glavnicza s. Trinitatis«
 1630, 1642. Glavnicza s. Trinitatis, Glavnicza Veczezlay
 1677. samo: Glavnicza
 1850. Glavnica ima 50 kuća
 Vidi str. 22, 73, 101.

Glavničica (47), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, sdč. Sašino-vec; 9 kuća 149 st. rkž. Cerje.

Sl. 70. Globočec kbr. 104

U 17. stoljeću (prema planu isusovačkog posjeda Paukovec) naziv sela glasi Glavnica. Veza ove Glavnice, odnosno Glavničice, i Glavnicze Gornje i Donje u blizini Moravča nije utvrđena.

- Globočec** (Globočec) (11), s. u ž. Zagreb., k. rkž. i sdč. Bistrica, pšt. Stubica d; 48 kuća 654 st.
 1209. (CD III p. 92 doc. 75) Globoucez (vjerojatno naseljeno mjesto)
 1326. (CD IX p. 316 doc. 259) Globochecz, posjed župana Jureslava, sina Bogdaslava
 1343. (CD XI p. 92 doc. 70) posjed Zlatopasna blizu Globočeca
 1565. (MZZ) Mihovil Gerdek iz »Gliobočeca«
 1576. (JAZU D-XXXIX-88) U Globočecu neke kuće »opustošene dijelom od Vlaha, Turaka, dijelom zbog iseljavanja iz straha od neprijatelja i siromaštva«
 1613. (JAZU D-LIII-61) plemići jednoselci u Globočecu
 1850. Globočec ima 48 kuća i 675 stanovnika.

Goranci v. Planina

Goričanec (34), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Paukovec; 4 kuće 53 st. rkž. Zelina d.

Goričice v. Paukovec

Gradunje v. Bisag Mali i Jales

Gubanovjarek v. Drenova G.

Sl. 71. Goričice, cestarska kuća

Gurkovec v. Curkovec

Guštakovina v. Hrastje

Hernjanec (Harnjanec) (33), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Psarjevo d; 27 kuća 301 st. rkž. Moravče.

1351. (CD XII p. 41 doc. 35) posjed Hernawelge (Hernindol)

1397. (JAZU D-VIIa-97) posjed u Herenyaweilge

1498. (JAZU D-XVII-79) spominje se Swlchich (Zulčić?) de Hernyancz, i time prvi put ime sela u današnjem obliku

1630. Hernianczi, selo u župi sv. Trojstva u Moravču

1850. Hernjanec ima 24 kuće.

Hrastje (Plemenito) (20), s. u ž. Zagreb., k. pšt. rkž. i sdč. Sv. Ivan; 30 kuća 137 st. — Ovamo spada mlin Guštakovina.

1704. Brezje aliter Hrasztje, selo u župi sv. Ivana

Hum (16, 17), s. u ž. Zagreb., k. rkž. i sdč. Bistrica, pšt. Stubica d; 40 kuća 709 st.

Hum, s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Stubica d. sdč. Sv. Matej; 40 kuća 545 st.

Dva istoimena sela raštrkanih kuća između Marije Bistrice, Laza i Gornje Stubice. Na tom terenu »mjesto koje se zove Hum« (locus qui dicitur Holm) spominje se već 1209. god. (CD III p. 92 doc. 75).

1850. Huum, 40 kuća 604 st.

Vidi str. 76, 98 Bistrica, utvrđeni grad

Jakuševac v. Adamovec i Glavnica G.

1565. (MZZ) Johannes Kralychyn zeth de Jakosewcz; Georgius Kralich de Jakosewcz

Jales (6), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, rkž. i sdč. Bedenica; 13 kuća 91 st. — Ovamo spada hrpa kuća Gradunje i pl. dv. Skarićevo.

1346, 1347. (CD XI p. 324 doc. 244 i p. 379 doc. 287) posjed Jales

1648. (JAZU D-LXVI-69) selo poistovjećeno s Bedenicom (In Jallez sive Bedenicza)

Jasenovec v. Jesenovec

Jersec — 1704. selo u župi sv. Ivana u Zelini.

Jertovec (4, 5, 12), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Orešje g; 29 kuća 333 st. rkž. Bedenica. — Ovamo spada hrpa kuća Mačkovičevjarek.

1645. (JAZU D-LXV-45) posjedi Gornji i Donji ili Veliki i Mali Jertovec 18. st. selo Jertovec u župi Svih svetih u Bedenici

Jesenovec (32), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan sdč. Adamovec; 27 kuća 230 st. — 221 rkž. Kašina d, 9 rkž. Moravče.

1217. (CD III p. 155 doc. 131) potok Jasenuiz

1334. (CD X p. 190 doc. 133) »zemlja s vinogradom u Malom Jasenovcu«

1565. (MZZ) Ambroz Kos iz Jasenovca

1630. Jazenoucz, selo u župi Kašina

1850. Jesenovec ima 25 kuća, 355 stanovnika

Nazivi »Jesenovec« i »Jasenovec« javljaju se izmiješano.

Kalinje (20), s. u ž. Zagreb., k. pšt. rkž. i sdč. Sv. Ivan; 19 kuća 169 st. — Ovamo spada hrpa kuća Ertače.

1326. (CD IX p. 136 doc. 259) posjed Kalin

1412. (MZZ) pl. Ivan sin Luke Jakopčića iz Kalina; pl. Emerik Antolko-
vić iz Kalina

1482. (JAZU D-XVII-6) plemić Luka iz Kalina

1600. (JAZU D-XLIX 17) posjed Kalinje i Ertače

1704. selo Kalin u župi sv. Ivana u Zelini

1720. selo Kalin i Ertače

1795. Kalin Gornji i Donji, 8 kuća

1850. Kalinje ima 19 kuća i 178 stanovnika

Kašina (31)

Kašina Dolnja (pod Rimljani Casandria), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, bilj. za sdč.: Kašina d, Sašinovec pl. i neplem, Vugrovec i Vurnovec, i sdč. u mj; 35 kuća 575 st. rkž. sa crkvom Sv. Petar i Pavao u m; učio. 1 učit., 101 md. 75 žd. — Ovamo spada hrpa kuća Kučiševbrieg.

Kašina Gornja, s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, rkž. i sdč. Kašina d; 21 kuća 310 st.

1209. (CD III p. 87, 88 doc. 74 i p. 93 doc. 75) Kašina, mjesto i potok

1217. i d. Kašina, zemlja kaptolska; v. L. Dobronić, Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkog kaptola u XIII. i XIV. st., RAD JAZU knj. 286, str. 215

1269. (CD V p. 485 doc. 952) »selo Gornja Kašina« (villa Casna superior)

1295—1303. (CD VII p. 218 doc. 198) Zagrebački biskup osnivajući sajam u Vugrovcu ukinuo je sajam zagrebačkih kanonika koji se »od starine« održavao u Kašini, ali je ostavio mogućnost da ga kanonici s vremenom obnove.

1319. (CD VIII p. 529 doc. 43) »Kašina, kaptolsko selo« (Casina villa capituli)

1630. Kašina, selo

1850. Kašina ima 50 kuća.

Kladišćica (19) (Nema je u Sabljarovom Miestopisnom rječniku.) Danas četiri kuće na istoimenom brijegu.

Komin (13) (Tri kralji, Sveti tri kralji, pod Rimljani: Pyrri), s. u ž. Zagreb, k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Orešje g; 10 kuća 138 st. rkž. Bisag v.

1704. Comin, selo u župi Bisag

1850. Komin ima 9 kuća i 134 stanovnika

Sl. 72. Kreča Ves kbr. 25 (jedna od tri preostale drvene kuće)

K(è)rçi v. Adamovec

Klanjec v. Zelina (Sv. Ivan)

Kopèrcovbrieg v. Blaževdol

Kožičevbrieg v. Drenova G.

Krečaves (27), s. u ž. Križev., k. Novimarof, rkž. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Bisag v.; 12 kuća 168 st.

1704. selo u župi sv. Ivana Krst. u Zelini

Kremenje v. Cerkvenaves

Križevčec (41), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Paukovec sa bilj. u m; 15 kuća 144 st. rkž. Zelina d. — Ovamo spadaju hrpe kuća Bukevje i Vukovje.

1630. Križevčec, selo u župi sv. Nikole u Donjoj Zelini

Na planu isusovačkog posjeda Paukovec (17. st.) selo Križevčec označeno Križevčica.

Kučanec (38)

Kučanci, s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, rkž. i sdč. Vugrovec; 6 kuća 107 st, župna crkva Sv. Franje Šav. i župni ured u m; učion. 1 učit. 118 md. 16 žd.

Kučilovina (31), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, rkž. i sdč. Vugrovec; 29 kuća 300 st.

Kučiševbrieg v. Kašina d.

Laz (17), s. u ž. Zagreb., k. i sdč. Bistrica, pšt. Stubica d; 27 kuća 728 st. — 610 rkž. Bistrica, 118 rkž. Stubica g.

1850. Laaz, selo s 22 kuće i 572 st. u župi Marija Bistrica

Vidi str. 43

Leginovbrieg v. Drenova G.

Lužan (40), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan sdč. Paukovec; 31 kuća 373 st. rkž. Moravče.

1373. (CD XIV p. 542 doc. 422) posjed Lužan (possesio Losan)

1630. selo Hraztie ili Lok

1642. selo Hraztie ili Luk

1677. selo Lugh ili Hraztie

1691. selo Lusan ili Hrasztie

1742. selo Lug ili Lužani

1850. selo Lužane ima 27 kuća.

Mačkovičevjarek v. Jertovec

Majkovec (41/42), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Paukovec; 11 kuća 98 st. rkž. Božjakovina.

Malčevci, 2 kuće utiel. s. rkž. i k. Sv. Ivan, ž. Zagreb; 6 st.

1465. (JAZU D-XIV-24) Ivan, sin Emerika iz Malčevca, kupio zemlju Loka blizu Malčevca

1549. (JAZU D-XXXI-29) prodaja posjeda Malčevac

1580. (JAZU D-XLI-4) »zapušteni vinogradi na posjedu Malčevac u distriktu Moravče«

Marija Bistrica

Bistrica (Mariabistrica) (10), s. u ž. Zagreb., k. bilj. i sdč. u m, pšt. Stubica d; 36 kuća 438 st. (8 mgj). — 427 rkž. sa župnom crkvom Užeće BDM u nebo, u m. 11 žid; učio., 1 učit. 96 md., 4 žid.

1209. (CD III p. 93 doc. 75) posjed Bistrica (predium Bystriza)

1576. (JAZU D-XXXIX-88) U Bistrici neki domovi opustošeni »dijelom od Vlaha i Turaka, a dijelom iseljavanjem zbog straha od neprijatelja i osiromašenja«

1850. Marija Bistrica ima 35 kuća i 358 stanovnika

Vidi str. 76, 98 Bistrica, utvrđeni grad

Marinovec v. Obrež (27)

Matej Stubički v. Sv. Mate

Mirakovbrieg v. Cerkvenaves

Mirkovec (13/14), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Bedenica; 6 kuća 59 st. rkž. Bisag v.

1704. Mirkouczi, selo u župi Bisag

1850. 4 kuće 59 stanovnika

Mlaka (35), s. u ž. Križev., k. i pšt. Vërbovec, rkž. i sdč. Rakovec; 11 kuća 126 st.

1704. Mlaka, selo u župi sv. Jurja u Rakovcu

Mokričikibreg v. Topličica Dolnja

1704. Vražičev ili Mokrički vrh (Vrasichev seu Mokrichki Verh)

1720. Mokrichki seu Vrasichev Verh

danas Breg Mokrički (21)?

Moravče (25) (Morača), s. utiel. s. Cerkvenaves, k. Sv. Ivan, ž. Zagreb.,

6 kuća 65 st. rkž. s crkvom Sv. Trojstva u m; učio. 1 učit. 58 md. 18 žd.

1242. (CD IV p. 170 doc. 153) potok rivus) Moroucha, a tad se spominje i županija (comitatus) tog imena

Vidi str. 28, 126

Negovec (42), s. u ž. Križev., k. i pšt. Vërbovec rkž. i bilj. Rakovec, sdč. u m; 21 kuća 252 st.

1704. Negoucz, selo u župi sv. Jurja u Rakovcu

Nespeš (26)

Nespesa, s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Psarjevo d; 30 kuća 258 st. rkž. Moravče.

1295. (CD VII p. 215 doc. 196) »zemlja Nespeša« (terra Nespisa)

1351. (CD XII p. 42 doc. 35) »voda Nespeša« (aqua Nezpessa)

1353. (CD XII p. 165 doc. 120) »zemlja Nespeša u pokrajini Glavnici«

1468. (MZZ) Pavao iz Nespeša, plemićki sudac Zagrebačke županije

1600. (JAZU D-XLIX-17) posjed Nespeša

1630. Nespeša, katkad Nespeš, selo u župi Sv. Ivan (Zelina)

1850. Nespeša ima 24 kuće.

Novakovec (13), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Orešje g; 5 kuća 27 st; rkž. Bisag V.

1493. (MZZ) plemićka kurija pok. Grgura u Novakovcu

Novomjesto (28), s. u ž. Križev., k. Novimarof, pšt. Sv. Ivan, sdč. Bisag v; 12 kuća 160 st. — 159 rkž. Sv. Ivan, 1 giž. Salnik. — Ovamo spada s. Podvovec.

1422. (MZZ) Wyhelzenthpeter (Novo Mjesto Sv. Petar), posjed Ivana Kaštelanfija iz Bisaga

1450. (JAZU D-XI-61) Franjo iz Novog Mjesta (Franciscus de Novo Loco)

1795. Novo Meszto, 31 kuća

1850. Novomjesto, 36 kuća, 497 stanovnika

Vidi str. 57

Obrež (27), s. u ž. Zagreb., k. pšt. rkž. i sdč. Sv. Ivan; 11 kuća 148 st. — Ovamo spada hrpa kuća Marinovec.

1423. (MZZ) Pavao Dijanosković iz Obreža

1645. (JAZU D-LXV-45) posjed Gornji i Donji Obrež

1704. dva sela: Obrež i Donji Obrež (inferior Obres)

1795. Obreš Gornji i Donji, 11 kuća

1850. Obreš, 7 kuća s 132 stanovnika.

Obrež v. Gajci

Okrug (Nema ga u Sabljarovu Miestopisnom rječniku.)

1630. (JAZU D-XLIX-17) »posjedi Gornja i Donja Drenova i Okrog«

1630. Okrok, selo u župi sv. Trojstvo u Moravču

1642. Okrug, selo u župi sv. Trojstvo u Moravču

Okrug se kasnije ne javlja među selima župe Moravče, već kao ime vinograda uz Crkvenu ves.

Omamno (13), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Orešje g; 6 kuća 50 st. rkž. Bedenica.

1450. (JAZU D-XI-61) »dvor sa sedam kmetskih selišta posjeda Omamno« (curia cum septem sessionibus jobagionalibus de possessione Omamno«

1704. Omamno, selo u župi Svih svetih u Bedenici

Omilje v. Drenova Gornja

Hrpa kuća Omilje uz selo Drenova Gornja.

1442. (JAZU D-XI-6) Juraj iz Omelia

1457. (JAZU D-IV-5) Ivan nazvan Kordus iz Omelia

1459. (JAZU D-XIII-42) »posjedi u Omilju«

1565. (MZZ) Juraj Kundrec iz Omelja

1630. Omillia, selo u župi sv. Trojstva u Moravču — do 1691.

Orešje Dolnje (20), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Orešje g; 18 kuća 319 st. rkž. Sv. Ivan (Zelina).

Orešje Gornje (12), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, bilj. Žitomir, sdč. u m; 18 kuća 226 st. rkž. Bedenica.

1225. (CD III p. 249 doc. 223) Bela, sin kralja Andrije, darovao svoju zemlju Orešje uz potok »Conscha« Stjepanu i Henriku sinovima Zovka. (Obzirom na označeni, a neutvrđeni potok pitanje je da li se vijest odnosi na Orešje u zelinskom kraju.)

1380. (CD XVI p. 134 doc. 123) posjed Orešje (possessio Oresya — također neutvrđeno o kojem je Orešju riječ)

1384. (CD XVI p. 455 doc. 343) »selište Prvoslava u Orešju«

1408. (JAZU D-XIII-90) posjedi Gornje i Donje Orešje

1704. Orešje, selo u župi sv. Ivana (Zelina); istoimeno selo u župi Svih svetih u Bedenici

1850. Orešje (u župi sv. Ivana u Zelini) ima 301 stanovnika u 18 kuća; za Orešje (u župi Svih svetih u Bedenici) nije označen broj kuća ni stanovnika.

Sl. 73. Otrčkovec kbr. 1, drvena kurija

Otrčkovec (12)

Otrčkovec, s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Orešje g; 18 kuća 59 st. rkž. Bedenica.

1613. (JAZU D-LIHI-61) Otrčkovec, posjed plemića jednoselca sred. 18. st. Oterszkovecz, selo u župi Svih svetih u Bednici

Paruževina (39), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, sdč. Vurnovec; 8 kuća 94 st. rkž. Vugrovec. — Ovamo spada pl. dv. Čanjevo.

Paruževina je vjerojatno »selo ili posjed« koji je plemić župan Parizije posjedovao već prije 1320. godine (CD VIII p. 557 doc. 456). Župan Parizije ili Pariz imao je sina također župana Pariza iz Glavnice koji je 1350 (CD XI o. 563 doc. 429) načinio oporuku.

Paukovec (40) (Paukovec, Pavkovverh), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, bilj. Križevčec, sdč. u m; 26 kuća 255 st. rkž. Zelina d. — Ovamo spada cestarnica Goričice.

1421. (JAZU D-VIII-104) posjed Paukovech

Sl. 74. Planina Donja s crkvom sv. Jurja

1582. (JAZU D-XLII-41) posjed Pavkow werh
1630. Pako Verh, selo u župi sv. Nikole u Donjoj Zelini
1642. Paukou verh, selo
1850. Paukovac ima 19 kuća.
Vidi str. 114, 115.

Pešćeno (5), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Hrašćina; 10 kuća 118 st. — 59 rkž. Bedenica, 59 rkž. Hrašćina.

Petrovčak v. Drenova G.

Planina (24), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, rkž. i sdč. Kašina d; 27 kuća 682 st. — Ovamo spada s. Goranci.

1209. (CD III p. 92 doc. 75) »mjesto koje se zove Planina« (locus qui dicitur Planina)

1279. (CD VI p. 319 doc. 267) »zemlja križara u Planini« (terra cruciferorum de Planyna)

U vizitacijama 17. i 18. st. Planine nema među selima kašinske župe.

1850. Planina ima 24 kuće s 588 stanovnika.
Vidi str. 41 Planina

Sl. 75. Planina Gornja, najstarija kuća u selu

Podbrodarcem v. Pretoka

Podgorje (17/18), s. u ž. Zagreb., k. rkž. i sdč. Bistrica, pšt. Stubica d; 45 kuća 898 st.

U kanonskim vizitacijama nema Podgorja među selima u župi (Marija) Bistrica.

1850. Podgorje, 41 kuća s 868 stanovnika.

Podgrađe (10), s. u ž. Zagreb., k. krž. i sdč. Bistrica, pšt. Stubica d; 16 kuća 243 st. — Ovamo spada marof Brezovec.

1630. Podgrađe, selo u župi sv. Petra u Bistrici

1850. Podgrađe ima 269 stanovnika u 17 kuća.

Vidi str. 76, 98 Bistrica, utvrđeni grad

Sl. 76. Podgorje, stari drveni mlin

Podvorec (6), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Bedenica, 4 kuće 55 st. rkž. Bisag v.

1704. Podvorczi, selo u župi Bisag

1850. Podvorec ima 4 kuće, 48 stanovnika

Polonje Donje (21), s. u ž. Križev., k. Novimarof, rkž. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Bisag; 7 kuća 91 st.

Polonje Gornje (21), s. u ž. Križev., k. Novimarof, rkž. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Bisag; 11 kuća 182 st.

1549. (JAZU D-XXXI-29) posjed Polonye

1704. Polonie, selo u župi sv. Ivana (Želina)

1720. Polonye Superior et Inferior (Polonje Gornje i Donje)

Sl. 77. Psarjevo Gornje i Velika Gora (u pozadini)

Poljakovina v. Bukovec

Poljanica (10/11), s. u ž. Zagreb., k. rkž. i sdč. Bistrica, pšt. Stubica d; 35 kuća 431 st.

1630. Poljanicza, selo u župi sv. Petra u Bistrici
1850. Poljanica, 32 kuće, 412 stanovnika.

Prekvršje (31)

Prekvršje, s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, rkž. i sdč. Vugrovec; 15 kuća 326 st.

Prepolno (12), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Orešje g; 5 kuća 55 st. rkž. Bedenica.

1704. Prepolyno, selo u župi Svih svetih u Bedenici

Sl. 78. Psarjevo Gornje kbr. 131, 132

Prepuštovec (32/39), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, sdč. Vurnovec; 15 kuća 225 st. rkž. Kašina d.

1630. Prepustoucz, selo u župi sv. Petra u Kašini
1850. Prepuštovec ima 15 kuća.

Pretoka (20)

Pretoki, s. u ž. Zagreb., k. pšt. rkž. i sdč. Sv. Ivan; 19 kuća 104 st. — Ovamo spadaju hrpe kuća Berislavec i Podbrodarcem.

1327. (CD IX p. 342 doc. 285) »dolina zvana Pretoka« (vallis dicta Pret-hoka)

1335. (CD X p. 233 doc. 166) »jarak Pretoka« (Prethoca fossatum)

1613. (JAZU D-LIII-61) »Pretoka, posjed plemića jednoselca«

1704. Pretoka, selo u župi sv. Ivana (Zelina)

1720. Pretoke, selo

1795. Pretok s Berislavcem, 11 kuća

1850. Pretoke, 105 stanovnika u 13 kuća

Psarjevo Dolnje, s. u ž. Zagreb., k. rkž. i pšt. Sv. Ivan, bilj. Blaževdol, sdč. u m; 18 kuća 227 st.

Psarjevo Gornje, s. u ž. Zagreb., k. rkž. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Psarjevo d; 16 kuća 280 st. — Ovamo spada hrpa kuća Buzijanec. Vidi str. 32, 34, 91.

1295. (CD VII p. 216 doc. 196) »Gornje Psarjevo i manje selo Psarjevo« (Pizer superior et minor villa Phizer)

1333. (CD X p. 119 doc. 78) »zemlja u Donjem Psarjevu« (terra in inferiori Pezerie)

1795. Psarjevo, 32 kuće

1850. Psarjevo, 41 kuća, 585 stanovnika

Radojišće (14) (Nema ga u Sabljarovu Miestopisnom rječniku.)

1320. (CD VIII p. 573 doc. 467) prijelaz preko Lonje kod Radovišća

Rakovec (negda Rakonog), s. u ž. Križev., k. i pšt. Vèrbovec, bilj. za sdč. Hudovo, Lonjica, Negovec, Rakovec, i sdč. u m; 16 kuća 196 st. — 191 rkž. sa župnom crkvom Sv. Juraj u m, 5 žid; učio. 1 učit. 39 md. 4 žd.

Vidi str. 54, 105

Resakovbrig v. Adamovec

Rieka v. Biskupec

Samoborci (42)

Samoborec, s. u ž. Križev., k. i pšt. Vèrbovec, sdč. Negovec; 9 kuća 114 st. rkž. Rakovec

1704. Szamoborczy, selo u župi sv. Jurja u Rakovcu

Selnica (9/19), s. u ž. Zagreb., k. rkž. i sdč. Bistrica, pšt. Stubica d; 45 kuća 707 st. (1 tal.)

1815. Selnica, 701 stanovnik u 43 kuće

Sesvečina v. Bedenica

Skarićevo v. Jales

Solinci 1704. naziv sela u župi Sv. Ivan Krst. u Zelini; vjerojatno odgovara današnjem selu Šulinec (v. tamo).

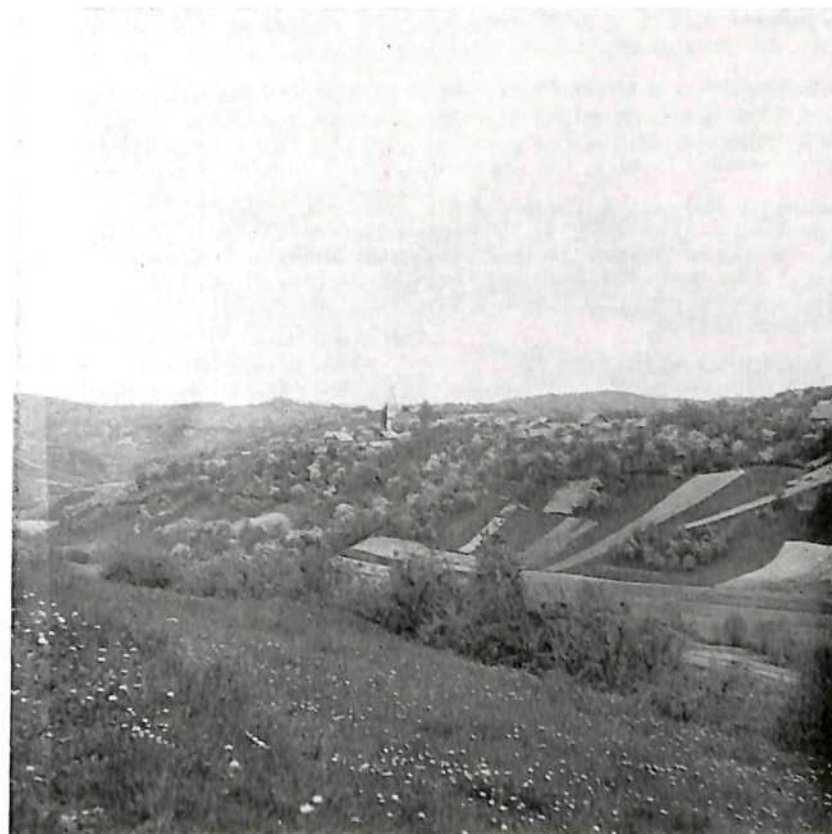
Sopnica (31), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, sdč. Vugrovec; 11 kuća 217 st. rkž. Kašina d.

1850. Sopnica ima 11 kuća 219 stanovnika.

Suhodol (26), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Psarjevo d, 5 kuća 66 st. rkž. Zelina d.

1352. (CD XII p. 141 doc. 100) Juren iz Donjeg Psarjeva zalaže svoj dio posjeda u Suhodolu (Zuhodol)

1373. (CD XIV p. 542 doc. 422) omeđašenje posjeda Lužan i Suhodol (Losan et Zuhodol)

Sl. 79. Selo Matej Stubički

1431. (MZZ) Sebastijan, sin Mihovila iz Suhodola

1630. selo u župi sv. Nikole u Donjoj Zelini

1850. Suhodol ima 5 kuća.

Sušobreg (11) (Sušenbreg, šušobreg, šušumbreg), s. u ž. Zagreb., k. rkž. i sdč. Bistrica, pšt. Stubica d; 22 kuće 299 st.

1576. (JAZU D-XXXIX-88) Sosombrek opustošen »dijelom od Vlaha i Turaka, a dijelom selenjem zbog straha od osiromašenja«

1630. Susemberk, selo u župi Bistrica

1850. Sušenberg, 309 stanovnika u 23 kuće

Sveti Mate (Sv. Matej, Matej Stubički) (23), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Stubica d, bilj. Karivaroš, sdč. u m; 32 kuće 540 st. rkž. Stubica g.

Šagudovec (16), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Stubica d, sdč. Dubovec; 14 kuća 247 st. rkž. Stubica g.

Šalovec (20), s. u ž. Zagreb., k. pšt. rkž. i sdč. Sv. Ivan; 34 kuće 220 st. 1704. 1720. Salovecz, selo u župi Sv. Ivan Krst. u Zelini
1795. Salovecz, 24 kuće
1850. Šalovec, 31 kuća, 198 stanovnika.

Šašinovec (46), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, bilj. Kašina d, 2 sudčije: I. za plemiće, II. za neplemiće u m; 40 kuća (15 plem.), 449 st. rkž. Cerje. Ovamo spadaju hrpe kuća Soblinec i Šijavèrh. — Sudčija I. ima podr. m: Budenci, Drenčec, Žerjavinec, 25 kuća 313 st. — II: Banjasela, Budenci, Cerje, Glavničica, Laktec, Popovec, Žerjavinec, 132 kuće 1575 st.

Šijanskibrieg v. Glavnica G.

Šćiti verh v. Blaškovec
1651. (JAZU D-LXVIII-19) posjed Chitov Verh

Šimunčevac (38) (Šimunkovec), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, rkž. i sdč. Vugrovec; 27 kuća 241 st.

Šimunovac (12/13), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Orešje g; 4 kuće 54 st. rkž. Bedenica.
1704. Šimunoucz, selo u župi Svih svetih u Bedenici

Štakorovec (42), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Dugoselo, sdč. Bèrckovljani; 13 kuća 119 st. rkž. Božjakovina.

Šulinec (27), s. u ž. Zagreb., k. pšt. rkž. i sdč. Sv. Ivan; 15 kuća 82 st. 1704. Solinczi; v. Solinci
1720. Šulinecz
1795. Sullinecz, 10 kuća
1850. Šulinec ima 18 kuća i 180 stanovnika.

Šurdovec (13), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Orešje g; 5 kuća 56 st. rkž. Bisag v.
1704. Surdoucz, selo u župi Bisag
1850. Šurdovec, 5 kuća, 62 stanovnika.

Terstenik (Nema ga u Sabljarovu Miestopisnu rječniku.)
1423. (MZZ) pl. Mihovil iz Trstenika
1613. (JAZU D-LIII-61) Terztenik, posjed plemića jednoselca sred. 18. st. Terstenik, selo u župi Svih svetih u Bedenici.

Tomaševac Bishaški (21)

Tomaševac, s. u ž. Križev., k. Novimarof, pšt. Sv. Ivan, rkž. i sdč. Bisag; 12 kuća 145 st.
1850. Tomaševac, 125 stanovnika u 10 kuća

Toplice v. Topličica Gornja

Topličica Dolnja (27), s. u ž. Zagreb., k. rkž. pšt. i sdč. Sv. Ivan; 16 kuća 132 st. — Ovamo spadaju hrpe kuća Borina i Mokričkibreg.

Topličica Gornja (19/20), s. u ž. Zagreb., k. rkž. pšt. i sdč. Sv. Ivan; 29 kuća 129 st. — Ovdje ima vrelo tople rudne vode: Toplice.

1327. (CD IX p. 343 doc. 285) Toplica (Thoplich), posjed Ugrina, sina Farkaševog

1335. (CD X p. 232 doc. 166) potok Toplica
1423. (MZZ) Ivan Pundjak iz Gornje Toplice (Superior Thoplycza)
1528. (JAZU D-XXVII-111) Ivan Sampuch iz Gornje Topličice (Felse Thoplichycha)

1704. Toplicza maior (Velika Toplica?), selo u župi Sv. Ivan u Zelini
1720. Superior Toplicza (Gornja Toplica) i Toplichicha (Topličica), dva sela u župi Sv. Ivana u Zelini

1795. Gornja Topličica, 10 kuća
Donja Topličica, 8 kuća
1850. Topličica, 285 stanovnika u 37 kuća

Toševac v. Turkovčina

Trem (Nema ga u Sabljarovu Miestopisnom rječniku.)

1412. (MZZ) Stjepan iz Trema
1557. (MZZ) kurija i posjed Tremska Vrata u Tremu
1704, 1720. Trem, selo u župi Sv. Ivana u Zelini
1795. Zaderkovec i Trem, 22 kuće

Tršci

Tèrsci D. v. Zelina (Sv. Ivan), Četvrtkovec, v. str. 122, 123

Tršci

Tèrsci G. v. Četvrtkovec, Biskupec str. 123, 126

Turkovčina (6), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, rkž. i sdč. Bedenica; 23 kuće 215 st. — Ovamo spada pl. dv. Toševac i hrpa kuća Vinogradec.

1613. (JAZU D-LIII-61) Turkovčina, posjed plemića jednoselca
1704. Turkovčina, selo u župi Svih svetih u Bedenici

Turnišće (4), s. u ž. Varažd., k. i pšt. Zlatar, sdč. Veleškovec, 20 kuća 192 st. rkž. Konščina d. — Ovamo spadaju pl. dv. Turnišće d. i g.

Veleškovec (3), s. u ž. Varažd., k. pšt. rkž. i bilj. Zlatar, sdč. u m; 13 kuća 137 st.

Velikagora (Visokagora) (26), s. u ž. Zagreb., k. i pšt. Sv. Ivan, sdč. Psarjevo d; 14 kuća 235 st. — 110 rkž. Moravče, 125 rkž. Sv. Ivan.

1357. (CD XII p. 409 doc. 308) »posjedi Pezaar i Heeg« (Psar i Gora)
1426. (JAZU D-IX-43) »selo Velika Gora« (villa Nag Gora)
1444. (JAZU D-XI-17) Marko Mladenović iz Velike Gore
1483—1485. Valentin »školovan« (literatus) iz Velike Gore
1502. (JAZU D-XX-48) Petar, kovač iz Velike Gore

1549. (JAZU D-XXXI-29) posjed Velika Gora
1695. Nagygora, selo u župi Moravče
Velika Gora kasnije nije zabilježena samostalno kao selo.

Vidovina v. Drenova g.

Vinogradec v. Turkovčina

Vinski vrh (10) (Nema ga u Sabljarovu Miestopisnu rječniku.)

Vražičev ili Mokrički vrh 1704.

Mokrički ili Vražičev vrh 1720.

1613. (JAZU D-LIII-61) posjed plemića jednoselca Vražiča vrh

Vukovdol (Vukovdol) (32), 2 kuće utiel. s. Adamovec, k. Sv. Ivan, ž. Zagreb, 23 st. rkž. Moravče.

Vukodol (Vukovdol) v. Dobrodol

Vukovje (34) v. Križevčec

Vurnovec (Vornovec) (39), s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, bilj. Kašina d, sdč. u m; 12 kuća 146 st. — 20 rkž. Kašina d, 126 rkž. Vugrovec.

1425. (MZZ) Grgur, sin Dominika iz Vurnovca

1850. Gajci i Vurnovec, 127 stanovnika u 10 kuća

Zabok v. Bukovec

Zadrkovec (13)

Zadèrkovec, s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Orešje g; 18 kuća 19 st. rkž. Sv. Ivan

1704. Zaderkouecz, selo u župi Sv. Ivan u Zelini

1795. Zaderkovecz i Trem, 22 kuće

1850. Zaderkovec, 17 kuća, 219 st.

Zelina Dolnja (Sv. Nikola) (33, 34), s. utiel. s. Bukovec u k. Sv. Ivan, ž. Zagreb., 10 kuća, 54 st. rkž. sa župnom crkvom Sv. Nikola u m; učio. 1 učit. 4 md. 28 žd. — Župni dvor Zabok udaljen je od župne crkve 1/4 sata.

1334. crkva sv. Nikole u Zelini (v. str. 50, 123)

1409. crkva sv. Nikole u Zelini

1630. Zelina, selo u župi sv. Nikole

1850. Zelina doljnja ima 7 kuća.

Zelina (27)

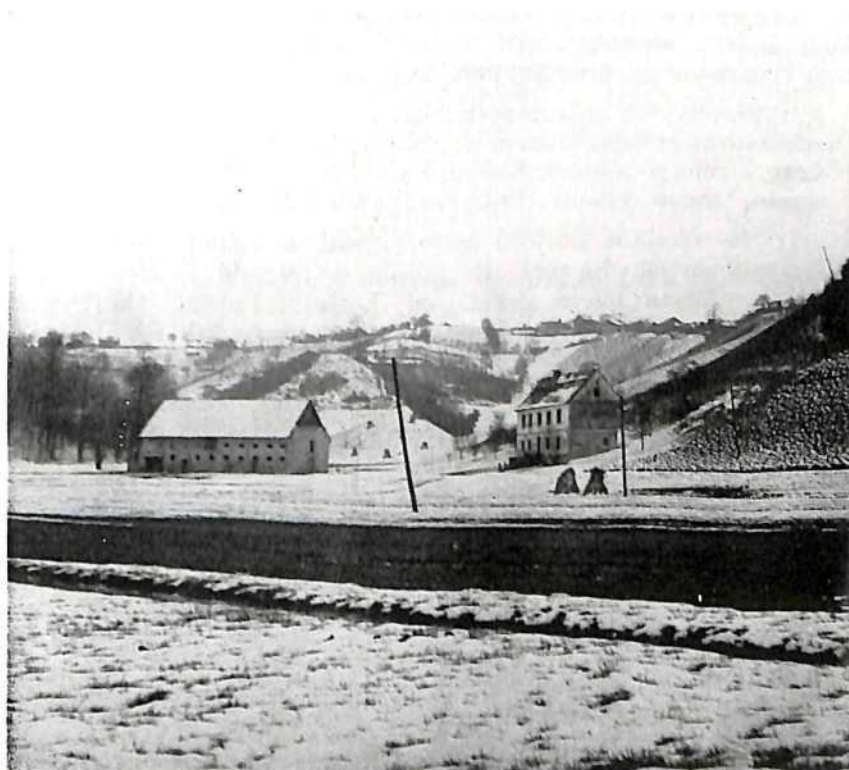
Sveti Ivan (Zelina gornja), s. u ž. Zagreb., kotarski sud, pšt. i sdč. sa bilj. u m; 99 kuća 624 st. rkž. sa župnom crkvom Sv. Ivan u m; učio. 1 učit. 31 md. 21 žd. — Ovamo spadaju hrpe kuća Klanjec, Malčevci i Tèrsci d.

1795. Szent Ivan, 39 kuća

1850. Sveti Ivan Zelina Gornja, 76 kuća, 504 stanovnika

Vidi str. 12, 122

Zenkovsko selo v. Adamovec

Sl. 80. Žitomir, ostaci zgrada na nekadašnjem posjedu

Žerjavinec, s. u ž. Zagreb., k. Sv. Ivan, pšt. Popovec, sdč. Šašinovec; 15 kuća 229 st. rkž. Kašina.

1850. Žerjavinec, 14 kuća 232 st.

Židakovbrieg v. Drenova g.

Žitomir (12), s. u ž. Zagreb., k. Bistrica, pšt. Breznica, sdč. Orešje g. sa bilj. u m; 22 kuće 182 st. rkž. Bedenica.

1209. (CD III p. 93 doc. 75) »voda Žitomir« (Sitomir aqua)

1343. (CD XI p. 41 doc. 30) posjed Žitomir (Sytomeryafew); posjed Žitomir u Trsteniku (Terezthenik) (CD XI p. 91 doc. 70)

1382. (JAZU D-VI-61) dioba dobara Žitomir

1397. (JAZU D-VIIa-97) posjed u Žitomiru

1486. (JAZU D-XVII-47) »pokojni Juraj Totarić iz Žitomira«

1704. Žitomir, selo u župi Svih svetih u Bedenici

Ako se temeljito promotri ovaj pregled, može se razabrati koja se sela, odnosno nazivi posjeda, najprije javljaju u povijesnim izvorima, pa prema tome, koja su vjerojatno i najstarija.

Iz 13. stoljeća imamo podataka, iako oskudnih, o Berislavcu (Berislavova zemlja), Drenovi, Glavnici, Globočecu, Gurkovcu (Gurkova zemlja), Humu, Kašini, Lazu, (Mariji) Bistrici, Moravču, Nespešu, Orešju, Planini, Psarjevu, Zelini i Žitomiru.

Iz 14. stoljeća potječu prve vijesti o Adamovcu (plemić Adam), Bedenici, Blaguši, Brokunjevcu (plemić Brokun), Črečanu, Hrnjancu, Jalesu, Jesenovcu, Kalinju, Lužanu, Paruževini (plemić Parizije), Pretoki, Radojišću, Rakovcu, Suhodolu, Toplici, Velikoj Gori i Zelini Donjoj. Ova imena ne isključuju mogućnost da su i neka druga sela postojala već u tim davnim stoljećima, samo možda vijesti o njima nisu doprle do nas.

Kao usporedba s današnjim stanjem kojemu je obilježje bujna izgradnja seoskih naselja, mogu biti vrlo zanimljivi navedeni podaci o broju kuća, broju stanovnika, poštama, školama, đacima i dr. iz 1866. godine. Ipak ti podaci za upoznavanje Moravča u srednjem vijeku mogu biti samo pomoćno sredstvo i ostaju, na neki način, po strani.

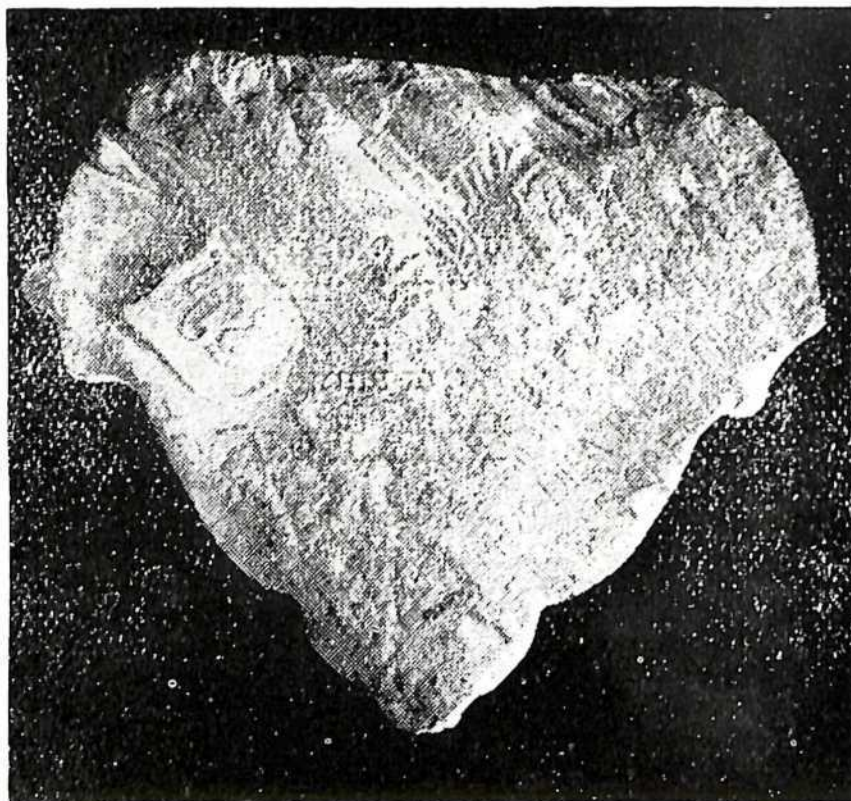
MORAVČE — IZMEĐU ZAGORJA I PRIGORJA

Prošetali smo po starom Moravču. Zaustavljali smo se kod svih točaka koje nam mogu bilo što reći o tom kraju u srednjem vijeku, u vrijeme kad je Moravče bilo županija, i kod njegovih susjeda koji su dijelom nicali kad je njegova »slava« već tamnjela. Putem sela koja su postojala prije nešto više od stotinu godina nastojali smo se približiti starijim naseljima i doznati gdje se u Moravču živjelo u 13. a naročito u 14. i 15. stoljeću, dva vijeka koji predstavljaju njegovo »zlatno doba«.

Budući da smo se kretali isključivo na razini povijesno-topografskih istraživanja, nismo ni mogli ulaziti u problem stanovnika Moravča. A karakteristika je tog područja da su tamo uz druge slojeve srednjovjekovnog stanovništva živjeli »moravečki slobodnjaci« — plemići koji su tek 1354. uključeni u »plemičke Kraljevine« (CD XII, p. 238 doc. 181). Imali su svoj županijski grad Moravče i svoja posebna prava. Međutim, taj sociološki fenomen mora biti predmet drugih istraživanja, a možda će ovaj rad njima biti poticaj.

Kad su već spomenuti stanovnici, moglo bi se dodati da je srednjovjekovno Moravče dalo tadašnjoj nauci i društvu značajnog pravnika — zagrebačkog kanonika Blaža iz Moravča koji je studirao u Padovi 1467, a umro u Zagrebu 1495. godine. Radovi mu se čuvaju u Metropolitanskoj knjižnici, a ulomak njegove renesansne nadgrobne ploče u Muzeju grada Zagreba.

Ako još jednom pogledamo zemljopisnu kartu i lokalitete o kojima je bilo govora, možemo zaključiti kako je široko područje obuhvaćalo Moravče, ili, kako je prostrana bila ta stara županija. Glavnica na zapadu već je često spominjana. U 14. stoljeću u Moravču su se nalazili posjedi Toplica i Vražji laz, Psarjevo i

Sl. 81. Ulomak nadgrobne ploče Blaža iz Moravča (umro 1495)

Donje Psarjevo, crkva sv. Ivana i trgovište Zelina, sela Kalinje, Pretoka, Nespeš, Globočec, Bedenica, Jales, Hrnjanec, Suhodol i neka druga. Već samim time razabire se prostor Moravča. Prošezao se od Laza na zapadu do Sv. Ivana Zeline (i nešto dalje) na istoku, od Jalesa, Bedenice, Globočeca i možda (Marije) Bistrice na sjeveru do Donje Zeline, Suhodola, Hrnjanca, Adamovca na jugu. Kako se u ispravama više put spominje »cesta koja vodi u Zagreb«, vjerojatno je južna granica išla otprilike nizinom današnje ceste. Prema tome, Moravče je u srednjem vijeku bilo veliko područje. Pretežno je gorovito, jer se od Laza prema Zelini niže lanac bregova obraštenih gustim šumama, visine između 400

Sl. 82. Na Glavačevoj karti Hrvatske 1673. godine vidi se položaj Moravča u bregovima između Prigorja i Zagorja

i 575 metara: Grohot (440 m), Kozolin (507 m), Tuhel Hum, Drenova (574 m), Strmec (530 m), Zagrad (488 m), Prezid (433 m) i drugi koji su pružali sigurnost u slučaju neprijateljskih navala. Na južnim padinama krasni brežuljci i uvale s potocima idealni su za naselja i vinograde. Na sjevernoj strani obronci nad dolinom potoka Bistrice daju povoljno tlo za stanovanje. Vidi se po tome da se staro Moravče prostiralo po Prigorju i Zagorju; u njemu je Prigorje i Zagorje životno i upravno bilo ujedinjeno. To je područje bilo uokvireno starim cestama koje vuku podrijetlo iz rimskih vremena: Sesvete — Kašina — Laz — Bistrica i Sesvete — Zelina — Varaždin. Postojali su, dakle, svi uvjeti za civiliziran i kulturni život u srednjem vijeku, što se odražava na gustoći ovdje prikazanih lokaliteta i na kvaliteti materijalnih ostataka, ponešto romanike i pretežno gotike, koji su do nas došli nažalost vrlo prorijeđeni.

Kazalo lokaliteta

Adamovec 129, 132, 146, 162, 164
 Baničevac (Rakovečki) 132
 Banje Selo (Banjasela) 132, 158
 Barbarišće 35
 Bedenica 14, 15, 16, 30, 35, 37, 38, 65, 128, 129, 132, 162, 164
 Belec 11
 Beloslavec 110, 120, 121, 132, 133
 Bjelovar (Moravče) 9, 10, 110, 113, 114, 129, 132, 133
 Beljavčevbrijeg 132
 Berislavec 110, 119, 120, 129, 133, 155, 162
 Bisag 38, 62, 63, 81, 108, 109, 128, 134
 (Marija) Bistrica 35, 38, 39, 43, 45, 47, 65, 76, 77, 81, 98, 99, 100, 101, 128, 129, 134, 147, 162, 164
 Biškupec 126, 129, 135
 Blaguša 75, 82, 83, 84, 101, 129, 135, 136, 137, 162
 Blaškovec 9, 129, 137
 Blaževdol 137
 Bokva 137
 Borina 137, 159
 Bosna 137
 Brezje ili Hrastje 129
 Brezovec 129, 138, 152
 Brokunjevec 30, 74, 102, 110, 111, 112, 113, 137, 138, 162
 Budenci 158
 Bukevje 129, 146
 Bukovec 110, 116, 117, 118, 129, 138
 Buničevjarek 138
 Bunjak, 80, 138
 Buzijanec 138
 Cazin 24
 Cerje 158
 Crkvena ves 9, 25, 127, 138, 146, 149
 Curjevina 135, 138
 Curkovci (Curkovec) 137, 138, 139
 Čanjevo 139, 150
 Čazma 68, 122
 Četvrtak, Četvrtkovec 105, 123, 124, 125
 Črečan 139, 126
 Čumigaševbrijeg 139, 141
 Dobrodol 139

Doležanec 129, 139
Drenčec 158
Drenova 80, 129, 139, 162
Drobčevcevec 139
Dubovec 139
Dubrava 68
Đurđekovec 14
Ertače 140, 145
Ferljakovbrijeg 139, 140
Ferljur 135,140
Gajci 129, 141
Garešnica 11
Glavnica (Gornja, Donja) 10, 11, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 37, 64,
73, 74, 81, 84, 90, 101, 129, 141, 142, 162, 163
Glavničica 142, 158
Globočec 129, 142, 143, 162, 164
Glogovnica 41
Goranci 143, 151
Goričanec 143
Goričice 143, 150
Gradec 80
Gradina 98, 99
Gradina 104
Gradina 116
Gradišće 84
Gradišće 104
Gradišće 121
Gradunje 143, 144
Grohot 86, 101, 166
Gubanovjarek 139, 143
Gurkovec 139, 144, 162
Guštakovina 144
Helena 52, 53
H(e)rnjanec 129, 144, 162, 164
Hrastje ili Lug 129, 147
Hrastje ili Erezje 144
Hum 98, 99, 144, 162
Ivaničgrad 68
Jakuševcevec 132, 141, 144
Jales 132, 144, 162, 164
Jasenovec (Jesenovec) 29, 129, 144, 145, 162
Jastrebarsko 24
Kalin(je) 129, 145, 162, 164
Kamenica 85, 102
Kašina 38, 39, 40, 41, 46, 47, 66, 81, 128, 129, 145, 162
Kladišćica 67, 69, 97, 98, 102, 145
Kladuša 75
Klanjec 146, 160
Komin 145

Konjsčina 120
Kozolin 46, 47, 87, 88, 89, 90, 91, 101, 102, 112, 127, 166
Kopercovbrijeg 137, 146
Kozicevbrjieg 139, 140
K(e)rči 132, 146
Krapina 78
Krča ves 129, 146
Kremenje 146
Križevčec 129, 146
Kučanec 147
Kučilovina 147
Kučiševbrijeg 145, 147
Ladomer(c) 110, 113, 114, 115, 129
Laz 38, 43, 44, 46, 66, 81, 85, 103, 129, 147, 162, 164
Leginovbrijeg 139, 147
Luzan 147, 162
Mačkovicevjarek 144
Majkovec 147
Maščevci 147, 160
Marija Bistrica vidi Bistrica
Marinovec 148, 149
Matej Stubički (Matijanec) 38, 46, 47, 48, 49, 50, 148, 157
Medved(grad) 75
Mirakovbrijeg 148
Mirkovec 148
Mlaka 148
Mokričkibreg 148, 159
Moravče 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29,
30, 37, 38, 39, 40, 43, 45, 46, 52, 54, 64, 65, 66, 71, 72, 73, 74, 84, 101,
102, 103, 104, 110, 111, 112, 113, 120, 122, 126, 127, 128, 132, 148, 162,
163, 164
Negovec 148
Nespeš 25, 129, 148, 162, 164
Novakovec 148
Novo Mjesto 38, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 129, 148, 149
Obrež 129, 141, 149
Okrok (Okrug) 129, 149
Omamno 129, 149
Omilje (Omelje) 23, 129, 139, 149
Orešje (Gornje, Donje) 35, 129, 149, 162
Oštri Vrh 129
Otrčkovcevec 150
Paruževina 150, 162
Paukovec (Paukov vrh) 104, 111, 113, 114, 115, 116, 129, 150, 151
Pec 75
Peščeno 151
Petrovčak 139, 151
Pihina 75, 100
Planina 38, 41, 42, 43, 151, 152, 162
Podbrodarcevec 152, 155

Podgorje 152, 153
Podgrade 77, 98, 99, 100, 129, 152
Podvorec 148, 153
Polonje (Gornje, Donje) 129, 153
Poljakovina 154
Poljanica 129, 154
Popovec 158
Prekvršje 154
Prepolno 35, 36, 129, 154
Prepuštovec 129, 155
Pretoka 129, 152, 155, 162, 164
Psar (Pser, Peservar, Psarjevo) 34, 65, 78, 79, 91, 98, 101, 102
Psarjevo (Gornje, Donje) 32, 33, 34, 65, 78, 80, 91, 92, 93, 94, 102, 111, 124, 154, 155, 162, 163, 164
Radojišće 156, 162
Rakovec (Vrbovečki) 11, 38, 50, 54, 55, 56, 105, 106, 107, 108, 127, 128, 132, 156, 162
Resakovbrijeg 132, 156
Rijeka 135, 156
Rovište 11
Samobor 119
Samoborci 156
Selnica 156
Sepnica 129
Sesvečina 132, 156
Sesvete 10, 81, 113, 118
Skarićevo 144, 156
Soblinc 113, 158
Solinci 156
Sopnica 156
Stari grad 92, 93, 94, 102
Staro selo 135, 136
Stubica (Gornja, Donja) 46, 47, 48
Suhodol 129, 156, 157, 162, 164
Sušobreg (Sušemberk) 129, 157
Šagudovec 158
Šalovec 158
Šašinovec 158
Šijanskibrijeg 141
Šijav(e)rh 158
Šćiti v(e)rh 137, 158
Šimunčevac 158
Šimunovec 158
Štakorovec 158
Šulinec 158
Šurdovec 158
T(e)rstenik 158
Tomaševac 158
Tolica 129, 158, 162, 163
Topličica (Gornja, Donja) 159
Toševac 159

Trem 129, 159
Tršci (Tersci) 125, 135, 159, 160
Tugonica 129
Turkovčina 129, 159
Turnišće 159
Veleškovec 159
Velika Gora 154, 159, 160, 162
Vidovina 139, 160
Vinogradec 159, 160
Vinski vrh 129, 160
Vražičev vrh ili Mokrički vrh 129, 143, 160
Vražjilaz 43, 66, 100, 163
Vukovdol 132, 139, 160
Vukovje 146, 160
Zabok 138, 160
Zaderkovec 129, 160
Zagreb 9, 88, 164
Zelina Donja 38, 50, 51, 52, 65, 104, 105, 114, 115, 116, 117, 118, 122, 123, 128, 129, 137, 160, 162
Zelina (Sv. Ivan) 9, 10, 17, 18, 19, 20, 23, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 57, 62, 65, 68, 78, 81, 93, 108, 113, 118, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 160, 162, 164
Zeljingrad (Zelina) 66, 68, 72, 76, 81, 91, 94, 96, 97, 101, 102, 104, 113, 119
Zelinsčina 35, 36, 37
Zenkovsko selo 132, 160
Želin 17
Žerjavinec 129, 158, 161
Židakovbrijeg 139, 161
Žitomir 129, 160, 162

Popis ilustracija

Sl. 1, 2, 3	Bedenica, crkva Svih svetih — —	14, 15, 16
Sl. 4, 5	Zelina, crkva sv. Ivana i dio zida —	19, 20
Sl. 6, 7	Moravče, crkva sv. Trojstva — —	27, 29
Sl. 8, 9	Psarjevo Gornje, kapela sv. Jurja —	32, 33
Sl. 10	Prepolno, fragment iz kapele sv. Barbare — — — — —	36
Sl. 11	Kašina, župna crkva sv. Petra — —	39
Sl. 12, 13	Planina, kapela sv. Jurja — — —	41, 42
Sl. 14	Selo Laz s crkvom sv. Andrije — —	44
Sl. 15, 16, 17, 18	Matej Stubički, crkva sv. Mateja — —	46, 47, 48, 49
Sl. 19	Donja Zelina, crkva sv. Nikole — —	51
Sl. 20, 21	Helena, kapela sv. Helene — —	52, 53
Sl. 22, 23	Rakovec, crkva sv. Jurja — — —	54, 55
Sl. 24, 25, 26, 27, 28, 29	Novo Mjesto, crkva sv. Petra — —	56, 57, 58, 59, 60, 61
Sl. 30, 31	Bisag, crkva sv. Marije Magdalene — —	62, 63
Sl. 32, 33, 34	Kladišćica, tragovi kapele — — —	67, 69
Sl. 35, 36, 37	Blaguša, Gradišće — — — — —	82, 83
Sl. 38	Brdo Kamenica — — — — —	85
Sl. 39	Grohot — — — — —	86
Sl. 40, 41, 42, 43, 44	Kozolin — — — — —	87, 88, 89, 90
Sl. 45, 46	Psarjevo, Stari grad — — — — —	92, 93
Sl. 47	Zelingrad — — — — —	95
Sl. 48, 49	Kladišćica, tragovi okrugle kule — —	97, 98

Sl. 50	Podgrađe — — — — —	99
Sl. 51, 52	Rakovec, ostaci nekadašnjega grada —	106
Sl. 53	Rakovec, prikaz iz »Status familiae Patachich« — — — — —	107
Sl. 54	Bisag, grad — — — — —	109
Sl. 55	Brokunjevec — — — — —	112
Sl. 56	Tlocrt isusovačkog imanja Paukovec u 17. st. — — — — —	114
Sl. 57, 58	Bukovec, tragovi grada — — —	117, 118
Sl. 59	Berislavec, brežuljak — — —	119
Sl. 60	Beloslavec, brežuljak Gradišće — —	121
Sl. 61	Selo Moravče (Crkvena ves, u pozadini brdo Kozolin) — — — — —	127
Sl. 62	Beloslavec, najstarija kuća u selu —	133
Sl. 63	Biškupec kbr. 104 — — — — —	134
Sl. 64	Blaguša kbr. 125 — — — — —	135
Sl. 65, 66	Dolina Staro selo, nekad selo Blaguša	136
Sl. 67	Blaguša kbr. 72 — — — — —	137
Sl. 68	Ferljur, drvena kurija (srušena) —	140
Sl. 69	Globočec — — — — —	141
Sl. 70	Globočec kbr. 104 — — — — —	142
Sl. 71	Goričice, cestarska kuća — — —	143
Sl. 72	Kreča Ves kbr. 25 — — — — —	146
Sl. 73	Otrčkovec kbr. 1	
Sl. 74	Planina Donja s crkvom sv. Jurja —	151
Sl. 75	Planina Gornja, najstarija kuća u selu	152
Sl. 76	Podgorje, stari drveni mlin — —	153
Sl. 77	Psarjevo Gornje i Velika Gora — —	154
Sl. 78	Psarjevo Gornje kbr. 131, 132 — —	155
Sl. 79	Matej Stubički — — — — —	157
Sl. 80	Žitomir, ostaci zgrada na nekadašnjem posjedu — — — — —	161
Sl. 81	Ulomak nadgrobne ploče Blaža iz Moravča — — — — —	164
Sl. 82	Dio Glavačeve karte iz 1673. god. (položaj srednjovjekovnog Moravča) —	165